

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
Politikos mokslų katedra

ARNOLDAS GINTAUTAS

**Transatlantinio saugumo sistemos kaitos poveikis Baltijos valstybių gynybos
planavimui**

Magistro baigiamasis darbas
Studijų programa: Karinė diplomatija
Studijų kryptis: Politikos mokslai

Darbo vadovas
doc. dr. Deividas Šlekys

Vilnius, 2020

**Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
Politikos mokslų katedra**

ARNOLDAS GINTAUTAS

**Transatlantinio saugumo sistemos kaitos poveikis Baltijos valstybių gynybos
planavimui**

Studijų programa: Karinė diplomatija
Studijų kryptis: Politikos mokslai

Recenzentas	Vadovas
doc. dr. Ieva Karpavičiūtė	doc. dr. Deividas Šlekys
2020-06-	2020-06-
Darbas skaitmenine forma priimtas	Darbą parengė IMKD18 grupės studentas vyr. ltn. Arnoldas Gintautas
2020-06-10	2020-06-10

Vilnius, 2020

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Politikos mokslų katedra

Arnoldas Gintautas
(Studijuojančiojo vardas ir pavardė)

Karinė diplomatija
(Studijų programa)

**BAIGIAMOJO DARRBO (PROJEKTO)
SAŽININGUMO IR ATITIKTIES DEKLARACIJA**

2020-06-10
(Data)

Patvirtinu, kad parengtas baigiamasis darbas (projektas) tema „Transatlantinio saugumo sistemos kaitos poveikis Baltijos valstybių gynybos planavimui“, patvirtinta 2020 metų birželio 3 d. Akademijos viršininko įsakymu Nr. V-387, yra parengtas savarankiškai ir niekada nebuvo pateiktas atsiskaityti LKA arba kitoje mokslo ar mokymo institucijoje.

Šiame darbe (projekte) pateikta medžiaga nėra plagijuota. Visi šiame darbe panaudoti informacijos šaltiniai yra cituojami bei įtraukti į literatūros sąrašą.

Kitų asmenų indėlio į parengtą baigiamąjį darbą (projektą) nėra. Jokių piniginių sumų už šį darbą niekam nesu sumokėjęs (-usi).

Renkant bei įvertinant medžiagą ir rengiant baigiamąjį darbą (projektą) mane konsultavo mokslininkai ir specialistai: _____

Darbo autorius _____
(parašas) (vardas ir pavardė, įrašyti ranka)

Darbo (projekto) vadovas _____ doc. dr. Deividas Šlekys
(parašas)

Darbas atitinka keliamus kvalifikacinius reikalavimus ir gali būti ginamas

Darbas negali būti ginamas. Priežastys:

Gintautas, A. (2020). Transatlantinio saugumo sistemos kaitos poveikis Baltijos valstybių gynybos planavimui / Politikos mokslų magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. D. Šlekys. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Politikos mokslų katedra.

Diferencijuotas grėsmių suvokimas bei jų prioretizavimas tarp sąjungininkų NATO aljanse verčia organizaciją ieškoti naujų sprendimų, kurti naujas iniciatyvas ir gynybinio bendradarbiavimo formatus, kuriuos galima priskirti prie transatlantinės saugumo sistemos kaitos proceso. Egzistuoja moksliniai aiškinimai, kurie šią kaitą sieja su kintančia JAV aljansų struktūra, o vienas iš šių mokslinių aiškinimų yra nodalinės gynybos koncepcija. Stebint NATO aljanso dinamiką galima išvelgti tendencijų signalizuojančių apie konfliktinę būklę santykiuose tarp didžiųjų sąjungininkų. Iš vienos pusės galima matyti didėjančią NATO inerciją ir mažėjančią bendradarbiavimo efektyvumą, kuri nulemia tiek santykių būklę, tiek platus spektras grėsmių, kurių sprendimui reikia skirtingų priemonių. Iš kitos pusės, jei tikėti tuo, kad transatlantinio saugumo sistema JAV iniciatyva ilgainiui evoliucionuos į *ad hoc* koalicijų struktūrą, tuomet efektyvumo trūkumo ir aljanso inercijos problema gali būti apeita. Tačiau ar JAV iš tiesų siekia tokios pertvarkos ir ar Trump skeptiškumas sąjungininkų atžvilgiu nereprezentuoja amerikiečių strateginės minties tendencijų, kurios gali turėti neigiamų pasekmių Baltijos valstybių apginamumui. Neaišku ir tai, koks likimas laukia daugiašalės struktūros ir ar jos reikšmė išliks. Atsiranda poreikis ontologiškai suprasti kas šiuo metu vyksta aljanse, kaip tai gali būti paaiškinta ir kokį poveikį tai daro Baltijos valstybių gynybos planavimui.

Šiame tyrime transatlantinio saugumo sistemos kaita siejama su JAV daromu sisteminiu poveikiu, nes ši valstybė išlieka pagrindiniu transatlantinės sistemos saugumo garantu ir jos įtaka transformacijai gali būti vertinama kaip didžiausia. Atsižvelgiant į tai šiame tyrime buvo siekta nustatyti transatlantinės saugumo sistemos kaitą nulemiančių aplinkybių poveikį Baltijos valstybių gynybos planavimui. Tam, kad pasiekti šį tikslą buvo išsikelti trys uždaviniai: 1) Pasirinkto tyrimo aiškinamojo instrumento vertinimas, 2) Saugumo garanto strateginės minties analizė ir 3) Baltijos valstybių vidinės gynybos planavimo dinamikos analizė.

Pasirinktu tyrimo dizainu buvo siekiama įvertinti išorinio (sisteminio) poveikio sąveiką su vidine Baltijos valstybių gynybos planavimo dinamika. Baltijos valstybių gynybines vizijas galima apibūdinti kaip atitinkančias ir paremiančias saugumo garanto dominuojamos sistemos kūrimą rytiniame NATO flange. Amerikiečių strateginės minties vystymosi tendencijos leidžia patvirtinti darbe naudojamą transatlantinės saugumo sistemos aiškinimo adekvatumą bei prieštarauja teiginiams dėl bręstančio JAV izoliacionizmo. Trump vadovavimo laikotarpiu faktinės amerikiečių galimybės Rytų Europoje suteikti karinę paramą ginantis nuo Rusijos tik gerėjo.

Daugiašališkumo principas ir Vašingtono sutartis transatlantinėje saugumo sistemoje išlaiko savo reikšmę, nes institucionalizuotas NATO organizmas prisideda prie bendro tarptautinės

tvarkos stabilumo ir padeda išlaikyti liberaliomis vertybėmis paremtų principų svarbą. Aljanso bendrai kuriamos iniciatyvos suteikia galimybes Baltijos valstybėms konflikto atveju gauti karinę paramą iš visų sąjungininkų, tačiau kalbant apie pradinį galimo karinio konflikto etapą, greitesnį ir efektyvesnį atsaką pavyktų išgauti *ad hoc* koalicijos (saugumo garanto dominuojamos sistemos) pagalba.

Tyrimo ginamąjį teiginį surinktos medžiagos pagalba galima patvirtinti: Baltijos valstybių gynybos planavimas bendro NATO rytinio flango gynybos planavimo kontekste gali būti aiškinamas pasitelkiant ir plėtojant nodalinės gynybos koncepciją. Amerikiečių strateginės minties tendencijos aktualizuoja koncepcijos teiginius, o bendra situacija aljanso rytiniame flange ir Baltijos šalių dalyvaujami gynybinio bendradarbiavimo formatai atitinka nodalinės gynybos bruožus

Gintautas, A. (2020). The impact of the Changes in the Transatlantic Security System on the Defense Planning of the Baltic States / Final master thesis in Political science. Supervisor doc. dr. D. Šlekys. Vilnius: Department of Political science, The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania.

Threat perceptions and threat prioritization between NATO allies forces organization to find new solutions, develop new initiatives and forms of defense cooperation. These processes can be identified as part of the change in transatlantic security system. There exist scientific explanations, which associates these changes with the impact of the U.S. role in structural change. One of these scientific explanations is Nodal defense. Ongoing NATO dynamics indicates that relationship between big allies at this moment represents tension and uncertainty. On the one hand, we can see that NATO is getting ineffective and defense cooperation is getting problematic because of state of relationship between allies and whole spectrum of different threats which require different solutions. On the other hand, if transatlantic security system evolves into what can be so called *ad hoc* coalitions structure when ongoing inefficiency and problems can be surpassed. However, it is not clear if U. S. aspires these types of changes or that Donald Trump and his stance do represent the general American strategic thought tendencies which can be harmful for overall ability to defend the Baltics.

In this research the change of transatlantic security system is associated with systemic impact from the U. S. because America is still the main security provider for the transatlantic system and its impact on the change is understood as main variable. Depending on this presumption this research is aimed to identify the impact on the Baltic States defense, which is generated by factors leading to the transatlantic security system change. To achieve this aim the research was designed to fulfill 3 main tasks: 1) Evaluation of chosen theoretical approach, 2) Analysis of the main security provider strategical thought tendencies and 3) Local dynamics of the defense planning in the Baltics.

By choosing this type of research design it was also planned to evaluate the interplay between external (systemic) impact and the local security dynamic variables. The defense visions of the Baltic States can be described as consistent with the creation of hub and spokes system in the eastern NATO flank. The tendencies of strategic American thought provide possibility to confirm the relevance of the chosen explanation model for transatlantic security system change. These tendencies also contradict the assumptions about upcoming U.S. retreat from Europe. In the era of Trump presidency, the ability of U.S. forces in Europe to provide military support against Russian threat was increasing.

Multilateral structure and Washington treaty keeps its relevance in the transatlantic security system. This is associated with highly institutionalized NATO organism which supports international liberal order and helps to maintain the basic liberal values. The initiatives created by multilateral alliance effort provides ability for the Baltic States to get military support from whole

alliance, but when we talk about first stage of potential military conflict with Russia, then rapid and more effective support can be provided by the efforts of *ad hoc* coalition (in other words – hub and spokes system).

With all the collected data in hand it is possible to confirm the defensive statement of the thesis: The defense planning of the Baltic States in the context of eastern NATO flank defense planning can be explained by using and expanding the concept of nodal defense. The tendencies of strategic American thought are believed to prove the relevance of this explanation and the overall processes in the eastern NATO flank and the Baltic states meets the assumptions of nodal defense.

TURINYS

ĮVADAS.....	9
1.NODALINĖS GYNYBOS KONCEPCIJA IR PRIELAIDOS TRANSATLANTINĖS SAUGUMO SISTEMOS KAITOS AIŠKINIMUI	18
1.1. Funkcinio pasiskirstymo dėmuo transatlantinės saugumo sistemos kaitoje	25
1.2. JAV motyvai siekti transatlantinės saugumo sistemos kaitos.....	30
2.SAUGUMO GARANTO STRATEGINĖS MINTIES VYSTYMO SI TENDENCIJOS.....	33
2.1. JAV tyrimų centrai – įrankis strateginės minties analizei.....	37
2.1.1. CATO institute	39
2.1.2. Heritage foundation	39
2.1.3. Atlantic Council	42
2.1.4. Center for strategic studies.....	45
2.1.5 RAND Corporation	47
2.1.6. Carnegie endowment.....	50
2.1.7. Brookings institution, Council on foreign affairs, Center for American Progress, Wilson Center, Belfer center	51
2.2. Amerikiečių tyrimai orientuoti į Baltijos valstybių gynybos klausimą	55
3.VIDINĖ BALTIJOS VALSTYBIŲ GYNYBOS PLANAVIMO DINAMIKA	61
3.1. Rusijos karinės minties ir technologinio progreso karyboje sąsajos su poreikiu vystyti rezistencijos nišą.....	63
3.2. Baltijos valstybių gynybinės vizijos ir dalyvaujamos saugumo kooperacijos	69
3.2.1. Lietuvos gynybinė vizija.....	69
3.2.2. Latvijos gynybinė vizija.....	73
3.2.3. Estijos gynybinė vizija.....	75
3.2.4. Baltijos valstybių dalyvaujamos gynybinės kooperacijos.....	79
IŠVADOS	84
LITERATŪRA	87
PRIEDAI	94

ĮVADAS

NATO yra didžiausias ir galingiausias karinis aljansas žmonijos istorijoje, kurio užduotis nuo 1949 m. buvo sąjungininkų Europoje ir Šiaurės Amerikoje saugumo užtikrinimas. Žvelgiant į istorinę aljanso raidos retrospektyvą ir įvykusių plėtrą galima matyti, kad šiai dienai aljanso suteikiamas saugumas dabar yra aktualus dar didesniai skaičiui valstybių ir organizacijų vis dar išlieka kertinė Europos kontinento saugumui.

Vis dėlto, Šaltojo karo pabaiga ir narių plėtra paveikė aljansą ir jo funkcionavimo principai tam tikra prasme kito. Aljanso įkūrimo idėją galima sieti su siekiu išvengti dar vieno globalaus karinio konflikto bei pirminė ir pagrindinė aljanso grėsmė Šaltojo karo metais buvo Sovietų Sąjunga. Šiai grėsmei „išnykus“ po Šaltojo karo NATO išgyveno identiteto krizę, kuomet vieno pagrindinio priešo (grėsmės) nebeliko ir buvo pereita prie krizių valdymo operacijų bei kovos prieš terorizmą. Su minima identiteto krize galima sieti ir tuomet išsivysčiusią gynybos biudžetų mažėjimo tendenciją Europoje. Tačiau po santykinai lengvabūdiško į saugumą požiūrio periodo prasidėjo nauja kaita, kurią nulėmė įvairūs įvykiai. Vienas šių įvykių yra karas Ukrainoje, kuomet Rusijos keliami grėsmė aktualizavo NATO rytinio flango gynybos klausimus, taip pat galima paminėti Rusijos veiksmus Arktyje, kurie aktyvavo ir šiaurinio flango gynybos klausimą. Iš kitos pusės, įvykiai Artimuosiuose Rytuose ir radikalaus terorizmo problema sukūrė būtinybę stiprinti ir pietinį flangą, kurio valstybės yra susirūpinusios terorizmo grėsme ir migrantų srautais. Visi minėti procesai verčia aljansą adaptuotis ir kurti naujas priemones bei iniciatyvas narių saugumui užtikrinti.

Temos aktualumas ir prielaidos tyrimo dizaino konstravimui: Kalbant apie NATO rytinį flangą, naujos saugumą užtikrinančios priemonės yra susijusios su NATO pajėgų dislokavimais Rytų Europoje ir aljanso iniciatyvomis skirtomis sukurti atgrasymo efektą. Tačiau šios priemonės neatkuria Šaltojo karo konsteliacijos, kurioje aljansas turėjo vieną pagrindinę grėsmę. Šiai dienai grėsmių poveikslas yra diferencijuotas priklausomai nuo sąjungininkų geografinės lokacijos ir ten egzistuojančių grėsmės šaltinių. Nekvestionuojamai galingiausia aljanso valstybė ir vis dar pagrindinį Europos saugumo garanto vaidmenį atliekanti JAV, be Rusijos problemos sprendžia augančios Kinijos grėsmės klausimą ir yra įsitraukusi į Vidurio Rytų regiono dinamiką. Svarbus aspektas, susijęs su pagrindine aljanso galia yra Donald Trump (toliau – Trump) neapibrėžta ir santykinai nestabili laikysena požiūriu į NATO atžvilgiu, kuri po 2020 m. rinkimų gali prasitęsti dar vienai kadencijai. Visi šie faktoriai turi ypatingą reikšmę Baltijos valstybėms, kurios yra NATO rytinės sienos fronto linijoje ir kurios turi svarų pagrindą matyti Rusiją kaip pagrindinę grėsmę savo saugumui. Baltijos valstybės tapusios NATO dalimi taip pat buvo paveiktos aukščiau minėtos identiteto krizės bei jų karines pajėgas iki 2014 m. galima buvo įvardinti kaip ekspedicines. Po 2014 m. buvo imtasi ryžtingų sprendimų gynybos biudžeto didinimo ir pajėgų transformavimo klausimais,

tačiau sąjungininkų galimybės ir pasiryžimas suteikti karinę paramą išlieka kertiniu aspektu Baltijos valstybių apginamumo klausime.

Jau minėtas NATO konsteliacijos neatitikimas su Šaltojo karo laikotarpiu ir diferencijuotas grėsmių suvokimas bei jų prioretizavimas tarp sąjungininkų verčia NATO ieškoti naujų sprendimų, kurti naujas iniciatyvas ir gynybinio bendradarbiavimo formatus, kuriuos galima priskirti prie transatlantinės saugumo sistemos kaitos proceso. Transatlantinio saugumo sistema gali būti suprantama skirtingai taip pat kaip ir jos kaitą nulemiantys kintamieji, kurių aiškinimui gali būti naudojami įvairūs analizės lygmenys. Šio tyrimo rėmuose **transatlantinio saugumo sistema apibrėžiama kaip JAV dalyvaujamų saugumo mechanizmų ir gynybinių bendradarbiavimų Europos kontinente visuma**. Didžiąją dalį šių mechanizmų vienareikšmiškai reprezentuoja NATO struktūra, tačiau juose vietą gali turėti ir ne aljanso narės, pavyzdžiui Švedija, Suomija, Ukraina ar Sakartvelas.

Pamatinis šiame tyrime minimos sistemos kaitą aiškinantis argumentas sako tai, kad transformuojasi JAV dalyvaujamų aljansų organizavimo principas ir vykstančius procesus galima paaiškinti nodalinės gynybos terminu. Nodalinės gynybos aiškinimas remiasi tuo, kad Europoje pereinama prie ribotą skaičių valstybių įtraukiančių kooperacinių gynybinio bendradarbiavimo procesų ir kiekviename iš jų reikšmingą vaidmenį turi JAV. Kitaip tariant, daugiašaliame aljanse atsiranda saugumo garanto dominuojamos sistemos. Šios kooperacijos skirtos aktualioms saugumo problemoms spręsti, o tuo tarpu į konkrečios saugumo problemos sprendimo procesą beveik neįtrauktos ir nuošalyje liekančios transatlantinio saugumo sistemos valstybės yra įtraukiamos į kitus gynybinius bendradarbiavimus, kuriuose sprendžiamos joms aktualios problemos (Simon, Lanowska, & Meijer, 2019). Minima kaita reprezentuoja *ad hoc* koalicijų vystymąsi NATO aljanso viduje, tačiau daugiašalio aljanso ir sprendimų priėmimo sąjungininkų konsensuso principu reikšmė tampa ne iki galo aiški. Baltijos valstybės automatiškai tampa įtraukiamos į koalicijos skirtas atliepti Rusijos grėsmę vystymą. Tapdamos transatlantinės saugumo sistemos kaitos dalimi jos turi atitinkamai reaguoti bei adaptuotis prie šios kaitos koreguojant savo gynybos planavimą ir gilinant gynybinių bendradarbiavimą su Rusijos problemos sprendimu regione suinteresuotomis valstybėmis. Svarbu ir tai, kad adaptuotis turi ne tik Baltijos valstybės, tačiau ir kiti svarbūs kontinentiniai žaidėjai, kurių vaidmuo potencialaus konflikto atveju taip pat nėra iki galo aiškus žvelgiant į situaciją paviršutiniškai.

Šios koalicijos gali būti suprantamos ir interpretuojamos kaip regionalizmo studijų disciplinoje tiriami saugumo kompleksai, kurie formuojasi regionuose, subregionuose bei didindami vidinę integraciją gali atliepti įvairius saugumo iššūkius (Buzan & Weaver, 2003). Vis dėlto, šioje disciplinoje apie regionus daug kalbama kaip apie autonominius subjektus, kurių funkcionavimui išoriniai veiksniai, tokie kaip tarptautinės sistemos dinamika nebūtinai yra svarbūs. Rytiniame NATO

flange esančių Baltijos valstybių gynybos planavimo kontekste apie autonomiją saugumo klausimu šiai dienai kalbėti yra sudėtinga. Šio subregiono apginamumas neišvairuojamas be sąjungininkų esančių už regiono ribų pajėgų pagalbos ir tą iš dalies reprezentuoja EFP kontingentas dislokuotas valstybių teritorijose, kuris skirtas tam, kad sukurtų atgrasymo efektą. Tiek Baltijos valstybės, tiek Lenkija siekia turėti savo teritorijose nuolatinį amerikiečių karinį kontingentą ir Rusijos grėsmės kintamasis šiame subregione tampa išorinį poveikį vidinei saugumo dinamikai aktualizuojantis veiksnys. Kitaip tariant, „iš išorės į vidų“ prieiga tiriant regioninį gynybinės kooperacijos elementą tampa svarbesnė nei „iš vidaus į išorę“ prieiga jei kalbėsime apie gynybos planavimą.

Žinoma, regionalizmas ir saugumo kompleksai apima platų spektrą kintamųjų, kurie gali tyrinėti ne tik Rusijos grėsmės klausimą, tačiau taip pat ir kooperaciją vidinių saugumo problemų sprendimui, ekonominius, politinius ir įvairius kitus procesus. Šiais atvejais regioninis analizės lygmuo ir „iš vidaus į išorę“ prieiga gali būti pranašesnė, tačiau šis tyrimas orientuojamas į Rusijos keliamos grėsmės problemą ir su ja susijusį gynybos planavimą. Kadangi šiuo klausimu išorinių jėgų dalyvavimas yra būtinas norint kalbėti apie sėkmingą atgrasymą ir gynybą konflikto atveju, todėl sisteminis lygmuo tampa svarbesnis prioritetas nei regioninis lygmuo, kuriame vyrauja suvokimas apie regionų turimą autonomiją.

Žvelgiant iš kitos pusės, pasirinkimas taikyti sisteminio lygmens analizę taip pat sukuria tam tikras dilemas. Jei kalbėti apie tarptautinę sistemą ir jos būklę, tuomet kokia ji yra šiandien: vienapolė ar daugiapolė? Atsakymai akademinėje literatūroje gali varijuoti labai skirtingai ir Baltijos valstybių gynybos planavimą sisteminiu lygmeniu įtakoti gali skirtingi veiksniai. Kadangi šiame darbe transatlantinės saugumo sistemos kaita asocijuojama su JAV, todėl bus vadovaujama požiūriu, kad Amerika kaip pagrindinė liberalios hegemonijos strategijos kūrėja ir vykdytoja nepriklausomai nuo to kaip suprantamas dabartinis tarptautinės sistemos poliškumas išlieka dominuojančiu veikėju demokratiname Vakarų pasaulyje ir jos preferencijos nulemia tai, kokia kryptimi ir kaip transformuojasi NATO aljansas. Šiuo atveju taip pat galima kelti esminius klausimus:

- 1) Kodėl JAV būtų naudinga siekti transatlantinės saugumo sistemos kaitos pagal aukščiau aprašytą principą ir ar galima tokia logika paremtų prielaidų išvelgti amerikiečių strateginės minties vystymosi tendencijose?
- 2) Kaip kaitos procesas reflektuojamas konkrečiuose pokyčiuose aljanse, kurie susiję su Baltijos valstybių gynybos planavimu ir kokias išvadas iš to galima padaryti?

Antrasis klausimas glaudžiai susijęs ne tik su sisteminio lygmens įtaka aljanso sprendimams, tačiau ir su pačių Baltijos valstybių nacionaliniu lygmeniu. Regioninis saugumas ir regioninio saugumo sistemų kaita yra dinamiškas ir nuolatos vykstantis procesas, kuriame sąveikauja vidiniai ir išoriniai (sisteminiai) veiksniai. Nepaisant to, kad buvo identifikuota sisteminio analizės lygmens svarba, tačiau vidinių veiksnių taip pat negalima visiškai ignoruoti. Dėl šios priežasties

šiuo tyrime paliekant nuošalyje regioninį analizės lygmenį planuojama papildomai tirti nacionalinį lygmenį su tikslu įvertinti vidinių veiksnių sąveiką su sisteminiiais Baltijos valstybių gynybos planavime. Vidinė Baltijos valstybių gynybos planavimo dinamika nebūtinai gali atitikti sisteminės įtakos bruožus ir tam tikra prasme paneigti aukščiau išdėstytas prielaidas. Atitikimo lygmens nustatymas padės nustatyti poveikį Baltijos valstybių apginamumui ir suprasti vykstančios kaitos įtaką gynybos planavimui.

Darbo problema: Stebint NATO aljanso dinamiką galima išvystyti tendencijų signalizuojančių apie konfliktinę būklę santykiuose tarp sąjungininkų. Antrą pagal dydį kariuomenę turinti aljanso valstybė (Turkija) perka rusiškas oro gynybos sistemas, o Prancūzijos prezidentas viename interviu apibūdina NATO kaip „mirusių smegenų“ organizaciją ir deda pastangas į Europos gynybos autonomijos iniciatyvas. Trump kritika sąjungininkų atžvilgiu dėl menko indėlio į kolektyvinę gynybą taip pat sukuria neužtikrintumą dėl JAV įsipareigojimo ginti sąjungininkus Europoje. Iš vienos pusės galima matyti didėjančią NATO inerciją ir mažėjančią bendradarbiavimo efektyvumą, kuri nulemia tiek santykių būklę, tiek platus spektras grėsmių, kurių sprendimui reikia skirtingų priemonių. Iš kitos pusės, jei tikėti tuo, kad transatlantinio saugumo sistema JAV iniciatyva ilgainiui evoliucionuos į *ad hoc* koalicijų struktūrą, tuomet efektyvumo trūkumo ir inercijos problema gali būti apeita. Tačiau ar JAV iš tiesų siekia tokios pertvarkos ir ar Trump skeptiškumas sąjungininkų atžvilgiu nereprezentuoja amerikiečių strateginės minties tendencijų, kurios gali turėti neigiamų pasekmių Baltijos valstybių apginamumui. Neaišku ir tai, koks likimas laukia daugiašalės struktūros ir ar jos reikšmė išliks. Atsiranda poreikis ontologiškai suprasti kas šiuo metu vyksta aljanse, kaip tai gali būti paaiškinta ir kokį poveikį tai daro Baltijos valstybių gynybos planavimui.

Tyrimo objektas: Išorinis (sisteminis) JAV sukuriamas poveikis Šiaurės Rytų Europos regiono saugumo dinamikai ir Baltijos valstybių gynybos planavimui.

Baltijos valstybių gynybos planavimas yra esminis objekto akcentas, tačiau dėl darbe taikomo transatlantinės saugumo sistemos kaitos aiškinimo šis gynybos planavimas glaudžiai susijęs su bendra saugumo dinamika Šiaurės Rytų Europos regionine (Skandinavija, Baltijos šalys ir Lenkija).

Darbo tikslas ir uždaviniai: Atsižvelgiant į tai, kad tyrimas siejamas su Baltijos valstybių apginamumo klausimu, **tyrimo tikslas formuluojamas sekančiai:** *Nustatyti transatlantinės saugumo sistemos kaitą nulemiančių aplinkybių poveikį Baltijos valstybių gynybos planavimui.*

Turint omenyje Baltijos valstybių gynybos planavimą, norima pasakyti, kad transatlantinės saugumo sistemos kaitos poveikį (saugumo garanto dominuojamos sistemos kūrimąsi rytiniame NATO flange) bus siekiama nustatyti tiek NATO sprendimuose ir kuriamose iniciatyvose

skirtose rytinio flango stiprinimui, tiek ir pačių Baltijos valstybių gynybos planavime. Tyrimo tikslui pasiekti darbas yra struktūrizuotas į tris dalis, kuriose sprendžiami skirtingi uždaviniai.

Pirmasis uždavinys yra *tyrimo aiškinamojo instrumento pagrįstumo vertinimas*. Šis vertinimas leis įdėmiau apžvelgti tyrimo aiškinamąjį instrumentą, kuris yra nodalinės gynybos koncepcija. Taip pat šiuo vertinimu bus siekiama nustatyti galimus aiškinamojo instrumento privalumus ir trūkumus bei išgryninti teorines koncepciją pagrindžiančias prielaidas, kurias bus galima papildyti ir pritaikyti sekančiose darbo dalyse.

Antrasis darbo uždavinys yra *saugumą garantuojančios valstybės strateginės minties tendencijų analizė*. Saugumą garantuojanti valstybė (JAV) šio tyrimo rėmuose yra suvokiama kaip pagrindinė globali galia, kurios vaidmuo transatlantinės saugumo sistemos kaitoje yra esminis. Kadangi strateginė mintis yra plati sąvoka ir JAV atveju ją galima tyrinėti bet kurio Pasaulio regiono atžvilgiu, todėl analizės laukas yra siaurinamas iki požiūrio dėl įsitraukimo į Europos saugumo klausimus ir Baltijos valstybių apginamumo klausimo. Požiūrį dėl įsitraukimo į Europos saugumą būtina įvertinti dėl egzistuojančio skepticizmo JAV įsipareigojimų atžvilgiu ir mokslinio debato, kuriame vienas iš pasirinkimų yra grįžimas prie izoliacionizmo. Turint duomenis apie „hegemono“ strateginės minties vystymosi tendencijas šiais klausimais, galima ieškoti sąsajų su NATO aljanse vykdomomis iniciatyvomis, skirtomis NATO rytinio flango stiprinimui bei tokiu būdu papildomai įvertinti tyrimo aiškinamojo instrumento adekvatumą. Svarbu paminėti, kad strateginės minties vystymosi tendencijos bus nustatinėjamos vykdant amerikiečių nacionalinės gynybos strategijos ir įtakingų JAV tyrimų centrų publikuojamo turinio analizę. Pasirinkimas vykdyti tyrimų centrų publikacijų analizę yra priimtas remiantis požiūriu, kad „*sprendimų priėmėjai ir „smegenų centrų“ ekspertai gali būti laikomi tais, kurie yra kilę iš tų pačių žmonių grupių, kurios dalinasi idėjomis dėl tos pačios mąstysenos, kuri pirmiausiai yra varoma tikslo surasti ar pasiūlyti protingus užsienio politikos sprendimus*“ (Bardauskaitė, 2018).

Trečiasis darbo uždavinys yra *Baltijos valstybių gynybinių vizijų ir dalyvaujamų gynybinių bendradarbiavimo formatų analizė*. Šiuo tyrimo uždaviniu siekiama ne tik apžvelgti Baltijos šalių gynybinį bendradarbiavimą regione kuriant atgrasymo efektą Rusijos atžvilgiu, tačiau taip pat įvertinti Baltijos šalių gynybos planavimo kintamąjį per nacionalinį lygmenį. Įvertinus gynybines Baltijos valstybių vizijas per nacionalinį lygmenį bus galima nustatyti priežastinius ryšius su vykstančia transatlantinės saugumo sistemos kaita ir jos daroma įtaka regioninei saugumo dinamikai bei pačių Baltijos valstybių gynybos planavimui rytinio NATO flango kontekste.

Tyrimo ginamasis teiginys: Dabartiniai NATO aljanse vykstantys procesai, susiję su Baltijos valstybių gynybos planavimu leidžia teigti tai, kad vykstanti kaita atitinka nodalinės gynybos bruožus ir gali būti aiškinama pasitelkiant ir plėtojant šią koncepciją.

Literatūros apžvalga:

Kadangi šiame tyrime naudojamas transatlantinės saugumo sistemos kaitos aiškinimas turi daug analogijų su regionine saugumo dinamika, todėl į šios srities mokslinius tyrimus turi būti atsižvelgta. Regioninę saugumo dinamiką ir ją nulemiančius vidinius bei išorinius veiksnius savo daktaro disertacijoje nagrinėjo Ieva Karpavičiūtė (Karpavičiūtė, 2010). Šioje disertacijoje aprašoma regioninių saugumo studijų evoliucija ir pagrindiniai šioje srityje atlikti moksliniai tyrimai bei darbai. Pasinaudojant šiuo tyrimu buvo susipažinta su pagrindiniais šio tyrimo rėmuose būtinų žinoti teorinių darbų bruožais ir teiginiais.

Pirmasis svarbus literatūros pogrupis su kuriuo buvo susipažinta aukščiau minėtos disertacijos pagalba yra Šaltojo karo sisteminio analizės lygmens tyrimai. 1957 m. šioje disciplinoje Morton Koplano įvardino regionus kaip subsystemas (Kelly, cit. pgl. Karpavičiūtė, 2010, p. 22), kurios yra pavaldžios bendrai tarptautinei sistemai. Leonard Blinder kvestionavo sisteminių priėgų požiūrį ir tai, kad tarptautinė sistema yra totali bei globali ir didžiųjų galių požiūris nebūtinai bus reflektuojamas mažųjų galių (Ibid, cit. pgl. Karpavičiūtė, 2010, p.22), kas iš esmės pateikia požiūrį, kad subsystemose gali vykti procesai nepriklausomai nuo tarptautinės aplinkos. 1959 m. Kenneth Waltz ir 1961 m. David Singer darbuose subsystemos terminologija aiškino naują analizės lygmenį, kuris tyrė ryšį tarp valstybės ir tarptautinės sistemos. Jų teigimu subsystemos turi tas pačias charakteristikas kaip ir tarptautinė sistema, tačiau joms yra daromas poveikis iš viršaus (Kelly, cit. pgl. Karpavičiūtė, 2010, p. 23).

Michael Haas iškėlė klausimą ar regioninės subsystemos subordinacijos principu yra pavaldžios tarptautinei sistemai ar tam tikriems šios sistemos veikėjams (didžiosioms galioms) (Haas, cit. pgl. Karpavičiūtė, 2010, p. 23). Tuo tarpu William Thompson akcentavo, kad esminis klausimas turėtų būti ne tai, ar subsystema yra pavaldi ar ne, tačiau tai, iki kokio lygmens, kokiomis aplinkybėmis ir kam ji yra pavaldi (Ibid, cit. pgl. Karpavičiūtė, 2010, p. 23). Benjamin Goldsmith teigimu didžiosios galios iškyla ir blėsta, todėl jų įtakos charakteristikos keičiasi ir ši kaita gali tapti palaikomojo, arba suvaržančiojo pobūdžio regionų vystymosi dinamikos atžvilgiu (Goldsmith, cit. pgl. Karpavičiūtė, 2010, p. 23).

Sisteminio analizės lygmens tyrinėjimai po Šaltojo karo ir regionų subordinacijos tarptautinei sistemai klausimas buvo nagrinėtas mažiau. Regionai tapo suvokiami kaip labiau autonominiai subjektai, kurie turi daugiau galimybių spręsti savo saugumo problemas nei turėjo dvipolėje sistemoje (Karpavičiūtė, 2010, p. 26). Su šiuo faktu siejamas regioninių saugumo studijų atgimimas, kuriame regioninis analizės lygmuo tapo dominuojantis bei tyrimuose vis dažniau pradėta taikyti epistemologinė prieiga.

Vienas žymiausių XXI amžiaus darbų regionalizmo tematika yra Barry Buzan ir Ole Weaver sukurta regioninių saugumo kompleksų teorija (Buzan & Weaver, 2003), kurioje tarptautinį

saugumą siūloma nagrinėtini per regioninį lygmenį. Autorių teigimu regioniniai saugumo kompleksai formuojasi dėl vykstančio bendradarbiavimo tarp geografiškai ir idėjiškai artimų valstybių. Šiuose kompleksuose sąveikumo lygis tarp valstybių yra aukštas, tačiau tarp pačių kompleksų yra santykinai žemas. Taip pat autoriai pabrėžė, kad kompleksai turi savo saugumo dinamiką, kuri nėra stipriai priklausoma nuo tarptautinės saugumo dinamikos, kitaip tariant – jie turi autonomiją.

NATO aljanso struktūrinės kaitos klausimas akademinėje literatūroje buvo nagrinėtas tokių autorių kaip Timo Noetzel ir Benjamin Schreer, kurie teigė jog NATO plėtra ir besiplečiančios veiklos kryptys mažins aljanso strateginį pranašumą bei reikalaus naujų institucionalizuotų mechanizmų kūrimo, leidžiančių pasiekti konsensuą tarp partnerių (Noetzel & Schreer, 2009). Andrew Cottey 2000 m. kalbėjo apie didėjančią subregionalizmo svarbą Europoje, kuomet nauji subregioniniai bendradarbiavimo formatai ateityje įgaus vis didesnę reikšmę Europos saugumo architektūroje (Cottey, 2000).

Nyderlandų tarptautinių santykių instituto tyrėjai teigia, kad tarptautine kooperacija paremti saugumo mechanizmai turi daugiau galimybių būti sėkmingais jei bus kuriami ribotos apimties dalyvaujančių valstybių skaičiaus pagrindu ir bendradarbiaujančios valstybės mechanizme turės pasitikėjimą viena kita, žinos savo funkcinius vaidmenis gynyboje bei geografinio artumo parametą (Zandae, Homan, & Drent, 2013). Kita vertus, Tomas Valasek rašo, kad valstybės iš esmės nėra linkusios perleisti suverenumo ir saugumo autonomijos gynybos klausimais kitoms valstybėms, kas neleidžia sukurti gilia kooperacija grįstų mechanizmų, kuriuose būtų pasidalijama funkciniais vaidmenimis gynyboje (Valasek, 2011).

Jei grįžtume prie sisteminio lygmens tyrėjų, tuomet pamatytume, kad Stephen Walt teigė, jog vienapolėje sistemoje idealiausia strategija Amerikai būtų mažinti savo išitraukimą Pasaulyje siekiant taupyti resursus ir priversti kitas valstybes prisiimti didesnę naštą. Remiantis tuo autorius teigė, kad po Šaltojo karo likusios aljansų struktūros greičiausiai neišsilaikys ir keis savo formą. Vietoj to, kad išliktų fiksuotos, daugiašalės ir stipriai institucionalizuotos, šios struktūros JAV iniciatyvą turėtų transformuoti į *ad hoc* koalicijas bei dvišaliais susitarimais grįstas kooperacijas, kuriose JAV galėtų išlaikyti lankstumą (Walt, 2008). John Mearsheimer teigė, kad JAV yra regioninis, tačiau ne globalus hegemonas dėl natūralaus vandenyno barjero ir anksčiau ar vėliau bus priversta trauktis iš Europos bei apriboti savo išipareigojimus (Toft, 2005). Galima matyti tą pačią realistų mokslininkų logiką dėl požiūrio į JAV išitraukimą Europoje, tačiau ne visai vienodas pozicijas dėl JAV užimamos vietos tarptautinėje sistemoje.

Amitav Acharya nagrinėdamas dabartinę tarptautinę sistemą ją įvardina kaip daugiapolę, tačiau besiskiriančią nuo egzistavusios prieš Antrąjį pasaulinį karą. Dabartinis daugiapoliškumas nulems tai, kad liberalūs principai ir vertybės išliks, tačiau jų svarba menks ir jie turės koegzistuoti su tokių valstybių kaip Kinija idėjomis. Dėl šios priežasties Vakarams turės ieškoti

naujų būdų bei priemonių tiek savo, tiek tarptautinio saugumo užtikrinimui. (Acharya, 2017). John Ikenberry ir Daniel Deudney įsitikinimu nepaisant to, kad JAV liberalios hegemonijos modelis prarado pagreitį, tačiau liberali tvarka išlieka stebinančiai atspari, o Jake Sullivan teigimu JAV problema yra ne strategija, tačiau pačių amerikiečių skepticizmas jos atžvilgiu (Walt S. , 2020).

Vidiniame JAV tyrimų centrų diskurse egzistuoja pozicijų, kurios propaguoja izoliacionizmo pasirinkimą ir į NATO žvelgia kritiškai bei negatyviai. Šios pusės atstovai pasisako prieš bet kokią JAV įsitraukimą į saugumo mechanizmų kūrimą Europoje (Carpenter, 2019). Kitos pozicijos siūlo atvirkštinį variantą ir skatina JAV įsitraukimą į Europos saugumą bei propaguoja egzistuojančių regioninių saugumo mechanizmų stiprinimą (Heritage foundation, 2020).

Papildant JAV tyrimų centrų diskursą, tyrimai susiję su Baltijos valstybių apginamumu taip pat siūlo skirtingus sprendimus. Naujausi *RAND corporation* tyrimai akcentuoja atsparumo prieš nekinetinį poveikį didinimo Baltijos valstybė svarbą bei siūlo totalia gynyba ir rezistencijos planavimu grįstų sprendimų diegimą (Flanagan, Osburg, Binnendijk, Kepe, & Radin, 2019). Richard Hooker nors ir akcentuodamas atsparumo didinimo svarbą, tačiau pabrėžia būtinybę Baltijoms valstybėms transformuoti pajėgų struktūrą divizijų pagrindu ir orientotis į efektyvaus konvencinio pasipriešinimo galimybes (Hooker, 2019).

Šio **tyrimo naujumas** siejamas su pasirinkimu naudoti naują aiškinamąjį instrumentą – nodalinės gynybos koncepciją. Šiame darbe koncepcijos pagalba paremtas transatlantinės saugumo sistemos kaitos aiškinimas gali papildyti Šiaurės Rytų Europos regioninę saugumo dinamiką ir Baltijos valstybių gynybos planavimą nagrinėjančių studijų lauką. Nors šioje disciplinoje egzistuoja platus spektras teorinių prieigų ir egzistuoja galimybės panaudoti įvairiausių analizės lygmenis, tačiau po Šaltojo karo pabaigos galima pasigesti išorinių (sisteminių) ir valstybinio lygmens sąveikos analizės modelių, kuriuos nustelbė didėjantis regioninio analizės lygmens populiarumas ir postpozitivistinės studijos, kurias dažnu atveju galima sieti su epistemologine prieiga. Taip pat kalbant apie pasirinkimą JAV strateginės minties kintamąjį analizuoti tyrimų centrų publikuojamo turinio pagalba galima išskirti, kad paskutinis su šių centrų požiūriu į Baltijos valstybių saugumą susijęs tyrimas Lietuvoje buvo publikuotas 2017 m. (Boyd, 2017), o nuo to laiko galėjo atsirasti reikšmingų pokyčių amerikiečių mąstyme.

Tyrimo ribotumas: Nors kalbama apie transatlantinės saugumo sistemos kaitą, tačiau šis tyrimas yra apribotas Baltijos valstybių gynybos planavimo klausimu ir šiame subregione vykstančia dinamika. Kitaip tariant, tyrime nebus analizuojamos kitų regionų potencialios gynybinio bendradarbiavimo konfigūracijos NATO aljanse, kurias galimai paaikšintų nodalinės gynybos koncepcija. Taip pat tyrimas yra apribotas sisteminio kintamojo analizės prasme, nes jame nebus analizuojamos kitų didžiųjų NATO sąjungininkų strateginės minties vystymosi tendencijos.

Pasirinkimas naudotis tyrimų centrų publikacijomis ir nacionaline JAV gynybos strategija irgi gali būti suvokiamas kaip ribotumas tiriant sisteminio poveikio kintamąjį.

Naudojami tyrimo metodai:

- 1) Mokslinės literatūros ir pirminių – antrinių šaltinių analizė.
- 2) Kokybinė turinio analizė.
- 3) Atvejo analizė.

Kokybinė turinio analizė siejama su JAV tyrimų centrų pozicijų vertinimu, o šis vertinimas reprezentuoja šio darbo nepriklausomąjį kintamąjį, kuris gali būti apibrėžiamas kaip JAV strateginė mintis. Atvejo analizė sietina su pasirinkimu darbe koncentruotis į Baltijos valstybių gynybos planavimo klausimą, o vidinės Baltijos valstybių nacionalinės gynybinės vizijos tampa sekančiu nepriklausomu kintamuoju šiame darbe. Nepriklausomų kintamųjų pagalba operacionalizuojamas darbo priklausomas kintamasis šiame tyrime yra Baltijos valstybių gynybos planavimas, tačiau šis priklausomas kintamasis susijęs su Baltijos šalių gynybą NATO rytinio flango kontekste. Kitaip tariant, Baltijos valstybių nacionalinis gynybos planavimas yra sudėtinė platesnio poveikslo dalis, kuriame aljansas bendrai planuoja rytinio flango gynybą, tačiau atsižvelgiant į tyrimo problemą yra neaiškus santykis tarp daugiašalės ir saugumo garanto dominuojamos sistemos pastangų. Kadangi tyrime sisteminis analizės lygmuo bus vertinamas per JAV poziciją, todėl su didžiosiomis Europos valstybėmis susiję veiksniai tampa įsiterpiantys kintamieji, kurie aprašomą kaitos procesą gali pristabdyti arba paspartinti, tačiau negali jo likviduoti prieš JAV valią.

1. NODALINĖS GYNYBOS KONCEPCIJA IR PRIELAIDOS TRANSATLANTINĖS SAUGUMO SISTEMOS KAITOS AIŠKINIMUI

Ši darbo dalis yra orientuota į nodalinės gynybos koncepcijos pristatymą bei šios koncepcijos reikšmingumo vertinimą, kuris leistų suvokti potencialius aiškinamojo instrumento privalumus bei trūkumus. Identifikavus potencialius trūkumus galima sukurti tyrimui tinkamesnę analizės modelį.

Vienas pagrindinių koncepcijos teiginių Europos kontekste yra susijęs su tuo, kad NATO aljansas šiuo momentu nereflektuoja to, ką galima buvo matyti Šaltojo karo laikotarpiu, arba kitaip tariant, teorinis aljanso veikimo principas yra pasenęs bei negali būti aiškinamas remiantis klasikineis aljansais bei gynybinius susitarimus apibūdinančiomis teorijomis bei teiginiais. Prieš pradedant nagrinėti šio teiginio pagrįstumą verta išskirti klasikinius gynybinio bendradarbiavimo susitarimų ir aljansų bruožus.

Gynybiniai aljansai yra formalūs arba neformalūs įsipareigojimai tarp dviejų ar daugiau valstybių, kurios siekia balansuoti prieš išorinę grėsmę. Valstybės suvienija savo pajėgumus ir koordinuoja gynybos politikas su tikslu atgrasyti išorinę grėsmę, o jei atgrasymas nepavyksta – nugalėti išorinę grėsmę. Aljanso struktūra dažniausiai pradeda formuotis aplink vieną ar kelis saugumo užtikrintojus – didžiąsias galias. Aljansų struktūros mokslinėje literatūroje siejamos su įvairiais institucionalizuotais reguliavimais, kurie charakterizuoja santykius tarp valstybių narių. Taip pat kalbant apie aljansų struktūras, esminės dvi išskiriamos kategorijos yra saugumo garanto dominuojamos sistemos (angl. Hub and spokes) bei daugiašaliai aljansai (Simon, Lanowska, & Meijer, 2019).

Saugumo garanto dominuojamos sistemos yra dvišalių aljansų sistemos pavyzdys, kuomet saugumą užtikrinanti valstybė turi dvišalius susitarimus su eile valstybių, tačiau šios tarpusavyje neturi stiprių gynybinių saitų, arba geriausiu atveju tie saitai yra labai riboti (**žr. Priedą Nr. 1**). JAV aljansų struktūra Rytų Azijoje Šaltojo karo laikotarpiu tai iliustruoja, kuomet JAV turėjo susitarimus su Taivanu, Japonija, Pietų Korėja, Filipiniais, tačiau visos šios valstybės tarpusavyje viena su kita beveik neturėjo jokio atskiro koordinuoto tarpusavio gynybos plano ar susitarimų. Kitaip tariant, visos šios valstybės rėmėsi pagrindiniu savo saugumo garantu – JAV ir kiekviena buvo susirūpinusi bei orientavosi į joms aktualią grėsmę (Simon, Lanowska, & Meijer, 2019).

Daugiašalė struktūra perteikia tai, kuomet valstybės narės viena su kita susietos glaudžiais saugumo saitais ir turi formalius įsipareigojimus viena kitai (**žr. Priedą Nr.2**). Tokią struktūrą iliustruoja Šaltojo karo NATO, kuomet egzistuojant vienai pagrindinei grėsmei, bendri gynybos planai, pajėgų pasiruošimas ir investicijos visame aljansu buvo orientuojami šios grėsmės neutralizavimo kryptimi (Simon, Lanowska, & Meijer, 2019).

Nodalinė gynyba reprezentuoja šių aljansų sistemų evoliuciją į hibridinę struktūrą ir teigia tai, kad NATO vis dar išlieka daugiašalės struktūros aljansas, tačiau tuo pačiu jis įgauna ir saugumo garanto dominuojamos sistemos bruožų bei tam tikra prasme tampa klasikinių aljansų struktūrų mišiniu (**žr. Priedą Nr. 3**). Iš kitos pusės, galima pridurti, kad Azijoje procesas atvirkštinis ir saugumo garanto dominuojamos sistemos pradeda įgauti ir daugiašalės struktūros bruožų. (Simon, Lanowska, & Meijer, 2019). Svarbu išskirti tai, kad nodalinės gynybos koncepciją reikia suvokti kaip reaguojantį mokslinį aiškinimą, kuris nesiekia kurti naujos teorijos, tačiau ontologiškai bando paaiškinti JAV dalyvaujamuose aljansuose vykstančius procesus bei remiasi empiriniais duomenimis. Taip pat reikalinga paminėti ir tai, kad aljansų struktūros pokyčiai autorių teigimu yra nulemiami JAV.

Šis hibridinės struktūros aiškinimas reprezentuoja transatlantinės saugumo sistemos virsmą į *ad hoc* koalicijomis paremtą struktūrą, kurioje kiekviena koalicija vysto efektyvų atsako mechanizmą į koalicijai aktualią grėsmę, o ši efektyvumą turi užtikrinti sąjungininkų pasiskirstymas funkciniais vaidmenimis. Toks susiskirstymas koncepcijos autorių yra aiškinamas tuo, kad NATO aljansas susiduria su visa eile aktualių grėsmių, tačiau skirtinguose Europos regionuose šioms grėsmėms suteikiami skirtingi prioritetai, kas daugiašalio aljanso atveju bendro atsako mechanizmo kūrimą padaro komplikuoju uždaviniu, nes skirtingos grėsmės reikalauja skirtingų pajėgumų vystymo ir atsako kūrimo priemonių. Kadangi JAV vis dar atlieka Europos saugumo garanto vaidmenį dabartinėje transatlantinio saugumo sistemoje, todėl ji turėdama plataus atsako ir galios projektavimo galimybes su kiekviena koalicija vykdo tiesioginį bendradarbiavimą (tiek formalų – grįžta dvišaliais susitarimais ir bendromis pratybomis, tiek neformalų). Didžiųjų Europos valstybių vaidmuo ir saitai su kitais sąjungininkais dėl jų disponuojamos galios varijuoja skirtingai, tačiau prie to šioje dalyje bus sugrįžta kalbant apie koncepcijoje naudojamą funkcinio pasiskirstymo aiškinimą.

Galima teigti, kad regioninių saugumo koalicijų formavimasis bei stiprėjimas akademiniam diskurse nėra visiškai naujas dalykas ir turi analogijų su saugumo bendruomenių (Adler & Barnett, 1998), regioninių saugumo kompleksų (Buzan & Weaver, 2003) ir su kitomis regionalizmui priskiriamomis teorijomis. Šiose teorijose kalbama apie tai kaip vidinėje regionų dinamikoje didėjant integracijai susikuria gilia kooperacija grįsti atsako mechanizmai ir valstybės saugumo klausimais tampa tarpusavyje priklausomos. Šioje disciplinoje nagrinėjamos ne tik paskatos tokiam valstybių bendradarbiavimui, tačiau ir išorinių (sisteminių) galių poveikis regioninėms saugumo dinamika, ką iš esmės galima susieti su nodalinės gynybos koncepcija, kurioje transatlantinės saugumo sistemos kontekste regioninės koalicijos šią dinamiką reprezentuoja.

Vis dėlto, regionalizmo akademinė disciplina po Šaltojo karo įgavo daug epistemologinės prieigos ir postpozitivistinio aiškinimo bruožų, kuriose galima nusileisti net iki individo analizės lygmens. Galima įžvelgti, kad koncepcijoje remiamasi požiūriu, jog Europos

regionai kaip sistemos yra pavaldūs tarptautinei sistemai ir valstybės turėtų būti pagrindiniai analizės vienetai. Tokį požiūrį nagrinėjant regionų saugumo dinamikas po Šaltojo karo galima sieti su pozitivistinėmis teorijomis: neorealizmu, institucionalizmu, funkcionalizmu ir neofunkcionalizmu (Karpavičiūtė, 2010, p. 60).

Aukščiau paminėtas pozitivistines teorijas galima įvardinti kaip eurocentriškas, kuomet teigiama, kad visi regionai yra panašūs, tačiau kiti po Šaltojo karo regionalizmo disciplinos autoriai kritiškai vertina tokią pozitivistinės prieigos autorių poziciją ir teigia, kad regioninė saugumo dinamika nebūtinai yra paremta valstybine kooperacija, o regionai gali būti autonomiški ir kiekvienas jų turėtų būti vertinamas skirtingai. Taip pat egzistuoja ir trečioji autorių grupė, kurie mėgina susieti abiejų pusių pozicijas ir teigia, kad atsižvelgiant į situaciją, regionų autonomijos lygmuo gali varijuoti priklausomai nuo išorinių veiksnių. Silpni regionai šių autorių teigimu bus labiau priklausomi nuo sisteminių veiksnių nei stiprūs regionai (Karpavičiūtė, 2010, p. 63). Į pastarąją literatūros grupę taip pat patenka minėtos saugumo bendruomenių ir regioninių saugumo kompleksų teorijos.

Iš vienos pusės, nodalinės gynybos koncepcija paremta sisteminiu aiškinimu, kuomet regioninių saugumo kooperacijų vystymasis yra nulemiamas išorinių veiksnių. Atsižvelgiant į regionalizmo studijų debatus po Šaltojo karo, šį faktą galima įvardinti kaip aiškinamojo instrumento trūkumą, kuomet neatsižvelgiama į kitus egzistuojančius analizės lygmenis ir teorinius aiškinimus. Kitaip tariant, koncepciją galima įvardinti kaip pozitivistinę ir joje nesistengiama apjungti skirtingų akademinų pozicijų argumentus. Iš kitos pusės, šio tyrimo kontekste pozitivistinių teorijų kritikų argumentas, kad pozitivistai regionų saugumo dinamikos atžvilgiu yra eurocentrikai, neturi didelės reikšmės. Net jeigu ir regioninės saugumo dinamikos už Europos ribų nėra vienodos, nagrinėjant transatlantinę saugumo sistemą ir Baltijos valstybių gynybos planavimą eurocentrizmas išlieka tinkamu pasirinkimu. Taip pat trečiosios grupės autoriai, kurie siekia apjungti abiejų pusių argumentus teigia tai, jog silpni regionai turės mažiau autonomijos. Galbūt nebūtų tikslu įvardinti Baltijos valstybių subregiono kaip silpno plačiąja prasme, tačiau apginamumo nuo konvencinės Rusijos grėsmės klausimu jis yra silpnas ir šiuo atžvilgiu išorinių (sisteminių) veiksnių vertinimas įgauna prasmę. Dėl šių priežasčių tiriant Baltijos valstybių gynybos planavimą transatlantinės saugumo sistemos kaitos kontekste, išorinių veiksnių prioretizavimas yra suprantamas bei apsiribojimas sisteminiu ir valstybiniu analizės lygmeniu gali būti lengvai pateisinamas.

Vienas pagrindinių transatlantinės saugumo sistemos kaitą koncepcijoje aiškinančių argumentų yra sietinas su sąjungininkų grėsmių suvokimo skirtumais. Galima konstatuoti, kad po Šaltojo karo NATO išgyveno identiteto krizę, kuomet pagrindinės grėsmės, prieš kurią nukreiptas aljansas neliko. Vis dėlto, po 2014 m. Rusija kaip viena iš pagrindinių grėsmių ir problemų NATO aljansui ir vėl aktualizavosi ir tapo vienu iš pagrindinių diskusijų objektu (Meijer & Wyss, 2018, p. 378). Kaip bebūtų, Rusijos kaip grėsmės suvokimas net ir po Krymo įvykių nepadarė jos sisteminę

grėsmė aljansui, kaip kad buvo Šaltojo karo laikotarpiu. Visų pirma, ne visi sąjungininkai NATO aljanse supranta, ar bent jau nori suprasti Rusijos grėsmės rimtumą Europos saugumui. Ši situacija susidaro dėl grėsmių prioretizavimo skirtinguose Europos regionuose. Nepaisant to, kad Rusija ir vėl tapo viena iš pagrindinių problemų, tačiau terorizmo grėsmė ir migrantų keliamos problemos taip pat niekur nedingo, o be to, Pietų ir Vakarų Europoje pastarosios problemos saugumo darbotvarkėje yra netgi aktualesnės (Simon, Lanozka, & Meijer, 2019).

Norint įsitikinti šių teiginių pagrįstumu reikia surasti empirinius duomenis, pagrindžiančius grėsmių suvokimo skirtumus. Per pastaruosius du dešimtmečius mažinant gynybos biudžetus daugelis Europos valstybių susidūrė su problemomis dėl karinių pajėgų pasirengimo ir galimybių jei reikėtų reaguoti į konvencines grėsmes. Po Trump išrinkimo galima buvo matyti tam tikrą gynybos biudžetų Europoje didėjimą, bet tai galima sieti ir su tuo, kad daugelis Europos lyderių pradėjo didinti savo gynybos biudžetus ne reaguodami į realią konvencinio karo grėsmę, bet tam, kad nekonfrontuoti su JAV (Blackwill, 2019). Taip pat labai svarbus faktorius yra tai, kad valstybės remiasi savo pačių atliekamomis analizėmis dėl prioritetų gynybai, tačiau dažnu atveju šios analizės neatliepia ir neatitinka bendro kontinentinio grėsmės poveikio. Net ir atsirandant gynybos biudžetų didėjimo tendencijai Europoje, empiriniai duomenys apie valstybių išlaidas rodo, kad naštos dalinimosi problema išlieka ir toliau bus kliūtimi NATO vienybei (Sudreau & Giegerich, 2018).

Didžiausi skirtumai ir kontrastas matomas tarp Šiaurės ir Rytų Europos valstybių vienoje pusėje bei Pietų ir Vakarų Europos valstybių kitoje pusėje. Nepaisant to, kad dauguma Europos valstybių savo strateginiuose dokumentuose identifiko Rusiją kaip grėsmę, tačiau taip pat pastebima ir tai, kad daugelis nurodė poreikį bendradarbiavimo su Rusija palaikymui. Migrantų iš Šiaurės Afrikos ir Artimųjų Rytų problema vidinio saugumo ir sienų apsaugos klausimus Pietų ir Vakarų Europoje kelia į viršų šių valstybių saugumo prioritetuose. Tiesa, Jungtinėje Karalystėje ir Vokietijoje šios problemos taip pat aktualios, tačiau šiose valstybėse papildomai pastebimi sprendimai susiję su konvencinių pajėgų ir rezervo didinimu (Sudreau & Giegerich, 2018). Iš to galima spręsti, kad didžiųjų Europos valstybių grėsmių spektre konvencinio karo pavojus nėra visiškai antraeilis. Tai galima aiškinti ir tuo, kad didžiosios NATO valstybės turi daugiau resursų, jų interesų laukas platesnis ir jos yra suinteresuotos neprarasti strateginio atsparumo. Kita vertus, mažesnės Pietų Europos valstybės neturi tiek resursų ir yra priverstos susitelkti ties sau aktualiomis problemomis.

Svarbias tendencijas rodo ir investavimo į naujas ginklų sistemas ir įsigijimus duomenys, nes čia Centrinė bei Šiaurės ir Rytų Europa turėjo didesnius tempus (**žr. Priedą Nr. 4**). Kalbant apie investavimą bei įsigijimus aktualu paminėti ir tai, kad grėsmių prioritetai tam taip pat daro įtaką, nes Rytų, Šiaurės ir Centrinėje Europoje įsigijimai susiję su konvencine ginkluote (**žr. Priedą Nr.5**), o Pietuose ir Vakaruose konvencinei ginkluotei skiriama dalis yra mažesnė dėl poreikio

patenkinti antiteroristinius ir su valstybės vidiniu saugumu bei sienų apsauga susijusius prioritetus (**žr. Priedą Nr.6**). Visi šie skirtumai taip pat prisideda prie aljanso gynybos politikų suderinamumo ir nepakankamos sąveikos tobulinimo problemos. Be to, šioje vietoje labai svarbu ir tai, kad investavimo įsigijimams ir modernizavimo prioritetų formavimas užima ne vienerius metus bei šie biudžeto sprendimai planuojami keleriems metams į priekį, todėl atsiradus staigiam poreikiui naujų prioritetų įtraukimas įsigijimų politikoje taptų problematiška užduotimi (Sudreau & Giegerich, 2018).

Situaciją dėl grėsmių suvokimo skirtumų tarp NATO narių iliustruoja ir valstybių vykdomi politiniai sprendimai bei už užsienio politiką atsakingų pareigūnų oficialūs pasisakymai. Vienas iš pavyzdžių tai periodiškai Europoje matomi politikai, kurie pasisako už dialogo atkūrimą su Rusija, arba jų retorikoje perteikiama tai, kad Rusija nėra grėsmė Europos saugumui bei siūloma atšaukti ekonomines sankcijas (Sudreau & Giegerich, 2018). Daugumą šių politinių nuotaikų taip pat galima priskirti Europos regionams, kurie neturi geografinio artumo su Rusija. Žvelgiant į šį faktą per visuomenės perspektyvą, galima matyti, kad tam tikra prasme tokios valstybių pozicijos yra ir visuomenės nuomonių atspindys. *Pew research* centro 2018 m. atliktos apklausos duomenimis Rusijos agresijos atveju pagal penktąjį NATO straipsnį ginti kitą valstybę nepritartų dauguma respondentų šiose valstybėse: Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje, Italijoje, Ispanijoje, Graikijoje ir Vengrijoje (Fagan, 2018).

Jei kalbėti apie atskirus sąjungininkus, kurie iliustruoja grėsmių suvokimo skirtumų problemą, tuomet pirmoje eilėje galima išskirti Turkiją, kuri turėdama antrą pagal dydį aljanso kariuomenę perka rusiškus oro gynybos pajėgumus bei Londono NATO viršūnių susitikime grasina blokuoti Baltijos valstybių gynybos planų atnaujinimą. Žinoma, ši situacija susidarė dėl to, kad JAV kartu su kitais NATO partneriais atsisakė pritarti Turkijos gynybos planų tvirtinimui, kuriuose Turkija siekia formuluočių priskirsiančių kurdus teroristams (The Guardian, 2019), tačiau to problemos iliustracijai pakanka. Tai iliustruoja vidinį aljanso konfliktą, kuomet sunku rasti konsensą dėl išsiskiriančių partnerių pozicijų bei ši skirtingumą netgi galima būtų įvardinti kaip santykių krizę.

Galiausiai, nesutampančius prioritetus saugumo klausimais iliustruoja ir Prancūzijos prezidento Emanuel Macron (toliau – Macron) išsakyta pozicija apie NATO ištikusią „smegenų mirtį“ ir noras atkurti dialogą su Rusija nesikeičiant faktinei situacijai Ukrainoje (Pothier, 2019). Prancūzija yra reikšmingas bei stiprus veikėjas Europos kontinento saugumo kontekste, tačiau jų pozicija dėl siekių atkurti dialogą su Rusija yra tik dar viena iliustracija dėl skirtingo grėsmių vertinimo tarp sąjungininkų aljansu. Kitaip tariant, galima matyti, kad klasikinei daugiašalio aljanso struktūrai būdinga viena pagrindinė saugumo problema šiuo momentu tiesiog neegzistuoja, nes nors NATO ir išlieka svarbiausiu gynybiniu aljansu, tačiau persipynę valstybių interesai, vizijos ir skirtingi grėsmių suvokimai stabdo aljansą ir sukuria trintį sąjungininkų tarpusavio santykiuose.

Teoriškai tokią situaciją tarp partnerių galima aiškinti pasitelkiant *realpolitik* logiką, kuomet didieji NATO sąjungininkai siekia apsaugoti ir užtikrinti savo nacionalinius interesus bei tokiu būdu tarptautinę sistemą ir liberalias vertybes paremiantys idealistiniai principai atsiduria antrame plane. Realizmo teorijose akcentuojamas valstybės interesų išskėlimas ir tarptautinių institucijų kaip įrankio galiai maksimizuoti vertinimas tokius teiginius galėtų lengvai paremti.

NATO idėja ir egzistavimo pagrindas ypatingai po Šaltojo karo buvo paremtas liberalaus institucionalizmo principais, kuomet vyrauja įsitikinimas, kad bendradarbiavimas tarp valstybių įvairiose srityse įskaitant ir saugumą dar labiau gilins tarpusavio priklausomybės ryšius bei prisidės prie demokratinių vertybių plėtros (Keohane, 2012). Vis dėlto, pastarojo laikmečio įvykiai Rytų Europoje (karas Ukrainoje, Rusijos veiksmai Gruzijoje) demonstruoja aptartos liberalistinės perspektyvos klaidingumą, nes iš praktikos galima matyti, kad NATO ir Rusijos bendradarbiavimas šiai dienai negali sukurti pozityvaus ir taikaus rezultato, o karinės galios mažinimas ir pasitikėjimas bendradarbiavimo galia tokioje situacijoje nėra pati saugiausia išeitis. Kaip bebūtų, aukščiau surinkti duomenys rodo ir tai, kad Rusija nėra vienintelė grėsmė ir nemaža dalis aljanso turi svarbesnius prioritetus planuojant savo gynybos politikas.

Vis dėlto, net ir tos valstybės, kurios Rusijos nemato savo pirmaeiliam grėsmių sąrašė pritarė sankcijų įvedimui pasiekus bendrą konsensą bei tokiu būdu išreiškė solidarumą kartu su Rytų Europos valstybėmis prieš agresorių. Taip pat buvo nutrauktas bet koks iki tol vykęs dvišalis NATO – Rusijos dialogas (Pezard & Radin, 2017, p. 34). Remiantis tuo, galima teigti, kad nepaisant egzistuojančių saugumo prioritetų skirtumų, bendras sąjungininkų atsakas paremiant liberalias vertybes ir dabartinę tarptautinę tvarką vis tiek išlieka.

Nors grėsmių prioretizavimo skirtumai gali būti pagrindžiami, tačiau nodalinės gynybos koncepcijos susitelkimas į šį kintamąjį gali būti įvardinamas kaip trūkumas, kuris ne iki galo paaiškina transatlantinės saugumo sistemos kaitos priežastis. Vieno iš koncepcijos autoriaus teigimu, šio tyrimo aiškinamasis instrumentas nėra išimtinai paremtas kuria nors tarptautinių santykių teorija, tačiau pati koncepcija gali būti siejama su realizmo įžvalgomis, kuomet kalbama apie grėsmių suvokimą ir to sukuriamas paskatas bendradarbiavimui, o tuo tarpu institucionalizmas paaiškina besivystančius sąjungininkų gynybinius saitus, ryškėjančias funkcines specializacijas ir rizikos mažinimo mechanizmus. Taip pat pabrėžiama, kad koncepcija buvo plėtojama stebint empirinių duomenų neatitikimą su esminėmis prognozėmis aljansų struktūros ateities klausimu, kurias darė Walt ir Ikenberry¹.

¹ Koncepcijos autoriaus Alexander Lanoszka atsakymas į klausimą dėl koncepcijos teorinio pagrindo: Projektas akivaizdžiai nėra paremtas nei viena teorija, tačiau jis galėtų būti siejamas su realizmu, kuomet kalbame apie grėsmių suvokimą ir iš to atsirandančias paskatas tarptautiniam bendradarbiavimui, tačiau lygiai taip pat jis gali būti siejamas ir su institucionalizmu, kuomet kalbame apie valstybių tarpusavio saitus, specializacijas ir rizikos mažinimą. Šį projektą mes pradėjome stebėdami tai, kaip po 20 metų tarptautinės sistemos vienapoliškumo empiriniai duomenis neatitinka Walt ir Ikenberry darytų prognozių aljansų struktūrų atžvilgiu.

Stephen Walt kalbėdamas apie aljansų ateitį vienapolėje sistemoje prognozavo tai, kad daugiašalės ir stipriai institucionalizuotos po Šaltojo karo likusios struktūros neišliks ir JAV iniciatyva transformuosis į *ad hoc* koalicijas bei dvišaliu bendradarbiavimu paremtus formatus (Walt S. M., 2008). Tuo tarpu John Ikenberry aptardamas NATO ateitį pabrėžė, kad tai yra stipriai institucionalizuotas ir daugybę valstybių susiejantis produktas, kurio reikšmė tik didės, nes JAV tokiu būdu užsitikrina savo interesus ilgojoje perspektyvoje, kuomet turima galia gali pradėti blėsti, tačiau sukurta tvarka išliks, bus nuspėjama ir užkardys kitų valstybių siekį balansuoti prieš ją (Dall'Agnol, 2018, pp. 505,506).

Šios prognozės ir požiūriai išgrynina vieno iš koncepcijos autoriaus atsakyme formuluojamą mintį dėl empirinės situacijos ir teorinių prognozių neatitikimo. Aukščiau pateikti duomenis parodo tai, kad aljanse didėja inercija ir išsiskiriantys sąjungininkų interesai bei grėsmių prioretizavimas gali būti laikomi tą sukeliančiais faktoriais, tačiau institucionalizuotas NATO mechanizmas ir konsensuso principas priimant sprendimus išlieka. Walt daugiašalės saugumo struktūros atžvilgiu darytos prognozės vienapolėje sistemoje gali būti įžvelgiamos tik dalinai - per regioninių saugumo kooperacijų vystymosi ir jose didėjančio JAV vaidmens perspektyvą, bet tuo pačiu išliekant daugiašalio ir stipriai institucionalizuoto aljanso dalimi. Iš kitos pusės, vieninga ir institucionalizuota liberaliomis vertybėmis paremta sistema, apie kurią kalbėjo Ikenberry, taip pat nėra pavyzdinėje būklėje bei susiduria ne tik su rimtais vidiniais, tačiau ir išoriniais iššūkiais. Dėl šių priežasčių nodalinės gynybos aiškinama klasikinių aljansų struktūrų konvergencija įgauna prasmę, tačiau šioje vietoje koncepcija taip pat nepateikia visų reikalingų atsakymų.

Visų pirma, lieka neaišku koks tikslus vaidmuo naujojoje struktūroje tenka Šiaurės Atlanto tarybai, kurioje sprendimai priimami konsensuso principu. Kitaip tariant, ar grėsmių prioretizavimo paveiktas susiskirstymas koalicijomis nulems to, kad NATO bendras sprendimų priėmimas taps antraeilės reikšmės veiksnys, o galbūt jis atvirkščiai išliks pamatiniu transatlantinės saugumo sistemos funkcionavimo pagrindu ir susiformavusių regioninių saugumo kooperacijų rankos bus surištos nesant pritarimui iš visų sąjungininkų? Kitas klausimas gali būti siejamas su koncepcijoje ignoruojamais Europos gynybinės autonomijos iniciatyvos projektais, kurių reikšmė transatlantinės saugumo sistemos kaitoje taip pat gali būti reikšminga. Galiausiai, lieka neaišku ar JAV iš tiesų siekia išlaikyti įsitraukimu į Europos gynybos politiką paremtą strategiją ir ateityje, o jeigu taip, tuomet kokią naudą ji gauna iš mišrios aljansų struktūros ir kokias paskatas ji gali turėti siekiant tokios kaitos.

Būtent šiuos klausimus galima įvardyti kaip trūkstamas nodalinės gynybos koncepcijos dalis, tačiau norint į juos atsakyti reikia aptarti dar vieną esminę aiškinamojo instrumento dalį, kurioje aiškinamas besivystantis funkcinis pasiskirstymas tarp sąjungininkų.

1.1. Funkcinio pasiskirstymo dėmuo transatlantinės saugumo sistemos kaitoje

Aukščiau nagrinėjama aljanso būkle, atsirandanti dėl grėsmių suvokimo skirtingumo, nodalinės gynybos koncepcijos autorių teigimu sprendžiasi funkcinį vaidmenų pasiskirstymu tarp sąjungininkų. Autoriai teigia, kad minimas pasiskirstymas iš esmės jau pradėjo vykti ir jis turi tiesioginį ryšį su daugiašalėje struktūroje atsirandančiais saugumo garanto dominuojamų sistemų struktūros bruožais (Simon, Lanowska, & Meijer, 2019).

Pilnai išpildytas pasiskirstymas funkcinėmis sritimis kontinento gynyboje tarp įvairių valstybių skirtinguose dvišalio, trišalio ir daugiašalio bendradarbiavimo formuose pareikalautų didelio tarpusavio pasitikėjimo bei padidintų tarpusavio priklausomybę tarp tuose formuose bendradarbiaujančių valstybių, kurios suinteresuotos pasiruošimu reaguoti į tą pačią grėsmę. Minimas pasiskirstymas turėtų užtikrinti bendrą viso aljanso apsaugą nuo plataus spektro grėsmių, o valstybės skirtinguose Europos regionuose galėtų orientuotis į ta sritį, kurioje jaučia didžiausią grėsmę ir kurioje gali turėti didžiausią pranašumą bei patirtį. Kitaip tariant, valstybėms nereikėtų per daug investuoti į joms neaktualias gynybos sritis. Toks pasiskirstymas koncepcijos autorių teigimu yra efektyvesnė išeitis nei spaudimas tam tikroms valstybėms koncentruotis į joms neaktualias grėsmes ir taip didinti tarpusavio „trintį“, kuri pažeidžia aljanso vienybę (Simon, Lanowska, & Meijer, 2019). Galima teigti, kad funkcinio pasiskirstymo dėmuo yra siejamas su noru užtikrinti liberalaus institucionalizmo principus transatlantinėje saugumo sistemoje, kurioje vis ryškiau išvelgiami valstybių nacionaliniai interesai tampa aljanso progresą stabdančiu veiksniumi.

Funkcinio pasiskirstymo dėmenį transatlantinės saugumo sistemos kaitoje galima sieti su karinės integracijos terminu bei karinės integracijos teorija, kurioje yra išskiriami keturi karinių pajėgų integralumo etapai, o ketvirtasis reprezentuoja išsivysčiusią funkcinę priklausomybę tarp valstybių karinėse sąjungose. Vis dėlto, nagrinėdamas su karine integracija susijusius teorinius debatus Gražvydas Jasutis pastebėjo, kad „*Vykstantys teoriniai ginčai dažnai apsiriboja nesutarimu dėl valstybių karinės priklausomybės ir nacionalinių pajėgumų, kurie atsiremia į pagrindinį realistų postulatą dėl nacionalinių interesų viršenybės, implikuojantį karinės integracijos efemerškumą. Žemo lygmens karinė integracija išsaugo valstybių manevrų laisvę ir jos gali pasitraukti iš aljanso ar riboti bendradarbiavimą*“ (Jasutis, 2011, p. 34).

Šiuo atveju norint suprasti funkcinės priklausomybės ir pasiskirstymo aiškinimą reikėtų atsiriboti nuo realistų argumentų dėl nuolatinio valstybių balansavimo ir siekio išlikti, kuomet kalbame apie bendradarbiavimą su sąjungininkais. Nors buvo identifikuota, kad realizmo teorijos pajėgios gana adekvačiai paaiškinti grėsmių suvokimo skirtumus tarp valstybių NATO aljanso ir dėl to atsirandančias paskatas tolesniam bendradarbiavimui mažesniuose mechanizmuose, tačiau kalbant apie sąjungininkų dalijimąsi funkcijomis, institucionalizmo aiškinimas tampa adekvatesnis, ką

pubabrėžė ir nodalinės gynybos koncepcijos autorius². Taip pat pažymėtina, kad *karinė integracija yra nenutrūkstamas procesas. Keičiantis geopolitinei aplinkai nacionalinėms/integruotoms pajėgoms yra keliamos vis kitos užduotys, todėl aljansai transformuojasi ir dirba šia linkme nuolat*“ (Jasutis, 2011, p. 47).

Tam, kad suprasti funkcinį sričių pasidalinimą tarp sąjungininkų ryšį su saugumo garantu dominuojamos sistemos bruožais svarbu į situaciją pažvelgti iš JAV perspektyvos, kuri šiai dienai išlieka pagrindiniu saugumo garantu Europai. JAV vertindama savo galimybes regione konflikto atveju galėtų pasikliauti tam tikromis specifinėmis sąjungininkų galimybėmis ir pajėgumais. Šiuo atžvilgiu vienu valstybių funkcinės rolės gali būti visiškai nesusijusios su kitomis aljanso valstybėmis bei jų saugumu ir taip į daugiašalį aljansą įneštų tik ribotam skaičiui valstybių būdingų gynybinės kooperacijos formatų (Simon, Lanozka, & Meijer, 2019). Be to, svarbu paminėti, kad funkcinio pasiskirstymo idėja nėra nauja ir tam tikra prasme egzistavo netgi Šaltojo karo laikotarpiu³.

Nodalinėje gynyboje atsižvelgiant į valstybių disponuojamą galią, lokaciją ir resursus yra **išskiriami šie vaidmenys**: saugumo užtikrintojas, regioninis centras, vietinis centras ir nišinis specialistas. Šie vaidmenys ir funkcinį sričių organizavimas aljanso struktūroje gali būti konstruojami taip, kad atliktų vieną, ar netgi kelias grėsmes (**žr. Priedą Nr. 3**).

Saugumo garantas užtikrina apsaugą ir strateginį prieglobstį visiems aljanso nariams bei vaidina pagrindinį vaidmenį atremiant bet kokio pobūdžio grėsmes aljanso sistemoje. Regioniniai centrai dėl savo turimų pajėgumų atlieka lyderių vaidmenį didžiojoje aljanso dalyje ir gali padėti atremti visus, arba daugelį saugumo iššūkių. Regioniniai centrai negali suteikti tokių saugumo garantijų kitoms valstybėms, kokias gali suteikti JAV, tačiau jie gali remti saugumo garantą karines operacijas skirtingose operacinėse erdvėse taip palengvindami saugumo užtikrintojo našta. Regioniniai centrai taip pat turi pakankamai galios koordinuoti bendradarbiavimą tarp skirtingų partnerių bei funkcijų pasidalinimą ir pajėgumų vystymą (Simon, Lanozka, & Meijer, 2019).

Vietiniai centrai savo ruožtu neturi pajėgumų reaguoti į platų spektrą grėsmių bei veikti įvairiose operacinėse erdvėse, tačiau dėl savo dydžio ir lokacijos gali suteikti kritinę paramą saugumo garantui keliose funkcinėse srityse. Priešingai nei regioniniai centrai, vietiniai centrai atlieka savo vaidmenį vienos specifinės grėsmės ar sub-regiono kontekste, bet neturi didelio vaidmens duodant

² Lanozka (1 išnaša).

³ Daugiašalėje aljanso struktūroje Šaltojo karo laikotarpiu funkcinis pasidalinimas buvo organizuojamas atsižvelgiant į vienintelę ir pagrindinę grėsmę - Sovietų Sąjungą. Jungtinė Karalystė atliko regioninio centro vaidmenį užtikrinant branduolinį atgrasymą bei savo galimybėmis sausumoje, jūroje ir ore. Jos galimybės buvo geografiškai plačios įskaitant dalyvavimą Vakarų Vokietijoje, Grenlandijos-Islandijos-Jungtinės Karalystės tarpo apsaugą ir įsitraukimą Viduržemio bei Baltijos jūrose. Kitos valstybės savo ruožtu buvo orientuotos į sub-regionus ir atliko vietinio centro funkciją: Bona atliko svarbų vaidmenį Centrinės Europos gynybos planuose, Turkija tą patį vaidmenį atliko Juodojoje Jūroje ir rytų Viduržemio jūroje. Tuo tarpu kitos valstybės atliko kuklesnes funkcijas ir buvo nišiniai specialistai: Danija ir Norvegija buvo sutelktos į kovą su povandeniniais laivais pajėgumus ir užkardymą Baltijos Jūroje bei Šiaurės Atlanto vandenyne.

atsaką į grėsmę už jų subregiono ribų. Galiausiai, nišiniai specialistai dėl mažesnio dydžio ir galimybių gali suteikti kur kas labiau specializuotas funkcijas atremiant vieną ar kelias grėsmes. Jie prisideda prie regioninių varžovų atgrasymo, saugo vietinius jūrų ir sausumos prekybinius maršrutus ar rūpinasi kritine infrastruktūra, kuri būtina aljanso kasdienėms operacijoms (Simon, Lanowska, & Meijer, 2019).

Nors aprašomoje naujoje struktūroje egzistuoja pagrindinis saugumo garantas, tačiau jis tam tikras savo funkcijas gali deleguoti regioniniam centrai, ar netgi vietiniam centrai. Taip pat nišiniai specialistai gali turėti glaudžius ryšius su pagrindiniu saugumo užtikrintoju, bet tuo pačiu kliautis ir turėti stiprius saugumo saitus su vietiniu centru savo subregione. Iš to galima matyti, kad klasikinis daugiašalio aljanso struktūrą aiškinantis principas yra pasenęs. Dabartiniai gynybinio bendradarbiavimo bruožai aljanse nurodo būtent tai, kad partneriai per įvairialypes konfigūracijas JAV dominuojamoje saugumo sistemoje juda būtent link šios, mišriojo tipo struktūros (Simon, Lanowska, & Meijer, 2019).

Grįžtant prie Šiaurės Atlanto tarybos vaidmens klausimo ir sprendimų priėmimo konsensuso principu reikšmės, galima matyti, kad funkcinių vaidmenų aiškinimas nereflektuoja saugumo garanto monopolijos priimant sprendimus, kadangi jis turi kliautis svarbiais regioniniais centrais, be kurių paramos ir dalyvavimo nodalinė gynyba netenka prasmės. Kitaip tariant, papildant koncepcijos autorius galima teigti, jog daugiašalis konsensusas išlaiko svarbą, nes nodalinei gynybai egzistuoti būtina sąlyga yra didžiųjų Europos valstybių įsitraukimas. Didžiosios Europos valstybės taip pat gali būti suprantamos kaip sisteminės reikšmės galios, todėl jų dinamika gali prieštarauti pagrindinio saugumo garanto intencijoms.

Jungtinė Karalystė, Prancūzija ir Vokietija šiai dienai užima regioninių centrų vaidmenį, nes gali atlikti vadovaujantį ar pusiau vadovaujantį vaidmenį duodant atsaką į visas pagrindines grėsmes įvairiose operacinėse erdvėse. Jungtinė Karalystė ir Vokietija kaip regioniniai centrai JAV galios projektavime ir gynybinėje strategijoje svarbūs tuo, kad JK atsakinga už NATO pagrindinį jūrinių operacijų štabo darbo koordinavimą, taip pat joje yra svarbios JAV oro bazės, žvalgybos ir ryšių infrastruktūra. Vokietija tuo tarpu savo teritorijoje turi didžiausią JAV ir NATO bazių tinklą Europoje, įskaitant Ramšteino oro bazę ir pagrindinį JAV oro pajėgų štabą Europoje bei laiko savo teritorijoje JAV taktinius branduolinius ginklus (Simon, Lanowska, & Meijer, 2019).

Rusijos grėsmės kontekste pagrindiniai vietiniai centrai Lenkija ir Rumunija savo subregionuose užtikrina pagrindinį vaidmenį užtikrinant atgrasymo politikos efektyvumą dėl savo strateginės lokacijos. Lenkijos pozicija suteikia aljansui galimybę užtikrinti gyvybinį jūrinį maršrutą aprūpinant Baltijos valstybes. Ketvirtosios divizijos kūrimas Lenkijoje paverčia šį regioninį centrą į patikimą pirmojo atsako veikėją Rusijos agresijos prieš Baltijos valstybes atveju. Žvelgiant iš JAV pozicijos, Lenkija yra pagrindinis ramstis Šiaurės Rytų Europoje oro ir priešraketinės gynybos srityje

(Simon, Lanozka, & Meijer, 2019), nes Redzikowo priešraketinės gynybos bazės įrengimas šiai dienai jau yra paskutinėje fazėje (Malyasov, 2020).

Kaip jau buvo aptarta, nišiniai specialistai tai mažos valstybės su ganėtinai ribotomis galimybėmis, tačiau galinčios reikšmingai prisidėti kovojant prieš specifinę grėsmę. To pavyzdys autorių teigimu yra Baltijos valstybės, kurios vengia plėtoti ir įsigyti perteklinius pajėgumus ir vietoj to koncentruojasi į galimybes ir pajėgumus, kurie nukreipti į Rusijos atgrasymo misiją. Viena iš sudedamųjų šio proceso dalių yra būtinos fizinės bei vadovavimo ir valdymo struktūros plėtojimas tam, kad prisitaikyti ir įgalinti JAV kartu su kitais NATO sąjungininkais bendrai veikti ir koordinuoti veiksmus krizės atveju, o kita šio proceso dalis susijusi su pasirengimu nekonvencinei karybai bei pilietiniam pasipriešinimui (Simon, Lanozka, & Meijer, 2019).

Kiti nišinių specialistų pavyzdžiai įtraukia tokias valstybes kaip Danija ir Norvegija, kurios turi modernius oro ir jūrinius pajėgumus bei dalinasi ekspedicinėmis operacijomis paremta strategine kultūra ir turi ilgą bendradarbiavimo su britų ir amerikiečių pajėgomis istoriją. Šie nišiniai specialistai turi daugiau negu atgrasymo ir gynybos funkcijas, nes dėl savo oro pajėgų galimybių gali dalyvauti ekspedicinėse operacijose bei turi patirties Arkties regione ir gali teikti svarbiu žvalgybinius duomenis apie Rusijos karinių pajėgų pozicijas Šiaurėje ar jų veiklą Šiaurės Atlanto vandenyno regione. Taip pat ypatingai svarbi šių dviejų nišinių specialistų funkcija yra jų turimi saitai su Švedija ir Suomija, kurios NORDEFKO formate konflikto atveju de facto gali būti laikomos sudėtine NATO dalimi (Simon, Lanozka, & Meijer, 2019).

Jau buvo minėta, kad nodalinė gynyba neatsižvelgia į Europos gynybos autonomijos iniciatyvas, ką galima būtų įvardinti kaip aiškinamojo instrumento trūkumą, tačiau to paaiškinimui moksliniame diskurse galima rasti svarių argumentų. Tarptautinis strateginių tyrimų institutas vertindamas konvencinės Rusijos grėsmės scenarijus ir Europos galimybes savarankiškai apginti rytines sienas identifikavo, kad su dabartiniais tempais prireiktų nuo 15 iki 20 metų norint išvystyti pajėgumus taip, kad amerikiečių parama ir pajėgumai nebūtų būtini (Barrie, Barry, & ir kt., 2019). Remiantis tuo pasirinkimas neįtraukti į koncepciją Europos gynybinės autonomijos perspektyvų yra pilnai pateisinamas.

Praktinė koncepcijos refleksija Baltijos valstybių apginamumo kontekste turėtų atrodyti taip: JAV yra pagrindinė valstybė, kurios disponuojami resursai ir galimybės yra esminis faktorius Baltijos valstybių gynyboje. Lenkija yra antra pagal svarbą valstybė Šiaurės Rytų Europos regiono gynybos mechanizme, nes jos strateginė padėtis įgalina amerikiečius efektyviai panaudoti savo karines pajėgas ir Lenkija turi dideles galimybes prisidėti prie karinių operacijų regione. Baltijos valstybės dėl ribotų resursų turi orientuotis į sąjungininkų įgalinimo veikti funkciją ir į Rusijos galimybių konsoliduoti galią užimtoje jų teritorijoje mažinimą (vykdyti pilietinį ir nekonvencinį

pasipriešinimą). Tuo tarpu didžiosios aljanso valstybės Vokietija, Jungtinė Karalystė ir Prancūzija yra JAV galią papildantys veikėjai, kurių vaidmuo nėra centrinis, tačiau išlieka svarbus.

Dar vienas neatsakytas klausimas išlieka paties saugumo garanto intencijos ir motyvai siekti transatlantinės saugumo sistemos kaitos, kurioje daugiašalės struktūros aljansas įgytų JAV dominuojamų saugumo sistemų bruožus.

1.2. JAV motyvai siekti transatlantinės saugumo sistemos kaitos

Saugumo garanto vaidmuo struktūrinėje kaitoje yra esminis, nes būtent tai yra pagrindinė aljanso valstybė, be kurios pritarimo struktūrinės permainos negalėtų vykti. Kitaip tariant, tarp NATO ir JAV galima dėti lygybės ženklą, kuris išreiškia išskirtinę amerikiečių poziciją aljanse daryti įtaką sprendimams susijusiems su struktūros permainomis, bendradarbiavimo formatais ir įvairiomis iniciatyvomis partnerių saugumui užtikrinti. Nors dabartinėje JAV gynybos strategijoje galima matyti Baltijos valstybėms palankias formuluotes, tokias kaip vykstančios strateginės varžybos, kuriose pagrindiniai varžovai yra revizionistinė Kinija bei Rusija (US Department of Defense, 2018), tačiau svarbu suprasti ir tai, kad JAV galimybės projektuoti galią ir užtikrinti partnerių saugumą nėra tokios, kokias galima buvo stebėti Šaltojo karo laikotarpiu (Heritage Foundation, 2019).

Aukščiau buvo aptarta kritiška realizmo atstovų pozicija dėl JAV aktyvaus vaidmens tarptautinėje sistemoje ir turimų įsipareigojimų sąjungininkams bei mokslininkų prognozės dėl daugiašalių struktūrų svarbos mažėjimo. Iš vienos pusės koncepcijos autoriai remiasi realizmo aiškinimais, tačiau iš kitos jie prieštarauja jiems ir bando apjungti su institucionalistais. Dėl to svarbu tampa suprasti kaip nodalinės gynybos aiškinimas gali būti praplėstas teorinio debato pagalba, kuriame nagrinėjamas JAV įsitraukimo ir dalyvavimo gynybiniuose aljansuose klausimas.

Iš tiesų JAV nuolatos egzistavo debatas susijęs su pasirinkimu dėl užsienio politikos strategijos. Ši debata galima įvardinti kaip pasirinkimą tarp izoliacionizmo ir įsitraukimo į Pasaulio reikalus. Galima teigti, kad iki Pirmojo Pasaulinio karo JAV laikėsi izoliacionizmo ir apskritai nedalyvavo jokiuose kariniuose aljansuose su išimtimi aljansui su prancūzais karo dėl nepriklausomybės metu. Ši pozicija praktiškai nepasikeitė ir po Pirmojo Pasaulinio karo, kuomet JAV neįsitraukė į Tautų lygą ir liko tarptautinių problemų sprendimo nuošalyje. Situacija pasikeitė iš esmės po Antrojo Pasaulinio karo, kuomet atsirado dvi supervalstybės bei tarptautinė sistema iš daugiapolės tapo dvipole. NATO aljanso susikūrimas ir JAV įsitraukimas į Pasaulio reikalus platesne prasme nei ekonominis dialogas ir prekyba tapo lūžiu JAV užsienio ir saugumo politikos strategijos tradicijoje (Fromkin, 1970, p. 688).

Žlugus Sovietų Sąjungai tarptautinė sistema iš dvipolės tapo vienapole ir tolesnį JAV strategijos pasirinkimą galima sieti su liberalia tvarka paremtos sistemos galutiniu įtvirtinimu (Ikenberry, 2018). Kitaip tariant, JAV tam tikra prasme užėmė policininko vaidmenį, kuris siekia saugoti liberaliais principais paremtą tarptautinę sistemą, tačiau šiuo atveju diskursas dėl tokio strategijos pasirinkimo susilaukė dar didesnės kritikos bangos iš realistų. Skeptiškoji diskurso pusė, kurioje vyrauja nusiteikimas prieš didėjančius JAV saugumo įsipareigojimus tokiam skaičiui valstybių gali būti aiškinamas įpainiojimo (angl. entrapement) terminu (Layne, 2006).

Įpainiojimą reflektuoja situacija, kuomet saugumą garantuojanti valstybė įtraukiama į karą prieš jos pačios valią. Šis įpainiojimas gali įvykti dėl moralinių, teisinių ar reputacinių priežasčių (Beckley, 2015). Per 80 metų JAV būdama sąjungininkais su Europos valstybėmis sukūrė svarbų tarpusavio ryšį ir tiek saugumo garantui, tiek kitoms NATO valstybėms šis ryšys yra svarbus ne tik saugumo prasme, tačiau ir interesų užtikrinimo prasme. Galiausiai, šis ryšys yra esminis norint užtikrinti liberaliais principais paremtą tarptautinę tvarką, ypač turint omenyje šiandieninę situaciją, kuomet tokios valstybės kaip Rusija ir Kinija yra suinteresuotos minimos tvarkos tarptautinėje sistemoje kaita.

Situaciją galima sieti su moraliniu įpainiojimo komponentu, kuomet saugumo įsipareigojimų likvidavimas prisidėtų prie šios tvarkos destabilizavimo. Taip pat reikia įvertinti ir tai, kad šiame moraliniame įpainiojimo kontekste reikšmingas „socializacijos“ procesas, kuomet politiniai lyderiai ilgainiui yra sukūrę stiprius tarpusavio ryšius ir tai prisideda prie to, kad kilus konfliktui šie ryšiai gali nulemti JAV sprendimą suteikti karinę pagalbą (McMahon, 1991, pp. 455-472). Jei kalbėtume apie teisinį įpainiojimą, tuomet jį reikėtų sieti su oficialiais saugumo susitarimų įsipareigojimais ir aiškiausias to pavyzdys yra penktasis NATO penktasis straipsnis. Galiausiai, reputacinis komponentas susijęs su saugumo garanto patikimumu tarptautinėje sistemoje. Jei JAV priimtų sprendimą neįsitraukti į kilusį konfliktą, kuriame partneriams grėstų pavojus, tuomet jos kaip saugumo garanto reputacija būtų pažeista (Gvosdev & Tannver, 2004, pp. 5-10).

Kitai tariant, šiai dienai akademiniam diskurse nėra tikslaus atsakymo ar tarptautinė sistema vis dar galima laikyti vienapole (Acharya, 2017), tačiau situacija kurioje JAV galėtų prarasti savo reputaciją tik įtvirtintų faktų, kad amerikiečiai prarado dominuojančią poziciją ir tai vėlgi keltų pavojų nusistovėjusiai liberaliai tvarkai. Trumpai apibendrinant, šios akademinės pozicijos reflektuoja susirūpinimą, kad besitęsiantis ir didėjantis JAV išitraukimas saugumo įsipareigojimų prasme ją vis giliau klampina į situaciją, iš kurios ji negalės pasitraukti nebūdama įvelta į karinį konfliktą prieš jos valią. Taip pat svarbu paminėti, kad įpainiojimo terminą galima kildinti iš realizmo teorijų, todėl tai iš esmės reflektuoja susilaikymo (angl. restraint) (Mearseimer, 2019) ir ofšorinio balansavimo (angl. offshore balancing) (Walt & Mearseimer, 2016) strategijas, apie kurias rašo realizmo atstovai.

Vis dėlto, egzistuojančiame diskurse dėl galimo įpainiojimo yra ir kita pusė, kurią galima įvardinti kaip veiksmų pasirinkimo laisvės teorijos šalininkus. Trumpai tariant, veiksmų pasirinkimo laisvės teorijoje teigiama, kad saugumo garantas siekiant išvengti įpainiojimo naudojami keliomis skirtingomis strategijomis ir taip išvengia brangių ir nenaudingų įsipareigojimų vykdymo (Beckley, 2015).

Šios strategijos gali būti įvardinamos sekančiais: spragų susitarimuose išnaudojimas, pagalba iš nuošalės, diversifikacija ir dvigubas atgrasymas. Spragų išnaudojimas glaudžiai susijęs su

teisinais susitarimais ir to iliustracija gali būti NATO penktasis straipsnis, kuris neužtikrina to, kad intervencijos procesas kurios nors valstybės užpuolimo atveju yra automatinis. Pagalbos iš nuošalės strategija iliustruoja pasirinkimą, kuomet saugumą užtikrinanti valstybė vengs brangiai kainuojančių sprendimų ir suteikins minimalią pagalbą (oro parama, parama ištekliais ir diplomatinė parama, tačiau ne karinė parama ir karinių pajėgų dislokavimas) (Mearsheimer, 1995, p. 29). Diversifikacijos atveju saugumo garantas susikuria platų aljansų portfeli, kuomet saugumo įsipareigojimus su juo turi didelis skaičius valstybių (Tierney, 2010). Diversifikacijos pavyzdys atitinka JAV atvejį ir dalis partnerių galimai pateisintų saugumo garanto susilaikymą pilnai ištraukti į konfliktą, nes jie jaustų baimę, kad jų pačių interesai būtų pažeisti jei JAV resursai būtų nukreipti viena linkme ir atsiradus staigiam paramos poreikiui jų galimybės gauti pagalbą mažėtų.

Galiausiai, dvigubo atgrasymo modelio pamatinis aspektas sietinas su saugumo garanto pastangomis užtikrinti vieningo atsako mechanizmą prieš konkrečią grėsmę (Beckley, 2015). Kitaip tariant, šis mechanizmas veikia ne tik kaip potencialaus varžovo atgrasymas, tačiau ir varžo į jį įtrauktus sąjungininkus, kurie pradeda suvokti, kad neatsargių ir neapgalvotų veiksmų atveju jie kaip šio mechanizmo dalis taip pat bus priversti ištraukti į konfliktą ir rizikuoti savo resursais.

Apibendrinant aptartus akademinio debato dėl Amerikos įsipainiojimo į gynybinius aljansus bruožus galima išskirti, kad dvigubo atgrasymo principą galima naudoti nodalinės gynybos aiškinimui, kuomet kuriamos gynybinės kooperacijos skirtos ne tik liberalia tvarka paremtos sistemos išsaugojimui, tačiau ir su tikslu išvengti įpainiojimo į karinį konfliktą. Tuo pačiu, kooperacijos NATO viduje, kurias galima susieti su JAV dominuojamomis saugumo sistemomis, didina europiečių priklausomybę nuo JAV saugumo klausimais ir kuria diversifikacijos efektą, kuris taip pat padeda amerikiečiams išvengti įpainiojimo.

Vis dėlto, nors teorinę klausimo dalį dėl JAV motyvų siekti transatlantinės saugumo sistemos kaitos galima įvardinti kaip atsakytą, tačiau šiame poskyryje pateikti mokslinio debato fragmentai nepakankami susidaryti nuomonę apie amerikiečių strateginį požiūrį dėl ištraukimo politikos. Taip pat dalis apžvelgtos literatūros yra ganėtinai sena bei sietina su teoriniais pasvarstymais. Norint įvertinti amerikiečių strateginės minties tendencijas reikalinga apžvelgti kuo naujesnę literatūrą, kurioje orientuojamasi į praktinę užsienio ir saugumo politikos pusę.

2. SAUGUMO GARANTO STRATEGINĖS MINTIES VYSTYMO SI TENDENCIJOS

Vargu ar dabartinę JAV prezidento poziciją galima įvardinti kaip palankią aljanso raidai, arba saugumo situacijos Europoje gerinimui. Vis dėlto, nepriklausomai nuo Trump, situacijoje galima išvelgti ir teigiamų impulsų, kuriuos generuoja ne Trump personalija, tačiau visa politinė aplinka bei joje besivystanti strateginė mintis.

Terminu strateginė mintis norima perteikti JAV sprendimus užsienio ir saugumo politikoje paaiškinančią logiką, kuria vadovaujasi JAV sprendimų priėmėjai. Iš esmės ši terminą galima tapatinti su strategine kultūra, tačiau šio tyrimo atveju išsireiškimu strateginė mintis norima susiaurinti analizei reikalingos medžiagos imtį. Natūralu, kad strateginė mintis nėra ir negali būti įrankis paaiškinantis viską dėl egzistuojančio kompleksinio priežasčių rinkinio, kuriame atsiduria ne tik politinės ideologijos, tačiau ir asmeniniai lyderių bruožai bei preferencijos. Vis dėlto, kalbant apie strateginę mintį galima teigti, kad ji formuojama ir mokslinio diskurso pagalba, kuomet proceso dalyviai tampa ne tik politikai, tačiau ir tyrimų centrai, kurie JAV turi ypatingą reikšmę. Kaip pastebėjo Danguolė Bardauskaitė, *„sprendimų priėmėjai ir „smegenų centrų“ ekspertai gali būti laikomi tais, kurie yra kilę iš tų pačių žmonių grupių, kurios dalinasi idėjomis dėl tos pačios mąstysenos, kuri pirmiausiai yra varoma tikslo surasti ar pasiūlyti protingus užsienio politikos sprendimus“* (Bardauskaitė, 2018).

Šioje darbo dalyje stengiamasi apjungti tiek tyrimų centrų diskursą, tiek oficialią poziciją iš pirminių šaltinių. Tam, kad galima būtų susidaryti aiškų vaizdinį apie JAV strateginę mintį, ankstesnėje dalyje nagrinėto įpainiojimo diskurso neužtenka. Išimtinai teorinės akademinės pozicijos nebūtinai yra reflektuojamos oficialioje politikoje. Šis reiškinys ypač aktualus realistų atžvilgiu, kurių akademinės pozicijos JAV užsienio politikai buvo kritiškos jau nuo Šaltojo karo pabaigos, tačiau jų idėjų reprezentacija oficialioje pozicijoje išliko nepastebima (Boyd, 2017). Šiame darbe pasirinktas pirminis šaltinis, kuris reprezentuoja Trump administracijos oficialią poziciją ir kurį verta aptarti yra 2018 m. išleista JAV nacionalinės gynybos strategija (US Department of Defense, 2018). Reikia pabrėžti, kad ši strategija prieš tai nebuvo atnaujinta dešimtmetį ir joje reprezentuojama dabartinės JAV vykdomosios valdžios gynybinė strateginė vizija.

Pagrindinė strategijos formuluotė yra varžytis, atgrasyti ir nugalėti (angl. Compete detere and win). Naujojoje strategijoje aiškiai formuluojamas teiginys, kad ne terorizmas, o tarpvalstybinės strateginės varžybos tapo pagrindiniu JAV nacionalinio saugumo rūpesčiu. Taip pat naujojoje strategijoje minima vykstanti JAV kariuomenės pranašumo erozija, kuri privalo būti sustabdyta tam, kad pajėgos būtų pajėgios atremti iššūkius. Šiam iššūkiui strategijoje numatomas tikslas atstatyti karinių pajėgų galią (angl. build more lethal force), kuriame akcentuojamas karinio personalo pasirengimo didinimas, bendro pajėgų skaičiaus didinimas ir modernizacija, kuri apimtų

oro pajėgas, laivyną, branduolines pajėgas ir kosmoso bei kibernetinius pajėgumus. Tarp šalutinių grėsmių strategijoje įvardijamos tokios problemos kaip terorizmas, Šiaurės Korėja ir Iranas. Taip pat akcentuojama progreso Afganistane ir Irake užtvirtinimo būtinybė (US Department of Defense, 2018).

Grįžtant prie esminių strategijos punktų, kurie aktualūs šiam darbui, strategijos įgyvendinimui apibrėžta prieiga, kurios užtikrinimui reikia įgyti pranašumą kertinėse srityse: mąstyti produktyviau, vykdyti manevrus, vystyti partnerystes ir diegti inovacijas geriau nei tą daro revizionistinės galios, priešiški režimai ir kiti pavojų keliantys veikėjai (angl. „out-think, out-manuever, out-partner, and out-innovate revisionist powers, rogue regimes, terrorists, and other threat actors“). Šio tyrimo kontekste esminiu terminu tampa produktyvesnio partnerysčių plėtojimo poreikis. Strategijos įgyvendinimas apgalvotų partnerysčių pagalba aptariamas ir plačiau.

Būtina išskirti, kad strategijoje pabrėžiama NATO svarba ir penktojo straipsnio įsipareigojimo reikšmė transatlantiniam ir nacionaliniam saugumui bei akcentuojamas poreikis užtikrinti visų partnerių interesus: „Aljansas atgrasys Rusijos grėsmę ir įveiks terorizmą“ (angl. „The alliance will deter Russian adventurism, defeat terrorists who seek to murder innocents, and address the arc of instability building on NATO’s periphery“). Žinoma, turint omeny Trump poziciją ir susirūpinimą partnerių išlaidomis gynybai strategijoje prie uždavinio susijusio su sąjungininkų gynyba prieš karinę agresiją pabrėžiama būtinybė sąžiningam atsakomybių pasidalinimui tarp partnerių (US Department of Defense, 2018).

Bene esminė strategijoje įžvelgta žinutė susijusi su bendradarbiavimu tarp sąjungininkų yra ta, kad reikia išplėsti regioninio bendradarbiavimo mechanizmus ir bendradarbiavimą gynybos planavime. To užtikrinimui užsibrėžiama vystyti naujas partnerystes susijusias su bendrais interesais ir sustiprinti regionines koalicijas bei regionines saugumo kooperacijas (US Department of Defense, 2018).

Žvelgiant į akademinį diskursą ir jame išreiškiamą problemą dėl galimo įpainiojimo į karinį konfliktą bei realizmo kritiką JAV užsienio ir partnerysčių politikai apskritai, galima pamatyti tam tikras šių pozicijų refleksijas Trump retorikoje. Tai susiję tiek su priešrinkimine jo retorika dėl partnerių vykdomo JAV išnaudojimo, tiek ir su pasisakymais užėmus pareigas apie tai, kad NATO yra „pasenęs“ (BBC News, 2017). Pirmoje dalyje jau buvo aptarta, kad šie pasisakymai ir spaudimas europiečiams sukėlė susirūpinimo reakcijas Europoje bei nulėmė teigiamus pokyčius karinių biudžetų klausimu, tačiau neigiamus tarpusavio santykių su partneriais prasme (Blackwill, 2019). Vis dėlto, nepaisant įžvelgiamu paralelių tarp Trump retorikos ir akademinų pozicijų priskiriamų realizmui, analizuojant nacionalinę gynybos strategiją galima teigti, kad akivaizdaus vertybinio pokyčio ar indikacijų bręstančiai JAV saviizoliacijai ten nėra.

Galima būtų teigti netgi priešingai, kad strategija orientuojama į Rusijos ir Kinijos grėsmes, kurios siekia destabilizuoti nusistovėjusią tarptautinę tvarką, o JAV strateginiame matyme šių grėsmių likvidavimui NATO sąjungininkai yra svarbūs ir reikalingi. Kitaip tariant, strategija nesiekia formuluoti ištraukimo į partnerystės politiką mažinimo, tačiau siekia įtvirtinti didesnės atsakomybės prisiėmimo Europai svarbą. Jei į tai žvelgsime iš nodalinės gynybos koncepcijos perspektyvos, tuomet galime matyti akivaizdžias koncepcijos prielaidų paraleles su JAV strateginiu matymu. Grėsmių diferenciacijos transatlantinėje saugumo sistemoje keliami iššūkiai JAV atveju yra akivaizdūs, nes priešingai nei sąjungininkai skirtinguose Europos subregionuose, aljanso saugumą garantuojančiai valstybei aktualių grėsmių skaičius yra pats didžiausias. Nors Kinija ir Rusija yra didžiausios svarbos saugumo klausimai, tačiau terorizmo ir nestabilumo židinių Afrikoje bei Artimuosiuose Rytuose klausimai taip pat patenka į akiratį. Anksčiau aptarti NATO sąjungininkų Europoje saugumo prioritetų skirtumai nulemia konkurenciją dėl jiems aktualių problemų iškėlimo į aljanso darbotvarkės viršų, tačiau dar svarbiau tai, kad saugumą garantuojanti valstybė turi dalyvauti visų su saugumu susijusių problemų sprendime.

Norint išlaikyti teigiamą balansą santykiuose su visais partneriais, problemų sprendimas sisteminiu aljanso lygmeniu tampa komplikotas dėl jau įvardintos konkurencijos, susijusios su saugumo prioritetų iškėlimu darbotvarkėje. Ši situacija nulemia poreikį plėsti regioninių kooperacijų mechanizmus ir plėtoti naujus gynybinio bendradarbiavimo formatus, kuriuose partneriai jaustų bendras pastangas spręsti jiems aktualias saugumo problemas. Šis strategijoje užsibrėžtas regioninių kooperacijų stiprinimo tikslas atitinka koncepcijos konstruojamą naujos aljanso struktūros funkcionavimo principą.

Be to, strategijoje iškeliamas tikslas užtikrinti sąžiningą kooperaciją kolektyvinio saugumo klausimu tarp partnerių galimai adresuoja ne tik karinio biudžeto klausimą, tačiau ir poreikį į regionines saugumo kooperacijas įtraukti didžiausias Europos valstybes. Šiųjų įtraukimas užtikrintų vienodą atsakomybių pasidalijimą. Tokia strateginė logika turi tiesioginį ryšį su strategijoje iškeliamu tikslu atkurti karinių pajėgų galią. Šio tikslo išsikėlimas strategijoje patvirtina tai, kad saugumo garantas yra susirūpinęs pasikeitusių konvencinių / nekonvencinių galimybių balansu naujoje strateginėje aplinkoje ir nėra pasiruošęs savarankiškai atremti visų šių grėsmių vienu metu savarankiškai.

Atsižvelgiant į prielaidas, kurias galima daryti susipažinus su JAV nacionaline gynybos strategija atsiranda poreikis praplėsti suvokimą už šio pirminio šaltinio ribų. Visų pirma, aptariama strategija nėra konstanta, kuri nebūtų pakeičiama, ypatingai atsižvelgiant į artėjančius 2020 m. prezidento rinkimus ir galimą valdžios pasikeitimą po jų. Juolab dabartinėje prezidento administracijoje dažnai vykstanti personalo kaita leidžia daryti prielaidą, kad idėjos, metodai ir prieiga prie probleminių saugumo klausimų kinta, o viešasis ir akademinis diskursas šiame kaitos

procesė gali turėti įtakos. Antra, ankstesnėje dalyje aptarta išimtinai akademinė pozicija susijusi su įpainiojimo reiškiniu ir kritika užsienio politikai nebūtinai reflektuoja JAV analizės ir tyrimų centrų teikiamas rekomendacijas bei išvalgas. Dėl šios priežasties norint suprasti bendrą diskurso kontekstą, kuris gali daryti įtaką JAV sprendimams ir strateginės minties vystymuisi, verta atsižvelgti į JAV tyrimų centrus, kurie Amerikoje turi ypatingą reikšmę.

2.1. JAV tyrimų centrai – įrankis strateginės minties analizei

Politikos tyrimų centrų skaičius JAV yra didesnis nei bet kurioje kitoje valstybėje bei šie centrai savo pateikiamomis rekomendacijomis, tyrimais ir išvalgomis gali daryti tiek tiesioginę, tiek netiesioginę įtaką sprendimų priėmimui politiniu lygmeniu. Tokias galimybes suteikia ir analizės centrų svarbą JAV aktualizuoja besivarstančių durų (angl. revolving door) terminu vadinamas reiškinys, tačiau šiuo atveju kalbama ne apie migraciją į verslo sektorių, tačiau apie personalo migraciją tarp vyriausybinių ir tarptautinių organizacijų iš vienos pusės ir įvairių tyrimų centrų iš kitos pusės. Šis procesas generuoja mokslinių idėjų bei pozicijų sklaidą sprendimų priėmėjų rate. Taip pat tyrimų centruose dažnai įsidarbiną karjerą baigę politikai ar aukštas pareigas ėję valstybės tarnautojai, kurie tęsia ekspertinę veiklą šiuose tyrimų centruose ir jie turi daug ryšių su buvusiais kolegomis bei netgi gali teikti rekomendacijas ir išvalgas už uždarų durų bei taip atlieka vyriausybės konsultacinį vaidmenį.

Analizės centrų vertinimai ir juose vykstančio diskurso svarba Baltijos valstybių saugumo tyrinėjimui Lietuvoje buvo pastebėta ir anksčiau. 2017 m. Lietuvos metinėje strateginėje apžvalgoje buvo publikuotas Jonathan Boyd (toliau – Boyd) JAV užsienio politikos tyrimų ir analizės centrų tyrimas (Boyd, 2017), kuriame jis analizavo šių centrų požiūrį į Baltijos valstybių saugumą. Kaip generalizuotą šio tyrimo išvadą galima pateikti šią autoriaus frazę: *„Tyrimo duomenys paneigia nusistovėjusią nuomonę, kad JAV užsienio politikos tyrimų ir analizės centrai iš esmės linkę vertinti Baltijos valstybes iš realizmo pozicijų. Iš tikrųjų jie dažniausiai nepalaiko JAV įtakos mažinimo ir užsidarymo, dauguma mano, kad Rusija turi revanšistinių motyvų ir, iš esmės, remia labiausiai į rytus nutolusio NATO sparno gynybos stiprinimą. Tačiau daryti išvadą, kad visa JAV tyrimų ir analizės centrų bendruomenė yra tvirta Baltijos valstybių rėmėja, taip pat būtų gerokai perdėta, nes dauguma centrų tiesiog skiria per mažai dėmesio Baltijos šalių saugumo klausimams“.*

Šis tyrimas analizavo ir vertino keturias temas: 1) poziciją dėl JAV bendrosios strategijos, 2) Maskvos ketinimų ir pajėgumų suvokimą, 3) NATO ir jo vertę JAV saugumui, 4) įsipareigojimų dėl Baltijos valstybių saugumo pažeidžiamumo lygį ir pačių Baltijos valstybių pažeidžiamumo vertinimą.

Galima teigti, kad šio tyrimo duomenys rinkti kai Trump dar tik buvo pradėjęs eiti prezidento pareigas ir apskritai tyrimas buvo atliktas prieš tris metus, per kuriuos galimai atsirado pasikeitimų į gerąją arba į blogąją pusę Baltijos valstybių atžvilgiu. Dėl šios priežasties šiame darbe norint reflektuoti dabartines realijas, susijusias su bendrąja JAV strategija, požiūriu į NATO ir Baltijos valstybių apginamumą, vien šio tyrimo neužtenka. Kitaip tariant, informacija privalo būti atnaujinta. Atsižvelgiant į tai, kad šioje tyrimo dalyje bus išimtinai analizuojama JAV strateginė

mintis, todėl bus pasirenkami tik amerikietiški tyrimų centrai, o pagrindinis jų pasirinkimo kriterijus bus reitingavimas naujausiame *Global GO* tyrimų centrų indekse (McGan, 2020).

Iš šio reitingo atrinkti JAV tyrimų centrai aukščiausiai vertinami gynybos ir saugumo bei užsienio politikos ir tarptautinių santykių kategorijose (**žr. Priedą Nr. 11-12**). Kaip papildomas selekcijos kriterijus buvo įvertinama tyrimų centrų poziciją bendrame JAV tyrimų centrų reitingavime (**žr. Priedą Nr. 13**). Selekcija buvo atliekama sekančia tvarka:

- 1) Iš gynybos ir užsienio politikos kategorijų buvo pasirinkta po dešimt aukščiausiai esančių amerikietišku tyrimų centrų.
- 2) Atsižvelgiant į išimtinai amerikietišku tyrimų centrų reitingavimą, sąrašas buvo papildytas tais tyrimų centrais, kurie taip pat rašo užsienio politikos ir gynybos temomis ir patenka į dešimtuką JAV tyrimų centrų reitingavime atmetus tuos centrus, kurie nepublikuoja turinio tyrimui aktualia tematika.

Po šio selekcijos proceso buvo atrinkti šie amerikietiški tyrimų centrai:

- a) *CATO institute* (į sąrašą pateko panaudojant papildomą selekcijos kriterijų).
- b) *Heritage foundation*.
- c) *Atlantic Council*.
- d) *Center for strategic studies (CSIS)*.
- e) *RAND corporation*.
- f) *Carnegie endowment*.
- g) *Brookings institution*.
- h) *Council on foreign affairs*.
- i) *Center for American Progress*.
- j) *Center for new American security*.
- k) *Wilson Center*.
- l) *Belfer center for science and international affairs*.

Atliekant pasirinktų tyrimų centrų turinio analizę buvo skaitomos jų publikacijos per paskutinius tris metus, kurios susijusios su bendrosios JAV užsienio politikos ir saugumo strategijos vertinimais bei rekomendacijomis NATO ir Europos atžvilgiu, taip pat Baltijos valstybių apginamumo vertinimais. Imtis nuo 2017 m. pasirinkta atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje jau buvo publikuotas išsamus tyrimas apie amerikietišku tyrimų centrų pozicijas 2016 m. pabaigoje. Nors pasirinktų tyrimų centrų publikuojamo turinio paieškos nustatymai skiriasi, tačiau iš esmės buvo tyrinėjama užsienio politikos bei gynybos ir saugumo politikos kategorija, papildomai paieškoje pasirenkant bendrosios strategijos, NATO ir Baltijos šalių kriterijų filtrus.

Atliekant analizę buvo susidurta su problema, kad Baltijos valstybių apginamumo tyrimai ir su jomis susijusios publikacijos yra ganėtinai retai paliečiama tema JAV, todėl su šia tema

susijusių publikacijų paieškai papildomai buvo pasirinkti ir kiti JAV analizės centrai, kurie nuo 2017 m. publikavo straipsnius ar tyrimus šia tematika.

2.1.1. CATO institute

Tai yra vienas iš realizmo pozicijas reflektuojančių tyrimų centrų ir kaip siektiną JAV užsienio politikos strategiją pateikia poreikį iš naujo įvertinti JAV turimus įsipareigojimus ir paramą Europai, ypatingai kolektyvinės gynybos klausimu. Europos valstybės priskiriamos prie vienu turtingiausių tautų Pasaulyje, kurios pačios turi būti atsakingos už savo saugumą. Vis dėlto, JAV turėtų išlaikyti gerus santykius su Europa skatinant prekybą ir stabilumą, tačiau vadovautis sena izoliacionizmo praktika, kuri neleistų Amerikos įvertinti Europos reikalus (Preble , Ashford , & Evans , 2016).

Šis institutas ir Boyd tyrime buvo išskirtas kaip turintis išsiskiriantį požiūrį, paremtą realizmo teorijos ir liberalaus mąstymo šališka pasaulėžiūra, o instituto tyrėjai išskirti kaip atviri NATO kritikai, kurie sieks išnaudoti visas galimybes propaguoti savo idėjas Trump prezidentavimo laikotarpiu (Boyd, 2017).

Galima matyti, kad šis teiginys iš dalies pasitvirtino ir CATO institutas 2019 m. publikavo knygą (Carpenter, 2019), kurioje konstruojamas neigiamas požiūris į NATO organizaciją ir jos keliamą grėsmę JAV saugumui. Vis dėlto, Boyd atlikto tyrimo laikotarpiu *CATO institute* užsienio politikos ir tarptautinių reikalų kategorijoje buvo 17-oje vietoje ir 13-oje pagal gynybos ir nacionalinio saugumo kriterijus (McGan, 2016). Šiai dienai galima matyti, kad užsienio politikos ir tarptautinių reikalų srityje *CATO* krito į 27-ą vietą, o gynybos ir nacionalinio saugumo srityje į 49-ą vietą (McGan, 2020). Taip pat bendrame JAV tyrimų centrų reitingavime 2016 m. šis centras užėmė 8-ą vietą, o naujausiame reitingavime krito į 13-ą vietą. Dėl šios priežasties tai simbolizuoja tai, kad institutui nepavyko išnaudoti savo idėjų propagavimo galimybių efektyviai.

2.1.2. Heritage foundation

CATO pateikiamą požiūrį galima išskirti kaip galintį padaryti daugiausiai žalos transatlantinei partnerystei, tačiau galima matyti, kad šio tyrimų centro vertinimas Trump prezidentavimo laikotarpiu netgi sumenko. Dėl šios priežasties svarbiu klausimu tampa tai, į kurių tyrimų centrų pateikiamas rekomendacijas buvo atsižvelgiama labiausiai. 2017 m. *Watson institute* publikavo straipsnį (Hartung & Lutz, 2017), kuriame vertino Trump karinį biudžetą ir siekius modernizuoti karines pajėgas. Straipsnio autorių buvo pastebėta, kad Trump gynybos sektoriaus atnaujinimo planas beveik visiškai sutampa su *Heritage foundation* pateiktomis rekomendacijomis.

Taip pat, paties *Heritage foundation* tyrimų centro 2018 m. publikacijoje patvirtinama, kad Trump administracija atsižvelgė beveik į du trečdalius jų rekomendacijų iš „Mandatas lyderystei“ programos (Heritage foundation, 2018). Boyd tyrime buvo pastebėta, kad tai yra tyrimų centras turintis stiprius ryšius su Respublikonų partija bei dabar pastebimas jo atgimimas (Boyd, 2017). Tą patvirtina ir šio tyrimų centro reitingavimo pokyčiai, kuomet per tris metus iš 7-os vietos (McGan, 2016) jis pakilo 3-ią vietą bendrame JAV tyrimų centrų įtakingumo vertinime (McGan, 2020). Taip pat šis centras buvo vienas iš aktyviausių Baltijos valstybių saugumo Rusijos grėsmės akivaizdoje rėmėjų, kuris savo publikacijose pripažino revanšistines Rusijos intencijas, o jos grėsmę po 2014 m. Ukrainos įvykių įvardino kaip egzistencinę (Boyd, 2017).

Tyrimų centro išleistoje ataskaitoje dėl šešių pagrindinių užsienio politikos prioritetų Europos atžvilgiu 2020-iems metams atsidūrė ši pozicija: pagrindiniai prioritetai yra NATO stiprinimas atsakant į Rusijos keliamą grėsmę ir ruošiantis atsakui į augančią Kinijos grėsmę. Pateikiant rekomendacijas dėl NATO kuriamo atgrasymo efekto tobulinimo autoriai pastebi teigiamus pokyčius Europos karinių biudžetų klausimu bei tai, kad galimybės apginti partnerius Rytų Europoje pastaraisiais metais didėjo. Vis dėlto, nepaisant šių patobulėjimų, galutinis tikslas dar tikrai nėra pasiektas. JAV sprendimų priėmėjai neturėtų vertinti dabartinių pasiekimų kaip pasisekusio atgrasymo ir svarbu tai, kad *Four thirties* iniciatyva būtų įgyvendinta. Artėjanti strateginė NATO apžvalga yra puiki galimybė Amerikai nukreipti aljansą link persiorientavimo į pagrindinę misiją – teritorinę gynybą. Taip pat palaikyti gynybos biudžetų didinimą ir sudaryti galimybes NATO plėtrai. Taip pat pabrėžiama būtinybė galvoti apie papildomas galimybes, kurios sustiprintu atgrasymo efektą visų partnerių atžvilgiu, ypač Baltijos ir Juodosios jūros regionuose (Heritage foundation, 2020).

2019 m. buvo išleista rekomendacinė analizė, skirta 2018 m. nacionalinės gynybos strategijos tobulinimui. Autoriai pripažįsta, kad dabartinė strategija yra gerai pritaikoma gyvybinių interesų apsaugai ir tai nėra vien dokumentas skirtas viešam naudojimui, nes Trump administracija iš tiesų vadovavosi šia strategija siekiant išlaikyti Ameriką laisvą, saugią ir pasiturinčią besikeičiančioje strateginėje aplinkoje. Tačiau praėjo pakankamai laiko tam, kad galima būtų pradėti identifikuoti sekančius žingsnius, kad įtvirtinti dominuojančią JAV poziciją Pasulyje. Tam, kad tai atlikti, tyrimo centro autoriai peržiūrėjo esmines strategijos nuostatas, susijusias su gyvybiniais interesais, įvertino vykdomų sprendimų tinkamumą ir nustatė reikalingus sprendimus ateičiai. Pagrindinių permainų poreikis siejamas su iniciatyvomis svarbiausiose Amerikai regionuose (Europa, Vidurio rytai ir Indijos – Ramiojo vandenyno regionas) bei su patobulinimais, kuriuos šiuose regionuose reikia įvykdyti (Heritage Foundation, 2019).

Prie gyvybinių interesų išskiriamas valstybių saugumas ir stabilumas regionuose, kurie yra kertiniai JAV interesams ir judėjimo laisvių (oro, jūrų, kosmoso ir kibernetinės erdvės) Pasulyje užtikrinimas. Kalbant apie interesų užtikrinimą Pasulyje yra pabrėžiama, kad JAV nėra Pasaulio

policininkas ar auklė bei ji turi būti išmintinga galios naudojimo klausimu. Trys regionai yra Amerikos jungtys su Pasauliu: Europa, Vidurio rytai ir Indijos-Ramiojo vandenyno regionas, todėl stabilumo užtikrinimas šiose vietose yra išimtinės svarbos.

Grįžtant prie Europos ir NATO, pabrėžiama, kad egzistencinės grėsmės Europai yra Rusija ir destabilizuojančios įtakos iš Artimųjų rytų (terorizmas, pabėgėliai ir konfliktai). Taip pat akcentuojama didėjanti Kinijos grėsmė. Trump administracijos veiksmai vertinami kaip atliepantis šias grėsmes ir stiprinantys santykius su partneriais (EDI finansavimas dvigubai didesnis nei Obama laikotarpiu, taip pat didėjanti fizinė pajėgų dislokacija Europoje ir didėjančios investicijos į gynybines iniciatyvas) (Heritage Foundation, 2019).

Nepaisant teisingo fokusavimosi į aktualiausius iššūkius, daugelis šių iššūkių tyrimų centro vertinimu vis dar nėra išspręsti bei prie bendros situacijos komplikacijos prisideda Rusijos ir Kinijos veiksmai. Dėl šios priežasties rekomendacijos Europos atžvilgiu apima šiuos punktus (Heritage Foundation, 2019):

- 1) Pozicijos Rusijos atžvilgiu išlaikymas: ginkluotės kontrolės iniciatyvų propagavimas, NATO plėtros skatinimas reikalavimus atitinkančių valstybių atžvilgiu, atsakomieji veiksmai Rusijos energetinių projektų Europoje atžvilgiu, sankcijų palaikymas dėl Rusijos veiksmų Ukrainoje, Gruzijoje ir Moldovoje bei Rusijos įtakos mažinimas Balkanuose. **Taip pat JAV turėtų siekti didinti konvencinės galios balansą Baltijos ir Juodosios jūros regionuose.**
- 2) JAV – Jungtinės Karalystės specialiųjų santykių apimties didinimas, kuris gali nulemti, kad nepriklausomos nuo Europos Jungtinės Karalystės pozicija bus griežtesnė tiek Rusijos, tiek Irano klausimu.
- 3) Pagreitinti ryšių su Šiaurės, Centrine ir Pietų Europa stiprinimą: **geriausias būdas sustiprinti NATO yra iš apačios į viršų prieigos pagalba. Pamatas transatlantiniam saugumui buvo dvišaliai aljansai ir partnerystės. Pagrindinės pastangos turėti būti nukreiptos dvišalio karinio planavimo, bendrų pratybų ir mokymų, priešakinių pajėgų ir bazių dislokavimo kryptimi.** Taip pat svarbu įtraukti bendradarbiavimą energetikos ir tiesioginių užsienio investicijų klausimu.
- 4) **Užkardyti Europą nuo problemų iš Artimųjų Rytų: dalis Europos valstybių susirūpinusios ne Rusijos grėsme, tačiau žvelgia anapus Viduržemio jūros.** Dėl šios priežasties JAV gali daryti šiuo klausimu daugiau nei daro dabar, tačiau europiečiai turi ir privalo padėti tai įgyvendinti. Taip pat opi problema yra Turkijos klausimas, su kuria reikia stengtis atkurti partnerystės ryšį.
- 5) Kalbėti su Europos valstybėmis saugumo klausimais be užuolankų: JAV turi oponuoti netinkamoms idėjoms Europos saugumo klausimais bei turėti tvirtą

poziciją transatlantinio saugumo probleminiais klausimais, kas padrašintų partnerius Europoje elgtis taip pat. Taip pat JAV turi išlikti ryžtinga dėl spaudimo sąjungininkams pasiekti reikiamus gynybos biudžetus, tobulinti savo infrastruktūrą tam, kad užtikrinti priešakinę NATO apsaugą bei tobulinti gynybos pajėgumų pasiruošimo reaguoti ir mobilumo galimybes. Bene svarbiausia tai, kad JAV privalo būti solidari su partneriais prieš Rusijos grėsmę bei pradėti rimtą dialogą su europiečiais Kinijos problemos klausimu.

Aptariant šio tyrimų centro pozicijas galima teigti, kad jos yra palankios tiek NATO, tiek Baltijos valstybių atžvilgiu, o bendrosios strategijos rekomendacijos nei kiek nereprezentuoja realistų siūlomų strategijų. Atvirkščiai, šios rekomendacijos išlaiko liberalaus institucionalizmo principų modelį, tačiau atmeta Pasaulio policininko vaidmenį ir apsiriboja trimis kertiniais regionais. Taip pat galima įžvelgti paralelių su nodalinės gynybos koncepcija, nes rekomendacijose išreiškiamas poreikis tobulinti aljansą dvišalių ryšių stiprinimo pagalba. Taip pat reflektuojama koncepcijoje aprašoma grėsmių svarbos išsiskyrimo tarp partnerių problema, kurios sprendimui JAV gali siekti labiau įtraukti šių problemų paveiktas valstybes į dvišalius susitarimus. Be to, JAV poreikį siekti sisteminės kaitos dvišalių ir daugiašalių partnerystės pagalba reprezentuoja rekomenduojama būtinybė užtikrinti didesnes Europos valstybių investicijas į gynybą ir taip palengvinti savo našta dėl gyvybinių interesų Vidurio Rytų ir Indijos – Ramiojo vandenyno regionuose užtikrinimo.

Galiausiai, būtinybė palengvinti JAV tenkančią našta reprezentuoja ir *Heritage* atliekamas JAV karinės galios indeksavimo tyrimas. Galios indekso nustatymas vykdomas remiantis daugybe parametru ir rodikliu bei pateikia itin išsamią analizę apie JAV karinių pajėgų būklę kiekvienais metais. Jei žvelgtume į 2020 m. JAV karinės galios indeksą, tuomet pamatytume, kad bendra išvada nurodo, jog dabartiniais pajėgumais JAV gali dalyvauti plataus masto regioniniame konflikte, tačiau du regioniniai konfliktai taptų per didelę našta (Heritage Foundation, 2019). Kitaip tariant, JAV yra pajėgi įveikti visus savo potencialius varžovus, tačiau ne tada kai tai reikia daryti vienu metu, todėl poreikis siekti permainų, kurios padidintų partnerių vaidmenį tampa dar aktualesnis.

2.1.3. Atlantic Council

Dar vienas tyrimų centras, galimai turintis reikšmingą įtaką JAV užsienio ir saugumo politikos sprendimų priėmėjams. Išskirtinė vieta šiam tyrimų centrui buvo suteikta ir Boyd tyrime, kuris pabrėžė, kad vietoj to jog propaguotų savo instituciją, centras orientuojasi į užkulsinius veiksmus ir rekomendacijų teikimą valdžios atstovams. Buvo pabrėžta ir šiame centre dirbančių asmenų migracija į didelės reikšmės politinius postus bei atvirkštinė migracija, kuomet buvę aukšti

pareigūnai prisijungia prie centro vykdomos veiklos. Taip pat šis centras buvo apibūdintas kaip labiausiai įsitraukęs į Rytų Europos ir Baltijos valstybių saugumo klausimus (Boyd, 2017). Papildomai galima paminėti, kad šis tyrimų centras taip pat yra oficialus Lietuvos krašto apsaugos ministerijos partneris, prie kurio vykdomu tyrimų finansavimo prisideda ir Lietuva (Atlantic Council, 2020).

Vienas paskutinių šio tyrimų centro darbas susijęs su Šiaurės ir Rytų Europos gynyba buvo išleistas 2019 m. Šio darbo autorių sąrašas taip pat iškalbingas bei patvirtina jo veikloje dalyvaujančių asmenų įtakingumą. Minimame vertinime dalyvavo buvęs JAV jungtinių pajėgų Europoje vadas generolas Filipas Breedlove, buvęs NATO generalinio sekretoriaus padėjėjas ir buvęs JAV gynybos sekretoriaus padėjėjas tarptautiniais ir saugumo klausimais Aleksandras Vershbow. Sąraše taip pat yra ir dešimt kitų buvusių, aukštas pareigas užėmusių politikų, kurie vertinimui suteikia ypatingą patikimumą. Vertinimas pateikia rekomendacijas NATO atgrasymo efekto tobulinimui atsakant į Rusijos grėsmę. Taip pat reikia paminėti, kad dalis šių rekomendacijų jau įgyvendintos praktiškai, pavyzdžiui: remti JAV nacionalinę gynybos strategiją vykdant dinaminę pajėgų dislokavimo koncepciją ir rotaciniu pagrindu dislokuoti batalioną į Baltijos valstybes. Prie kitų minimų rekomendacijų tyrimo centro surinkta ekspertų grupė pateikia šias: (Vershbow & Breedlove, 2019)

- 1) Tobulinti JAV ir NATO atgrasymo efektą visame regione (ne tik valstybėje, kurioje dislokuotos amerikiečių pajėgos) bei šiame procese užtikrinti geresnį reakcijos laiką ir didinti galimybes greičiau suteikti pastiprinimą partneriams.
- 2) Tobulinti tarpusavio sąveikumą su NATO sąjungininkais.
- 3) Padidinti oro ir jūrų pajėgų vienetų dislokavimą į regioną.
- 4) **Užtikrinti tinkamą priimančiosios šalies paramą JAV pajėgoms.**

Visų šių rekomendacijų tikslas yra užtikrinti kuo greitesnį Rytų ir Šiaurės Europos valstybių pastiprinimą konflikto atveju. Kitaip tariant, kalbama apie laiko tarpą iki trisdešimties dienų, kuomet turi būti aktyvuotas *four thirties* iniciatyva numatomas pastiprinimas. Akcentuojamas fokusavimasis į teritorijas už Lenkijos ribų, kurios yra NATO rytinė fronto linija. **Visgi pagrindiniai pajėgų dislokavimo sustiprinimai siejami su Lenkija, kurios dydis ir geografinė lokacija daro ją pagrindine įgalinančia teritorija norint apginti Baltijos valstybes.** Rekomendacijos orientuojasi į galimybes kuo greičiau suteikti pastiprinimą, o ne į didesnę nuolatinių pajėgų dislokaciją. Tai aiškinama dėl poreikio išlaikyti solidarumą su aljansu, nes kai kurių narių interesai gali būti pažeisti atsižvelgus į steigiamą NATO-Rusijos sutartį. Kitaip tariant, autoriai pateikia apskaičiuotą ir mišrią prieigą, kurioje nuolatinių pajėgų dislokavimas būtų kompensuojamas rotaciniu pajėgų sąskaita siekiant išvengti nesutarimų su sąjungininkais dėl aukščiau įvardintų priežasčių (Vershbow & Breedlove, 2019).

Tiesa, siejant šias rekomendacijas su dabartine situacija galima matyti, kad autoriai nesiūlo nuolatinio pagrindu į Lenkiją perdislokuoti JAV divizijos, tačiau šis sprendimas Trump administracijos galimai vis dar svarstomas (CSIS, 2018). Prie rekomendacijų pateikiamas poreikis steigti kelias nuolatinės JAV vadavietes, kurios užtikrintų valdymo elementų tęstinumą. Jau minėta rekomendacija vykdyti rotacinių pajėgų dislokavimą į Baltijos valstybes remiantis nacionaline JAV gynybos strategija yra vykdoma, kuomet batalionas atkeliavo į Lietuvą. Taip pat JAV vadovavimo elementą Poznanėje siūloma tobulinti iki divizinio lygmens, kuris užtikrintų operacinio lygmens planavimą krizės metu. Papildomai siūloma priešakinį šio štabo elementą įkurti Baltijos valstybėse, kas palengvintų koordinaciją su NATO priešakinių batalionų, NATO greitojo reagavimo pajėgų bei specialiųjų pajėgų vienetais. Rekomendacijų sąrašas apima įvairius nuolatinio ir rotaciniu pagrindu reikalingus patobulinimus, taip pat ir infrastruktūros tobulinimo projektus bei atsargų ir įrangos kaupimą, kuris leistų nedelsiant reaguoti (Vershbow & Breedlove, 2019).

Taip pat šiuose siūlymuose išreiškiamas ir atsargumo motyvas, kuomet pabrėžiama JAV galimybė visus patobulinimus lengvai vykdyti dvišalių susitarimų pagrindu, tačiau visgi rekomenduojama atvirai kalbėtis su NATO sąjungininkais Vakarų Europoje, kad šie būtų informuoti ir nebūtų pažeisti jų interesai. Bendras rekomendacijų sąrašas jei būtų įgyvendintas iki galo reprezentuotų *ad hoc* koaliciją aljanso viduje, kuri būtų pasiruošusi reaguoti į Rusijos grėsmę praktiškai iš karto. Dėl šios priežasties galima teigti, kad *Atlantic Council* ekspertų komandos išvados ir rekomendacijos reflektuoja nodalinės gynybos koncepcijoje kuriamą struktūros vaizdinį, kuriame saugumo kooperacijos aljanso viduje yra susiorganizavusios reaguoti į grėsmę neturėdamos laukti teisinio penktojo straipsnio iniciavimo per Šiaurės Atlanto tarybą. Taip pat Lenkija šiuo atveju yra pozicionuojama kaip vietinis centras, kurio reikšmė Baltijos valstybių gynybai yra esminė. Vis dėlto, minima koalicija, kurios kūrimą reprezentuoja centro rekomendacijos siūloma vystyti tik su sąjungininkų Vakarų Europoje (regioninių centrų) pritarimu, kas iš esmės nediskredituoja Vašingtono sutarties ir išlaiko daugiašalio NATO aljanso svarbą.

Trumpai apibendrinant *Atlantic Council* kaip vieno iš didelę įtaką turinčių tyrimų centrų poziciją, galima konstatuoti, kad šis tyrimų centras taip pat žvelgia į Rusiją kaip į pagrindinę grėsmę tiek JAV, tiek NATO aljansui. Kalbėti apie bendrosios užsienio politikos strategijos poziciją šio tyrimų centro atžvilgiu yra sunkiau, nes jis orientuojasi į veiklą susijusią su Rytinio NATO flango saugumu, tačiau akivaizdu tai, kad šis tyrimų centras pasisako už dar didesnę JAV įsitraukimą į aljanso veiklą. Taip pat galima teigti, kad čia irgi suprantama būtinybė europiečiams palaikyti gynybos biudžetų didinimo tendenciją. Be to, iš kitų centro publikacijų galima aiškiai matyti, kad JAV siūloma propaguoti aljanso plėtros perspektyvą (Kramer & Wilson, 2018). Taip pat kalbant apie Baltijos valstybes svarbu tai, kad jos išlieka dėmesio centre teigiama prasme, kuomet siūloma didinti amerikiečių įsitraukimą bei investicijas (Wilson, 2018).

2.1.4. Center for strategic studies

Šis tyrimų centras bendrame JAV tyrimų centrų reitinge rikiuojasi pirmoje vietoje, taip pat penktoje vietoje bendrame viso Pasaulio užsienio ir tarptautinių santykių kategorijos sąrašė (McGan, 2020). Boyd tyrime šio centro organizacinė charakteristika buvo įvardinta kaip akademinė ir diversifikuota. Kitaip tariant, jis buvo priskirtas „universitetų be studentų“ kategorijai, kurioje didžiausią dalį darbuotojų sudaro mokslininkai bei jų publikuojamuose darbuose orientuojamasi į ilgesnę laiko perspektyvą (Boyd, 2017).

Kalbant apie užsienio politikos viziją ir NATO aljanso matymą galima išskirti, kad centras remia aktyvų JAV įsitraukimą ir dalyvavimą Pasaulio politikoje bei NATO suvokia kaip esminę organizaciją taikos užtikrinimui, kurioje JAV privalo dalyvauti (Ellehuus, 2019). Taip pat pritariama nacionalinės gynybos strategijos identifikacijai, kurioje Rusija išskiriama kaip viena pagrindinių grėsmių transatlantiniam saugumui kartu su Kinija (Cordesman, 2018).

Lyginant su prieš tai nagrinėtų tyrimų centrų pozicijomis, šio centro atveju galima matyti kritišką poziciją JAV daromo spaudimo sąjungininkams gynybos biudžetų didinimo klausimu. Jei prieš tai nagrinėti centrai pritaria būtinybei palaikyti bendrą gynybos biudžeto Europoje didinimo tendenciją, tai CSIS į šį klausimą žiūrį specifiskai ir netgi prisirišimą prie skaičių ir procentų įvardina kaip neadekvatų (Cordesman, 2019).

Toks požiūris remiasi karinių biudžetų tyrimų analize, kurios išvada nurodo tai, jog NATO aljanso investicijos į gynybą gerokai viršija Rusijos bei dabartines išlaidas netgi galima lyginti su Šaltojo karo laikotarpiu. Vietoj to, kad JAV darytų spaudimą sąjungininkams pasiekti 2 % nuo BVP ir 20 % skirti įsigijimams bei investicijoms, akcentuojamas išmintingo finansų panaudojimo poreikis. Betiksliai uždaviniai ir sąjungininkų bauginimas nesukurs stipresnio aljanso. Biudžeto klausimas turi būti nuosekliai planuojamas bei sukurti balansą bendrame NATO pajėgume.

Dėl šios priežasties vertinant reikalingus pajėgumus būtina atsižvelgti į visą spektrą Rusijos galimybių, įskaitant hibridines, konvencines ir branduolines. Taip pat išreiškiamas poreikis turėti omenyje ir kitas aljanso grėsmes, tokias kaip terorizmas. **Šis biudžetinis planavimas turi atsižvelgti į partnerių jėgos struktūros ir galimybių skirtumus, kas leistų identifikuoti efektyviausią lėšų panaudojimo būdą kiekvienai valstybei.** Tokia prieiga, kuri paremta individualių valstybių poreikių ir galimybių analize bendrame NATO kontekste užtikrintų tobulėjimą šiose kertinėse aljansui srityse: galios balansas regionuose, pasirengimas reaguoti į grėsmes ir modernizacija (Cordesman, 2019). Taip pat pabrėžiama didesnio šių sprendimų ir gynybos planavimo viešinimo būtinybė, prilyginant bendrą Europos gynybos klausimą jos vidinei politikai, kuri sąjungininkų visada yra viešai aptariama. Per didelis gynybos planavimo slaptumas turi daugiau galimybių suklaidinti patį aljansą, bet ne potencialius agresorius.

Žvelgiant į šias tyrimų centro pozicijas karinių biudžetų klausimu galima išvelgti tam tikrą šių išvalgų refleksiją nodalinės gynybos aiškinime, kuomet kalbama apie nišinių specialybių pasiskirstymo tarp partnerių privalumus. Detali pajėgumų ir galimybių analizė aljanso lygmeniu, pagal kurią būtų sprendžiama kaip investuoti pinigus į karines pajėgas skirtinguose Europos subregionuose ir valstybėse gali nulemti tai, kad Baltijos valstybėse poreikis stiprinti atsparumą hibridinėms grėsmėms gerokai padidėtų. Tai galėtų nulemti ir Rusijos grėsmės pobūdis ir santykinai neišlyginamas konvencinės galios balansas, kurį konflikto atveju vienaip ar kitaip reiktų koreguoti sąjungininkų pagalba.

Kitose šio tyrimų centro išvalgose galima buvo surasti panašumų su *Atlantic Council* pozicijomis dėl būtinybės dvišalius santykius vykdyti su tam tikru atsargumu. CSIS taip pat nepritaria idėjai nuolatinio pagrindu perdislokuoti JAV diviziją į Lenkiją. Pagrindinis to argumentas siejamas su galimu susipriešinimu tarp partnerių. Analizuojant šį klausimą buvo pastebėta, kad lenkų pasiūlymas gali neigiamai paveikti jos ir Vokietijos santykius, o tuo pačiu ir taip ne pačios geriausios būklės JAV – Vokietijos santykius. Tokia prielaida daroma dėl to, kad lenkų siūlymas iš esmės turi potekstę perdislokuoti karius iš Vokietijos ir Italijos, kurios deramai nevykdo įsipareigojimų pasiekti 2 % finansavimo gynybai ribą ir kurios nėra tiesioginės Rusijos karinės agresijos taikiniai. Vis dėlto, CSIS išvada nurodo, kad JAV kariai Vokietijoje turi didesnes mobilumo galimybes ir Vokietijos teritorijos turėtų geresnes galimybes paremti Juodosios jūros regione esančias valstybes. Taip pat bet kokie nuolatinio pagrindo perdislokavimai pažeidžiant NATO ir Rusijos steigiamąjį aktą gali suskaldyti aljansą (CSIS, 2018), kas buvo pastebėta ir *Atlantic Council* tyrime.

Galima matyti, kad jau antrojo įtakingo tyrimų centro pozicija išreiškia poreikį atsargiai vertinti dvišaliu bendradarbiavimu paremtų partnerysčių suteikiamas galimybes. Kitaip tariant, jos turėtų būti vystomos bendru aljanso pritarimu, kurio vieningumas, o ne susipriešinimas yra esminis tikslas. Iš vienos pusės tai leidžia teigti, jog nodalinės gynybos koncepcijoje pabrėžiamos dvišalių partnerysčių (saugumo garanto dominuojamų sistemų) galimybės gali turėti tam tikras ribas, kurias peržengus bendra saugumo situacija netgi pablogėtų dėl neigiamos reakcijos iš vieno ar daugiau regioninių centrų. Iš kitos pusės, tokia pozicija parodo, kad regioniniai centrai yra svarbus faktorius, be kurio Rytų Europos apginamumas taptų komplikuota užduotimi. Trumpai tariant, galima konstatuoti, kad subregiono gynybai kuriamas gynybinio bendradarbiavimo formatas nėra tik nuo JAV priklausantis objektas, tačiau stipriai priklauso ir nuo regioninių centrų pozicijų, o tai išlaiko daugiašalės aljanso struktūros reikšmę.

2.1.5 RAND Corporation

Šį tyrimų centrą taip pat galima įvardinti kaip viena įtakingiausių Amerikoje. Šio centro svarba ir unikalumas buvo išskirti ir Boyd tyrime, nes iš esmės šią korporaciją tam tikra prasme galima laikyti vyriausybine, kadangi pagrindiniai jos tyrimai atliekami pagal vyriausybinių organizacijų ir įstaigų užsakymus. Kitaip tariant, šio tyrimų centro svarbą JAV politikos formavime nulemia jo atliekama konsultacinė funkcija (Boyd, 2017).

RAND yra įkūręs atskirą analizės centrą JAV strategijai, kurio tikslas yra vertinti valstybės strateginę prieigą. Šio vertinimo tikslas yra analizuoti duomenis ir teikti rekomendacijas siekiant kuo objektyviau atsakyti į debatą dėl JAV užsienio politikos pasirinkimų tarp įsitraukimo ir lyderio vaidmens išlaikymo, arba traukimosi atgal, kitaip – izoliacionizmo (RAND Corporation, 2020). Šis tyrimų centras dar Boyd tyrime buvo įvardintas kaip turintis aiškia poziciją dėl JAV įsitraukimo politikos palaikymo ir realistinės linijos siūlymų kritikavimo (Boyd, 2017). Nors strategijos tyrimų centro tikslas įvardinamas kaip nuolatinė analizė, tačiau šiai dienai centro pozicija dėl JAV įsitraukimo strategijos palaikymo išlieka nepakitus.

RAND svarbą JAV politikoje liudija centro įsitraukimas į nacionalinės gynybos strategijos formavimo procesą. Istoriskai tyrimų centras prisidėjo prie praeitų JAV nacionalinių saugumo strategijų formavimo, formulavimo bei rekomendacijų susijusių su tinkamu jų įgyvendinimu teikimu. Taip pat tyrimų centras prisidėjo ir prie dabartinės nacionalinės gynybos strategijos formavimo bei tęsiai išvalgų teikimą dėl jos įgyvendinimo ir akcentuoja įsitraukimą į būsimos 2022 m. strategijos formavimo procesą (RAND Corporation, 2020). Kitaip tariant, dabartinėje strategijoje pateikiamas strateginės aplinkos suvokimas, varžybos su Rusija ir Kinija, jų grėsmės suvokimas yra *RAND* pozicijų atitikmuo.

Skaitant centro publikacijas buvo identifikuota, kad *RAND* ekspertai vertindami JAV visuomenės poziciją užsienio politikos prieigos klausimu remiasi 2019 m. Čikagos tarptautinių santykių instituto atliktu visuomenės nuomonių tyrimu, kurio išvada nurodo jog didžioji dalis amerikiečių pritaria JAV įsitraukimo politikai ir kad stiprūs ryšiai su sąjungininkais Europoje bei jų saugumas yra vienas iš JAV prioritetų (Smeltz & Daalder, 2019). Taip pat šio tyrimų centro pozicija Europos sąjungos saugumo iniciatyvų kryptimi yra ganėtinai neutrali, nes remiamasi prielaida, kad istoriskai tai nėra pirmas tokių iniciatyvų atvejis ir visais atvejais jos Europos toli nenuvesdavo. Visgi, jei dabartinės iniciatyvos ir įgautų pagreitį, tuomet *RAND* vertinimu tai tik išeitų į naudą dėl didėjančio europiečių įsitraukimo į gynybos reikalus bei mažėjančios naštos amerikiečiams. Taip pat nepaisant visų šių Europos autonomijos iniciatyvų, siūloma išlaikyti tvirtus įsipareigojimus bei taip padrašinti aljanso sąjungininkus ir neleisti tokioms valstybėms kaip Prancūzija konstruoti nepasitikėjimo Amerika mąstymo (Dobbins, 2019).

Tyrimų centras analizuodamas dabartinės JAV nacionalinės gynybos strategijos vykdymo progresą aptaria strategijoje užsibrėžtą aljansų stiprinimo tikslą. Šios dalies pradžioje atliktoje nacionalinės gynybos strategijos analizėje buvo išskiriamas poreikis tobulinti sąveikumą su partneriais. 2019 m. tyrimų centras publikavo atskirą tyrimą, susijusį su galimybių tobulinti sąveiką tarp partnerių vertinimu (Pernin, Hlavka , Boyer , Gordon, & Lerario, 2019).

Turint tokį kiekį sąjungininkų kiek turi JAV, jos interesuose yra sugebėjimas dirbti sąveikoje bei išgauti efektyvų rezultatą. Vis dėlto, JAV sąveikos su sąjungininkais galimybės nėra tokios, kokių norėtųsi ir tai nulemia kelios pagrindinės priežastys: supratimo trūkumas apie resursus reikalingus efektyvios sąveikos užtikrinimui, nepakankamas finansų ir laiko sąveikos tobulinimui skyrimas ir bandymas surasti vieną sprendimą apimantį viską (visus sąjungininkus). *RAND* vertinime išskiriama, kad kalbant apie sąveiką su sąjungininkais šiuo momentu ryškėja šios tendencijos: sąveikumo su partneriais perkėlimas į taktinį lygmenį, gebėjimas sąveikauti su skirtingais partneriais skirtingose operacinėse aplinkose ir noras efektyviai sąveikauti vykdant puolamąsias operacijas (Pernin, Hlavka , Boyer , Gordon, & Lerario, 2019).

JAV turi ilgą karinių partnerystių su įvairiomis valstybėmis istoriją, kuri tęsiasi nuo pat Antrojo Pasaulinio karo pabaigos ir iš esmės visos pagrindinės problemos sąveikos klausimu yra žinomos (komunikacija, individuali karių sąveika, valdymo stiliaus sąveika, procedūrų sąveika ir įrangos sąveika) bei šių problemų sprendimui buvo taikomi įvairūs techniniai sprendimai. Šie sprendimai autorių vertinimų vienareikšmiškai turi pridėtinę vertę, tačiau norint pasiekti geriausią rezultatą vien jų neužtenka. Gilesniam supratimui išgauti stengiamasi akcentuoti sąveikos tipų skirtumus, išskiriant juos į bendrąją ir kryptingąją sąveiką. Jei bendroji reflektuoja bendrą požiūrį į viso aljanso sąveikos galimybes, tai **kryptingoji perteikia smulkesnę aljanso vienetų sąjungą ir bendradarbiavimą, kuomet kliūtys sąveikai sprendžiamos su tikslu įvykdyti specifinę užduotį. Kryptingoji sąveika suteikia galimybes vienetams staigiai reaguoti ir imtis bendrų operacijų, kuriose yra aiškus suvokimas kiek ir kokių paslaugų partneriai gali suteikti vieni kitiems (partnerio vaidmens būsimoje operacijoje suvokimas)** (Pernin, Hlavka , Boyer , Gordon, & Lerario, 2019).

RAND vertinimas pabrėžia, kad prieš 1990 m. buvo vystoma bendroji sąveika, nukreipta vienos ir pagrindinės grėsmės iš Rytų atžvilgiu, kuri dominavo gynybos planavime. Taip pat sąveika buvo nukreipta į bendrą gynybą kartu su sąjungininkais, tačiau ne į staigios reakcijos reikalaujančias užduotis. **Dabartinis iššūkis Amerikai siejamas su skirtingo pobūdžio operacinėmis aplinkomis, kuriose vyrauja skirtingos grėsmės bei vieno sąveikos recepto visiems partneriams išgauti neįmanoma. Dėl šios priežasties kooperacija atsižvelgiant į jos tikslą perkeliama į taktinį lygmenį ir tam tikri partneriai joje gali turėti ganėtinai išskirtinius vaidmenis.** Trumpai tariant, tiesioginis bendradarbiavimas tarp karinių vienetų, kurie galimai ateityje turės kovoti išvien yra

būtinai. Atsižvelgus į šiuos teiginius yra konstatuojama, kad dominuoja poreikis sugebėti reaguoti greitai, ypač turint omenyje Rusijos galimybes greitai mobilizuoti pajėgas bei turimas sofistikuotas A2/AD (žr. Priedą Nr. 7), kibernetines ir elektronines kovos galimybes. Kitaip tariant, centro vertinimu JAV negali leisti sau turėti prabangos planuoti operacijas tada, kai prasideda aktyvūs veiksmai, todėl reikalinga vystyti kryptingosios sąveikos bendradarbiavimą, kuriame planavimas ir pažangos stebėseną vykdyti aukščiausiam JAV kariuomenės lygmenyje (Pernin, Hlavka, Boyer, Gordon, & Lerario, 2019).

Žvelgiant į šias tyrimo centro išvagas daugelį su sąveikos tobulinimu susijusių pozicijų galima sieti su nodalinės gynybos aiškinimu. Visų pirma, kintančios strateginės aplinkos ir plataus grėsmių spektro vertinimas, kuris reikalauja skirtingų bendradarbiavimo mechanizmų diegimo su atskirais partneriais reflektuoja *ad hoc* koalicijų (saugumo garanto dominuojamų sistemų) poreikį. Antra, skirtingų partnerių galimybių vertinimas ir iš to atsirandantis poreikis identifikuoti partnerių vaidmenis ir funkcijas atsakant į specifinę grėsmę reflektuoja nišinio pasiskirstymo poreikį. Kitaip tariant, Rytų Europos kontekste Rusijos grėsmė ir jos turimos galimybės JAV atveju sukuria būtinybę išdirbti greito atsako mechanizmą, kuriame sąjungininkai aiškiai suvoktų savo vaidmenis gynyboje bei galėtų įgalinti bendrą efektyvų atsaką.

Dar viena 2019 m. *RAND* publikuota ataskaita vertino išorinį faktorių – sąjungininkų Europoje pasiryžimą pritarti NATO penktojo straipsnio aktyvavimui Rusijos agresijos atveju prieš Baltijos valstybes (Binnendijk & Priebe, 2019). Šios ataskaitos išvada nurodo, kad konvencinio scenarijaus atveju Rusijos įtaką pavienėms Europos valstybėms abejotinai turėtų galimybių sustabdyti penktojo straipsnio aktyvavimą. Vis dėlto, nekonvencinio scenarijaus atveju, kuomet būtų naudojami surogatiniai veikėjai, kibernetinės ar didelio masto informacinės atakos, tuomet penktojo straipsnio aktyvavimas bendru konsensu galimai taptų komplikuota užduotimi. Nekonvencinio scenarijaus atveju Rusija turėtų daugiau galimybių manipuluoti pavienėmis Europos valstybėmis bei jų grėsmių suvokimu. Ataskaitoje pateikiamos įvairios ekonominės, energetinės bei informacijos dalinimosi tobulinimo priemonės, kurios turėtų prisidėti prie to, kad nekonvencinio scenarijaus atveju penktasis straipsnis visgi būtų aktyvuotas. Pateikiamų priemonių sąrašė atsidūrė poreikis tobulinti pažeidžiamų partnerių gebėjimą gintis prieš nekonvencinius Rusijos veiksmus bei diegti naujas pilietinio pasipriešinimo vystymo programas (Binnendijk & Priebe, 2019).

Galima matyti, kad šiuo atveju tyrimo centro rekomendacijose taip pat išvelgiama pozicija susijusi su nekonvencinio ir pilietinio pasipriešinimo nišos stiprinimu Baltijos valstybėms. Be to, *RAND* nuo 2017 m. tapo tuo amerikietišku tyrimų centru, kuris išleido daugiausiai publikacijų susijusių išimtinai su Baltijos valstybių apginamumu. Visos šios publikacijos yra sietinos su nekonvencinio - pilietinio pasipriešinimo ir hibridinio scenarijaus tematika, tačiau šie leidiniai bus

pristatyti tolesniame poskyryje, kuriame bus kalbama apie amerikiečių publikacijas išimtinai Baltijos valstybių apginamumo tematika.

2.1.6. Carnegie endowment

Carnegie tyrimų centras užima antrąją vietą bendrame JAV tyrimų centrų reitinge bei septintą vietą gynybos politikos kategorijoje ir antrą vietą užsienio politikos bei tarptautinių santykių kategorijoje (McGan, 2020). Beveik identišką poziciją reitinguose šis centras turėjo ir 2016 m., kuomet Boyd rašė, kad tam tikrose centro publikacijose Rusijos grėsmę bandoma sumenkinti, o parama Baltijos valstybių gynybos klausimu yra pripildyta tuščios retorikos (Boyd, 2017).

2018 m. Maskvos *Carnegie* padalinys publikavo naujos JAV nacionalinės gynybos strategijos apžvalgą, kurią apibendrinamas iš esmės pateikė kritišką poziciją dėl dabartinės JAV strategijos ir išreiškė susirūpinimą, kad pavojingi santykiai, kurie gali eskaluotis į konfliktą neturėtų būti Vašingtono interesuose. Taip pat buvo pabrėžta, kad nors dabartinį užsienio politikos kursą pakeisti yra sunku, tačiau tai padaryti visada įmanoma (Ryan, 2018).

Tais pačiais metais šis tyrimų centras išleido ataskaitą, kurioje nagrinėjamas konflikto prevencijos Baltijos valstybėse klausimas bei teikiamos rekomendacijos dėl NATO strategijos formavimo. Šioje ataskaitoje pabrėžiami NATO atgrasymo ir gynybos priegos trūkumai, kurie akivaizdūs stebint Rusijos karybos tendencijas bei nekinetinę priegą prie konflikto. Taip pat pabrėžiamas poreikis visomis priemonėmis stiprinti valstybių, ypač Rytų Europoje atsparumą prieš įvairias kibernetines atakas, energetines diversijas ir panašias nekinetines priemones, kurias naudoja Rusija (Kuhn, 2018).

Ataskaitoje analizuotas NATO pasirengimas reaguoti tiek konvencinio, tiek nekonvencinio scenarijaus atvejais ir pateikti galimi konflikto prevencijos ir spragų gynyboje tobulinimo būdai. Bendra išvada ir galutiniai siūlymai nurodo, kad reikalingos priemonės atsižvelgiant į Rusijos karybos tendencijas turėtų būti platesnės nei dabartinė atgrasymo priegą. Strategija turi įtraukti daugiau elementų, kurie didintų atsparumą ir mažintų karinės eskalacijos tikimybę. NATO ir JAV neturėtų rizikuoti karine eskalacija ir dislokuoti Rytų Europoje didelio kiekio konvencinių pastiprinimo pajėgų. Siūlomos atgrasymo efekto tobulinimo priemonės įtraukia šias (Kuhn, 2018):

- 1) EFP mechanizmo tobulinimas išvengiant papildomo didelių pajėgų dislokavimo, siūloma rotaciniu pagrindu dislokuoti apie 1000 JAV karių į visas tris Baltijos valstybes.

- 2) EFP pajėgoms suteikti vaidmenį vidinių saugumo problemų atveju, kurios būtų sukeltos Rusijos agresijos, arba bent jau numatyti veiksmų planą jei šios pajėgos taptų protestų taikiniu.
- 3) NATO lygmeniu nusistatyti karinių ar netgi politinių veiksmų sąrašą, kurių atveju turi būti aktyvuojamas penktasis straipsnis ir taip paspartinti sprendimų priėmimo procesą.
- 4) Numatyti pastiprinimo planą, kuris nebūtų paveiktas Rusijos A2/AD galimybių ir paruošti logistinę infrastruktūrą Rytų Europoje.

Siūlomos atsparumo didinimo priemonės:

- 1) **Didinti Rytų Europos valstybių atsparumą prieš Rusijos nekinetinio poveikio priemones teikiant finansinę paramą šio atsparumo vystymo projektams.**
- 2) Prisidėti prie Rusijos propagandos viešinimo ir atsako į ją priemonių diegimo, finansuojant alternatyvaus rusiško turinio kūrimą.
- 3) Stebėti rusų mažumos integravimo ir reprezentavimo Baltijos valstybėse būklę.

Priemonės siūlomos rizikos mažinimui įtraukia dialogo su Rusija ieškojimą, tarpusavio pasitikėjimo priemonių diegimą ir naujų galimybių ginkluotės kontrolei paieškas (Kuhn, 2018).

Trumpai tariant, šio tyrimo centro pozicijos nėra ypatingai išsiskiriančios, tačiau jose reflektuojamas noras atkurti dialogą su Rusija bei bet kokiomis priemonėmis vengti veiksmų, kurie galėtų sukelti karinę eskalaciją. Taip pat šio centro suteikta svarba Rytų Europos valstybių atsparumo priemonių prieš nekinetinius veiksmus stiprinimui įprasmina nodalinės gynybos koncepcijoje Baltijos valstybėms suteikiamą nekonvencinio ir pilietinio pasipriešinimo nišą. Gilesnių sąsajų su saugumo garanto dominuojamų sistemų vystymu šio tyrimų centro publikacijose nebuvo rasta.

2.1.7. Brookings institution, Council on foreign affairs, Center for American Progress, Wilson Center, Belfer center

Visi šie tyrimų centrai užima aukštas pozicijas paskutiniame tyrimų centrų reitinge, tačiau jie neviešino daug publikacijų JAV gynybos strategijos bei NATO tematika, o Baltijos valstybės peržvelgtuose jų leidiniuose nei vienu atžvilgiu netapo centriniu objektu, tačiau buvo tik trumpai paminėtos. Vis dėlto, požiūrį į JAV bendrąją strategiją ir jos tinkamumą šiuose tyrimų centruose sunku rasti nebuvo, todėl pagrindinius pastebėtus aspektus galima aptarti. Kalbant bendrai apie visus šiuos tyrimų centrus reikia išskirti, kad visi jie palaiko JAV įsitraukimo politiką ir savo publikacijose Rusiją įvardina kaip rimtą grėsmę.

Council on Foreign Affairs pastebi, kad Trump laikotarpiu NATO galimybės apsiginti nuo Rusijos tapo geriausias per penkiolika metų ir JAV veiksmai bei investicijos tam turėjo lemiamą

įtaką. Tačiau leidinyje pabrėžiama, kad aljansas išgyvena krizę santykių prasme ir į JAV įsipareigojimą ginti Europą sąjungininkai žiūri kaip niekada įtariai. Didžioji dalis kaltės dėl to centro nuomone tenka Trump politikai, tačiau taip pat išreiškiamas susirūpinimas europiečių gynybos ir užsienio politika, kuri pirmą kartą nuo kolonializmo eros pradžios užsidarė savyje ir nedalyvauja sprendžiant rimtas problemas globaliu mastu (akcentuojamas politikos dėl Kinijos ir Irano atžvilgiu nebuvimas) (Blackwill, 2019).

Brookings institution analizuodama galimybes ateities JAV strategijai Europos atžvilgiu kaip geriausia sprendimą pateikia visapusišką išitraukimą į Europos gynybos problemų sprendimą. Vis dėlto, Trump valdymo laikotarpiu didėjančio JAV išitraukimo neprognozuojama, todėl išreiškiama viltis, kad europiečiai iš tiesų pradės rūpintis savo gynybos autonomija, kas ateities sprendimų priėmėjams Amerikoje leis didinti Amerikos išitraukimą į Europos reikalus bei apeiti galimas vidines nepasitenkinimo reakcijas namuose (Wright, 2017).

Cener for American Progress išreiškia poziciją, kad po Trump neužteks turėti naujo prezidento tam, kad atstatyti padarytą žalą liberaliai tarptautinei sistemai ir sąjungininkų pasitikėjimui Amerika. Tyrimų centras teigia, kad būsimas JAV prezidentas turėtų užtikrinti maksimalų išitraukimą ne tik užsienyje, tačiau atstatyti demokratinių vertybių bei normų supratimą namuose (Magsamen, Bergmann, Fuchs, & Sutton, 2018). Šis tyrimų centras išsiskiria ypatingai kritiška pozicija Trump atžvilgiu, nes kalbant apie NATO taip adresuojama Trump padaryta žala transatlantiems saugumo santykiams bei europiečiai raginami spartinti savo gynybos transformavimą bei finansavimą, nes dabartiniu JAV prezidentu jie negali pasikliauti (Bergmann, 2017).

Wilson Center apžvelgdamas transatlantinio saugumo būklę taip pat pripažįsta Trump politikos padarytą žalą, tačiau pabrėžia, kad karinio bendradarbiavimo saitai tarp partnerių Europoje ir amerikiečių auga bei pasiekė aukščiausią lygį per paskutinius penkiolika metų. Vis dėlto, dėl neprognozuojamos Trump pozicijos šis centras taip pat išreiškia paramą Europos saugumo bendradarbiavimo iniciatyvoms, kurios dabartiniame santykių kontekste vertinamos teigiamai. Be to, centro publikacijoje reflektuojamas kardinalių pokyčių poreikis, kurį nulemia būtinybė aljanso valstybėms Rytų Europoje tobulinti savo galimybes atsilaikyti prieš nekonvencinio ir nekinetinio pobūdžio grėsmes (Applebaum, 2018).

Apibendrinant rezultatus gautus atlikus pasirinktų JAV tyrimų centrų publikuojamo turinio, susijusio su JAV užsienio politikos ir gynybos strategija Europoje ir Baltijos valstybių saugumo problemomis analizę, galima daryti šias išvadas:

- 1) Visi nagrinėti tyrimų centrai išskyrus *CATO institute* palaiko JAV išitraukimo politiką ir atmeta realizmo teorijose siūlomas strategijas.
- 2) Dabartinę JAV nacionalinę gynybos strategiją remia visi nagrinėti tyrimų centrai išskyrus *CATO institute* ir *Carnegie Endowment*.

- 3) Nei vieno tirtų tyrimų centro pozicijos strategijos ir bendradarbiavimo su sąjungininkais atžvilgiu pilnai nereflektuoja nodalinės gynybos koncepcijos, tačiau didžioji dauguma tyrimų centrų, kurie atlikinėjo tyrimus susijusius su Rytų Europos apginamumu teikė rekomendacijas, kurias galima susieti su nodalinės gynybos aiškinimu.
- 4) Analizuoti tyrimų centrai, išskyrus *Heritage Foundation*, *Atlantic Council* ir *RAND Corporation* yra linkę kritiškai vertinti Trump vykdomą politiką ir išreiškia paramą Europos gynybinės autonomijos bendradarbiavimo iniciatyvoms, kurios jų nuomone yra adekvatus sprendimas vertinant Trump neapibrėžtumą įsipareigojimo klausimu.
- 5) *Heritage Foundation*, *Atlantic Council* ir *RAND Corporation* remiantis surinktais duomenimis, o ne tyrimų centrų indeksu buvo identifikuoti kaip didžiausią įtaką JAV užsienio ir saugumo politikos formavimui turintys tyrimų centrai.
- 6) Visi tirti tyrimų centrai išreiškia susirūpinimą dėl Europos valstybių neapibrėžtumo Kinijos atžvilgiu bei norėtų matyti europiečių pastangas kuriant bendrą NATO strategiją Kinijai.

Paskutiniu punktu buvo norima atkreipti dėmesį į tai, kad didžiojoje dalyje tirtų centrų paieškos rezultatų kategorijose, susijusiose su užsienio politika ir saugumu daugiausiai paieškos rezultatų buvo susiję su Kinijos problema. Tai leidžia daryti prielaidą, kad net ir pasikeitus JAV prezidentui europiečiams verta susimąstyti dėl bendros strategijos Kinijos atžvilgiu kūrimo NATO lygmeniu, kuri leistų pagerinti transatlantinius santykius.

Grįžtant prie centrinės tyrimo ašies, galima išskirti, kad dalis įtakingų tyrimų centrų pozicijų (o tarp jų ir visi šiame tyrime identifikuoti kaip dabartiniu metu turintys didžiausią įtaką sprendimų priėmimui ir politikos formavimui) reflektuoja tam tikras nodalinės gynybos koncepcijos prielaidas: 1) pabrėžiami skirtingi sąjungininkų interesai ir jiems aktualios grėsmės, todėl siūloma tobulinti regioninius gynybos mechanizmus naudojant „iš apačios į viršų“ prieigą, kuomet su skirtingomis valstybėmis kooperacija būtų gilinama dvišaliu pagrindu, kitaip tariant – sistema įgytų saugumo garanto dominuojamų sistemų bruožų. Vis dėlto, akcentuojama ir tokios prieigos ribos, kuomet saugumo garanto dominuojamų sistemų diegimas turėtų būti derinamas su regioniniais centrais bei taip išlaikytų daugiašalio aljanso reikšmę transatlantinėje saugumo sistemoje. 2) Kalbant apie Šiaurės Rytų Europos gynybą, išskirtinė svarba suteikiama Lenkijai, kurios vaidmuo atitinka vietinio centro funkcijas bei yra pagrindinė platforma karinės paramos suteikimui. 3) Pabrėžiamas reikalavimas Europos valstybėms planuoti gynybos biudžetus taip, kad išgauti maksimalų rezultatą atliekant specifines funkcijas priklausomai nuo valstybės ir jai grėšiančio pavojaus. Taip pat akcentuojamas kryptingosios sąveikos vystymas, kurioje sąjungininkai tiksliai žinotų kiek ir kokių

paslaugų vieni iš kitų gali tikėtis konflikto atveju. Kitaip tariant, kalbama apie funkcinį susiskirstymą, kuris yra sudėtinė nodalinės gynybos aiškinimo dalis. 4) Identifikuojama ne parama konvencinių pajėgų stiprinimui Baltijos valstybėse, tačiau parama atsparumo didinimui prieš nekinetinį poveikį, ką galima susieti su nekonvencinio ir pilietinio pasipriešinimo nišos stiprinimu.

Vis dėlto, svarbu suprasti, kad šios išvados yra fragmentinio pobūdžio, kitaip tariant – surinktos iš skirtingų tyrimų ir publikacijų, kuriose nagrinėjamos įvairios temos ir labai retu atveju kalbama apie tai, kaip visgi Baltijos valstybės turėtų būti ginamos Rusijos agresijos atveju. Vykdamas turinio analizę buvo atrinkti keli tyrimai, kurie orientavosi išimtinai į Baltijos valstybių gynybą konflikto atveju ir kurių rekomendacijos taip pat galima sieti su nodalinės gynybos aiškinimu. Dėl šios priežasties šiuos tyrimus, kurie taip pat gali reprezentuoti bendrosios amerikiečių strateginės minties formavimosi tendencijas nuspręsta pristatyti atskirai.

2.2. Amerikiečių tyrimai orientuoti į Baltijos valstybių gynybos klausimą

Galima būtų teigti, kad nuo Rusijos veiksmų Ukrainoje pradžios JAV tyrimų centrų susidomėjimas rytinio NATO flango saugumu klausimu išaugo. Boyd savo tyrimo išvadoje teigia, kad šis susidomėjimas vis dar yra per mažas ir teigti, kad JAV tyrimų centrų bendruomenė yra tvirta Baltijos valstybių gynėja būtų per drąsu. Vis dėlto, su šia pozicija galima būtų nesutikti remiantis tuo, kad JAV gyvybiniai interesai apima ne tik Europos regioną, tačiau ir Indijos - Ramiojo vandenyno regioną bei Vidurio Rytus.

Po Ukrainos įvykių *RAND* du metus vykdytas simuliacijas ir paskelbtą tyrimą galima laikyti kaip padariusį didelį poveikį, kuomet viešai buvo identifikuotos aljanso spragos, kurios karinės agresijos atveju nulemtų pralaimėjimą Baltijos valstybėse (Boyd, 2017). Po šio tyrimo *RAND* susidomėjimas Baltijos valstybių apginamumu nedingo, tačiau šis susidomėjimas orientavosi į specifinę nekonvencinio pasipriešinimo propagavimo nišą.

2016 m. *RAND* publikavo įžvalgą (Osburg, 2016), kuriose buvo nagrinėjamos nekonvencinės galimybės Baltijos šalių gynybai. Šiame leidinyje buvo analizuojamos galimybės Baltijos valstybėse pritaikyti Šaltojo karo šveicarišką gynybos modelį, kuris orientuojasi į infrastruktūros pasipriešinimui paruošimą, pasiruošimą vykdyti nekonvencines karines operacijas ir ruošimąsi pilietinio pasipriešinimo veiklai. Autorius padarė prielaidą, jog adaptavus šveicarišką prieigą bei susiejus ją su JAV nekonvencinės karybos ir pasipriešinimo doktrina, Baltijos valstybių saugumo galimybės padidėtų.

2017 m. buvo publikuotas kitas leidinys (Radin, 2017), kuriame buvo nagrinėjami galimi hibridinio karo scenarijai Baltijos valstybėse bei teikiamos rekomendacijos dėl galimo atsako. Kaip labiausiai tikėtiną scenarijų autoriai išskiria Rusijos konvencinių pajėgumų panaudojimą ribotos teritorijos užgrobimui bei rusakalbių mažumą išnaudojimą, kuriuo būtų siekiama palaužti aljanso norą pradėti karą. Taip pat Rusijos turimos A2/AD galimybės šiame scenarijuje yra esminis faktorius, kuris leistų konsoliduoti savo valdžią užgroboje Baltijos valstybių teritorijoje. Dėl šios priežasties siūloma daryti investicijas į strateginės komunikacijos kampanijas, kurios remtų rusakalbių žiniasklaidos priemonių vystymą Baltijos valstybėse. Taip pat turėtų būti dedamos pastangos stiprinant Baltijos valstybių vidaus saugumo (ne karines) pajėgas. Galiausiai, siūloma vykdyti strateginę komunikaciją, kuri leistų vietiniams rusakalbiams suvokti, kad dislokuojamos NATO pajėgos nėra nukreiptos prieš juos.

Paskutinę tyrimo atskaita Baltijos valstybių apginamumo tematika *RAND* išleido 2019 m. ir joje nagrinėjamos Rusijos atgrasymo galimybės Baltijos valstybėse naudojant atsparumo ir pasipriešinimo stiprinimą (Flanagan, Osburg, Binnendijk, Kepe, & Radin, 2019). Tyrimo išvados tendencingai paremia prieš tai publikuotas rekomendacijas. Autoriai teigia, kad totalios gynybos ir

nekonvencinės karybos būdai gali sustiprinti atgrasymo efektą, padidinti išankstinio perspėjimo, eskalacijos mažinimo ir priešinimosi galimybes. Taip pat tai reikšmingai padidina išsilaisvinimo iš okupacijos galimybes. JAV kartu su NATO sąjungininkais turėtų remti šių priemonių vystymą Baltijos valstybėse, o naujų technologijų plėtra greičiausiai padidins šių priemonių pritaikomumo galimybes.

Apibendrinant šia kryptimi RAND vystomus Baltijos valstybių apginamumo tyrimus galima matyti, kad nekonvencinio pasipriešinimo galimybių tobulinimo nišai Baltijos valstybėse suteikiama didžiausia svarba, ką galima susieti su nodalinės gynybos koncepcijos aiškinimu, kuriame kalbama, kad tai turėtų būti viena iš pagrindinių funkcinių nišų. Taip pat svarbu paminėti, jog šis tyrimų centras akcentuoja JAV bei kitų partnerių galimybę įsitraukti į Baltijos valstybių gynybą panaudojant karines pajėgas nelaukiant penktojo straipsnio aktyvavimo⁴.

Tiriant su Baltijos valstybių apginamumu susijusius JAV tyrimus į naujausių tyrimų paieškos rezultatų viršų pateko 2019 m. *Jamestown foundation* publikaciją (Hooker, 2019). Nors šis tyrimų centras neįrašo paskutiniame tyrimų centrų reitingavime ir nepateko į imtį, tačiau šiame tyrimų centre personalo pagrindą sudaro buvę aukštas pareigas užėmę vyriausybinių organizacijų ir kariuomenės pareigūnai, mokslininkai ir žurnalistai, kurių įžvalgos centro teigimu reikšmingai prisideda prie sprendimų priėmėjų nuomonės formavimo globalių saugumo problemų klausimais (Hooker, 2019).

Minimo tyrimo autorius Richard Hooker (toliau – Hooker) dalyvauja nacionalinio JAV gynybos universiteto veikloje, buvo nacionalinio strateginių tyrimų instituto direktorius bei taip pat dalyvauja aukščiausiai saugumo tyrimų kategorijoje vertinamo IISS tyrimų centro veikloje (McGan, 2020). Atsižvelgiant į šią informaciją, šis tyrimas buvo įtrauktas į bendrą tirtų publikacijų sąrašą.

Hooker išskiria, kad Baltijos valstybių apsauga rytiniame NATO flange turėtų būti vienas iš pagrindinių Amerikos prioritetų, kadangi Rusijos galimybės užimti aljanso teritoriją ir taip suskaldyti NATO šiai dienai yra per didelės. Kitaip tariant, atgrasymas niekada nebus efektyvus neturint efektyvaus gynybos mechanizmo. Šiame tyrime itin konkrečiai pateikiami Rusijos kariniai pajėgumai Vakarų karinėje apygardoje bei akcentuojami A2/AD pajėgumai (**žr. Priedą Nr. 7**). Yra pabrėžiama, kad nuo puolamosios operacijos užduoties gavimo iki vykdymo Rusijai prireiktų nuo septynių iki dešimt dienų, kas palieka labai mažai laiko NATO pasirengti. Vertinant Rusijos intencijas autorius labai aiškiai išsako poziciją, kad Rusijos agresijos Baltijos valstybių kryptimi galima ir reikia

⁴ Netgi nesant konsensusui dėl penktojo straipsnio aktyvavimo Šiaurės Atlanto taryboje, sąjungininkai individualiai gali ateiti į pagalbą Baltijos valstybėms pagal tą patį penktąjį straipsnį, kuriame sakoma, kad kiekviena valstybė narė gali nuspręsti suteikti individualią pagalbą, įskaitant ir ginkluotųjų pajėgų panaudojimą jei įžvelgia, kad tai būtina Šiaurės Atlanto erdvės saugumo išlaikymui bei užtikrinimui.

tikėtis, todėl turi būti imtasi konkrečių veiksmų, nes neveikimo kaina ateityje gali tapti per didelė (Hooker, 2019).

Kalbant apie konvencinių pajėgų santykį Baltijos valstybėse galima paminėti, kad sprendimai šiai problemai buvo siūlyti dar *RAND* publikuotame simuliacijų tyrime (Shlapak & Johnson, 2016), kuomet buvo siūloma dislokuoti tris manevrines brigadas (viena iš jų sunkioji) į kiekvieną Baltijos valstybę ir taip santykis pirmojo puolimo ešelono atrėmimui būtų išlygintas. Vis dėlto, tokie siūlymai NATO partnerių buvo sutikti kritiškai, nes tai neva būtų provokaciniai veiksmai Rusijos atžvilgiu, tačiau šis teiginys Hooker nuomone yra lengvai diskredituojamas, nes tokios pajėgos nesuteikia jokio potencialo vykdyti puolamuosius veiksmus prieš Rusiją (Hooker, 2019).

Hooker atsižvelgdamas į tai, kad didesnis NATO pajėgų dislokavimas Baltijos valstybėse dėl politinių sąjungininkų įsitikinimų šiai dienai yra neįmanomas, **todėl beliekanti išėitis gynybos tobulinimui tampa priimančiosios šalies galimybių vystymas.** Taip pat atsižvelgiant į Baltijos valstybių populiacijų dydį ir tokių valstybių kaip Suomija ar Izraelis pavyzdį, Baltijos valstybės gali ženkliai patobulinti savo karinių pajėgų ir parengtojo rezervo dydį. Estija kartu su Latvija turėtų suformuoti bendrą diviziją, o Lietuva taip pat galėtų suformuoti atskirą diviziją. Trumpai tariant, galutinis tikslas būtų Baltijos valstybėse turėti septynias aktyvias brigadas įskaitant artilerijos, inžinerijos ir logistikos paramos vienetus. Trys iš septynių brigadų būtų sunkiosios, o jų pagrindą sudarytų šauktiniai, kurių tarnybos laikas būtų pratęsimas iki dviejų metų. Tai sukurtų pajėgumą priešintis pradiniam Rusijos karinės agresijos etape ir sulaukti paramos net ir penktojo straipsnio neaktyvavimo atveju (JAV vadovaujama koalicija) (Hooker, 2019).

Žinoma, šių pajėgumų vystymas autorius teigimu būtų įmanomas tik su JAV parama, prie kurios galėtų prisidėti kitos didžiosios Europos valstybės. Minima parama turėtų vykti ne tik finansine prasme, tačiau ir sunkiosios technikos bei apmokymų atžvilgiu. JAV karinės pajėgos sandėliuoja didelį kiekį perteklinės technikos, tarp kurios yra *M1A1* tankai ir *Bradley* kovos mašinos bei daugelis kitos technikos. Su santykinai menkom investicijomis EDI iniciatyvos pagalba ši technika gali tapti pilnai tinkama naudojimui ir perduota Baltijos valstybėms. Tokios galybės pavyzdys yra neseniai JAV kariuomenės įvykdytas 162-jų vienetų *M1A1* tankų perdavimas Marokui (Hooker, 2019).

Be šių patobulinimų akcentuojamas papildomas poreikis parengti Baltijos valstybių infrastruktūrą bei tobulinti visuotinės gynybos sistemą pradedant būtinųjų atsargų sandėliavimu. Taip pat Baltijos valstybės turėtų svarstyti įvairius inovatyvius mažai kainuojančius techninius sprendimus, kuriuos įgalina naujosios technologijos. Galiausiai, poreikis turėti pažangias oro gynybos sistemas ir toliašaudes raketų sistemas dėl ribotų finansinių galimybių turėtų būti užtikrinamas amerikiečių, kuomet šie pajėgumai būtų dislokuojami Lenkijoje (Hooker, 2019).

Sekanti problema siejama su bendra vadovavimo ir valdymo architektūra, kuri yra būtina norint efektyvios gynybos prieš Rusiją, kuri konflikto atveju nepaisys nacionalinių sienų bei situacija reikalaus koordinuojamo atsako iš sąjungininkų. NATO tarptautinių šiaurės rytų pajėgų štabas Szczenin Lenkijoje nuo Lietuvos sienos yra nutolęs per 900 kilometrų ir neturi ištreniuoto personalo tiesiogiai susijusio su Baltijos valstybių gynyba. Realiausias sprendimas yra po Varšuvos viršūnių susitikimo įsikūręs tarptautinės šiaurės rytų divizijos (angl. multinational division northeast) centras, kurio misija taikos metu yra vadovauti EFP batalionams, tačiau tikslingų treniruočių dėka jis gali vykdyti divizijos štabo vaidmenį organizuojant karinę NATO paramą Baltijos valstybėms (Hooker, 2019).

Taip pat Hooker nagrinėja simuliuotą hipotetinį karo eigos scenarijų, kuris plačiau aptariamas nebus, tačiau reikia išskirti kelis svarbius šiame scenarijuje minimus teiginius. Hipotetiškai su septyniomis aktyviomis brigadomis ir vietinių sąjungininkų pastiprinimu Baltijos valstybės turi visas galimybes kovoti su Rusijos pirmuoju puolimo ešelonu. Kaliningrado perėmimas per pirmas keturiolika konflikto dienų panaudojant Lenkijos ir JAV karines pajėgas yra kritinis veiksnys, kuris užtikrintų NATO dominavimą oro erdvėje. Taip pat norint įveikti antrąjį Rusijos ešeloną, kuris būtų paruoštas per 30-60 dienų, reikalingos papildomos divizijos pastiprinimui iš JAV, Vokietijos, Jungtinės Karalystės ir Prancūzijos. Šiame scenarijuje kaip ir aukščiau aptartame paskutiniame *RAND* tyrime yra akcentuojama, kad konvencinė ataka būtų vykdoma su pilnu nekinetinio poveikio elementų paketu. Rusijos dezinformacijos kampanija būtų didžiulė ir daugelis NATO partnerių dvejoję dėl penktojo straipsnio aktyvavimo. Tokio neužtikrintumo atveju JAV privalėtų nedelsiant formuoti savo koaliciją iš artimiausių sąjungininkų. Didelę reikšmę Hooker suteikia Švedijai ir Suomijai, kurių įsitraukimas į konfliktą ir leidimas sąjungininkams naudotis jų infrastruktūrą būtų daug nulemiantis veiksnys. Dėl šios priežasties pabrėžiama taikos meto bendradarbiavimo ir glaudesnės koordinacijos svarba su šiomis valstybėmis (Hooker, 2019).

Taip pat autorius pabrėžia, kad dauguma studijų susijusių su Baltijos valstybių saugumu kibernetinę ir informacinę erdvę įvardina kaip pagrindinį faktorių. Jis sutinka, kad Rusijos gebėjimai sutrikdyti šalies vidinį ritmą ir išnaudoti nekinetines priemones verčia atsparumą daryti svarbiu prioritetu. Vis dėlto, nepaisant šios gynybinės erdvės svarbos ir to, kad bet kokia invazija turės hibridinių elementų, besiginantieji vis tiek turės naikinti Rusijos tankus, skandinti laivus ir numušti lėktuvus (Hooker, 2019).

Apibendrinant naujausią amerikiečių mokslinę publikaciją dedikuotą Baltijos valstybių gynybos klausimui galima išskirti šiuos apibendrinančius punktus:

- 1) Pagrindinis agresijos scenarijus, lygiai taip pat kaip ir paskutinioji *RAND* studija atmeta „žaliųjų žmogeliukų“, ar vietinio separatizmo scenarijų Baltijos valstybėse. Agresijos atveju čia būtų vykdoma karinė invazija panaudojant reguliariausias

pajėgas bei išnaudojant visas įmanomas nekinetines priemones, kurios būtų nukreiptos ne tik į vidinės situacijos destabilizaciją, tačiau ir į išorinę Europos auditoriją su tikslu sukurti neužtikrintumą sprendimų priėmimo procese.

- 2) Priešingai nei paskutinioji *RAND* studija, šis tyrimas nors ir pabrėždamas priemonių prieš nekinetinį poveikį stiprinimo svarbą, rekomenduoja Baltijos valstybėms didžiausias pastangas nukreipti konvencinių pajėgų santykio atstatymui. Toks požiūris prieštarauja nodalinės gynybos koncepcijos teiginiams, kurioje aiškinama, kad Baltijos valstybės turėtų specializuotis nekonvencinėje karyboje bei pilietiniame pasipriešinime ir partnerių galimybių jas paremti įgalinime. Autoriaus mechanizme Baltijos valstybių pagrindinis veiksnys yra konvencinė gynyba, tačiau galima matyti, kad partnerių įgalinimo niša šiame tyrime taip pat yra kritinės svarbos, kas tik iš dalies sutampa su nodalinės gynybos aiškinimu.
- 3) Autoriaus konstruojamame gynybos mechanizme pagrindinis vaidmuo paremiant Baltijos valstybes pradiniame karo etape tenka amerikiečiams ir Lenkijai. Žvelgiant iš nodalinės gynybos koncepcinės perspektyvos tai reflektuoja Lenkijos kaip vietinio centro vaidmenį, kuris ne tik įgalina JAV, tačiau ir pats prisideda prie puolamųjų veiksmų prieš Rusiją. Taip pat svarbus ne NATO sąjungininkų Švedijos ir Suomijos vaidmuo suteikiant leidimą naudotis savo infrastruktūra ir oro erdve.
- 4) Vokietija, Jungtinė Karalystė ir Prancūzija autoriaus scenarijuje atlieka pastiprinimo vaidmenį tik po 30 dienų. Tai reflektuoja jų kaip regioninių centrų vaidmenį paremiant amerikiečius įvairiose operacinėse erdvėse bei nurodo tai, kad pirminiame gynybos etape jos nėra įtrauktos į karinį atsaką, kuriame dalyvauja iš esmės saugumo garanto dominuojama sistema.
- 5) Konsensuso nebuvimo Šiaurės Atlanto taryboje atveju, JAV, autoriaus nuomone privalo nedelsiant suburti artimų sąjungininkų koaliciją ir imtis veiksmų. Šis teiginys taip pat atitinka nodalinės gynybos aiškinimą, nes atsižvelgiant į aukščiau tirtus amerikiečių tyrimus galima matyti, kad juose yra svarstomas galimas europiečių neužtikrintumas penktojo straipsnio aktyvavimo klausimu (Binnendijk & Priebe, 2019). Taip pat dalis kitų tyrimų centrų rekomendacijų siūlo gilinti amerikiečių bendradarbiavimo saitus Rytų Europoje, kas iš esmės turi panašumų su *ad hoc* koalicijos (saugumo garanto dominuojamos sistemos) kūrimu (Vershbow & Breedlove, 2019). Kitaip tariant, šie faktai reprezentuoja atsarginio plano kūrimą, kuris būtų reikalingas partnerių neužtikrintumo atveju ir Hooker savo tyrime taip pat į tai atsižvelgia.

Atsižvelgiant į ankstesnio poskyrio išvadas ir šiame poskyryje pristatytus tyrimus galima matyti, kad amerikiečių strateginės minties vystymosi tendencijas galima laikyti kaip atitinkančias nodalinės gynybos naudojamą transatlantinės saugumo sistemos kaitos aiškinimą. Vis dėlto, konkrečiu Baltijos valstybių gynybos planavimo atveju galima matyti neatitikimus požiūrio į Baltijos šalių funkcinę nišą atžvilgiu. Nors partnerių įgalinimo ir infrastruktūros paruošimo veiksnys aiškiai išvelgiamas visuose aptartuose tyrimuose, tačiau nekonvencinio ir pilietinio pasipriešinimo svarbos iškėlimą į pirmą vietą galima išvelgti ne visuose.

Galima daryti prielaidą, kad išorinio (sisteminio) veiksnio daromas poveikis atitinka darbe naudojamą transatlantinės saugumo sistemos aiškinimą ir šis poveikis Baltijos valstybių gynybos planavimui gali būti aiškinamas naudojant nodalinės gynybos terminą. Vis dėlto, santykis tarp sisteminio ir valstybės analizės lygmens (vidinės dinamikos) išlieka neaiškus, todėl į Baltijos valstybių vidinę gynybos politikos dinamiką turi būti atsižvelgta papildomai. Taip pat stebint skirtingus požiūrius į Baltijos valstybių funkcinės nišos gynyboje galimybes aktualu įvertinti tai, koks gynybinės vizijos pasirinkimas Baltijos valstybėms iš tiesų yra parankiausias atsižvelgiant į Rusijos keliamą grėsmę ir vykstančią technologinių galimybių kaitą ilgojoje perspektyvoje.

3. VIDINĖ BALTIJOS VALSTYBIŲ GYNYBOS PLANAVIMO DINAMIKA

Nodalinės gynybos aiškinime kalbant apie Baltijos valstybes remiamasi požiūriu, kad jų gynybos politikos reprezentuoja šias nišas:

- 1) Pasiruošimas vykdyti nekonvencinį ir pilietinį pasipriešinimą (rezistenciją) tam, kad agresorius negalėtų konsoliduoti galios užimtoje teritorijoje ir įvesti efektyvios politinės kontrolės.
- 2) Fizinės bei vadovavimo ir valdymo struktūros plėtojimas siekiant įgalinti partnerius veikti jų teritorijoje kaip įmanoma efektyviau.

Galima matyti, kad tarp šių sričių nėra išskirtas konvencinio pasipriešinimo ir pajėgumų komponentas, tačiau žvelgiant į dabartinės gynybos politikas Baltijos valstybėse galima matyti, kad šie pajėgumai išlieka pagrindiniu gynybos instrumentu bei reguliariųjų pajėgų paruošimas kovoti konvencinį karą sunaudoja didžiąją gynybos biudžeto dalį (KAM biudžeto asignavimai, 2019).

Vis dėlto, koncepcijoje taip pat pabrėžiama, kad Baltijos valstybėms funkcinės sritys išskiriamos atsižvelgiant į jų pajėgumų disproporciją lyginant su agresoriaus turimais. Kitaip tariant, konvenciniai pajėgumai Rusijos grėsmės akivaizdoje bet koku atveju bus vystomi, tačiau atsižvelgiant į valstybių resursus, šie pajėgumai niekaip negalėtų prilygti Rusijos turimiems. Būtent dėl šios priežasties galima daryti prielaidą, kad koncepcija akcentuoja tas funkcines sritis, kurios tinkamai išnaudotos sukuria didžiausią pridėtinę vertę bendroje Baltijos valstybių gynyboje ir atgrasant Rusiją, o Baltijos šalių konvencinio atsako galimybės šias funkcines sritis papildo.

Žvelgiant iš kitos pusės, galima užduoti klausimą, ar situacija Baltijos valstybėse nėra atvirkštinė? Turima omeny situacija, kuomet pagrindiniai resursai ir pastangos yra telkiamos konvencinio pasipriešinimo planavimui, o nekonvencinis ir pilietinis pasipriešinimas yra tik papildantieji (atsarginiai) komponentai. Šiam klausimui atsakyti reikia įvertinti strategines Baltijos valstybių gynybos vizijas bei tai, kokia svarba šiose vizijose suteikiama rezistencijos komponentui.

Taip pat reikalinga Baltijos valstybių dalyvaujamų gynybos bendradarbiavimo formatų apžvalga. Turėdami bendrą Baltijos valstybių dalyvaujamų kooperacijų paveikslą matysime, ar egzistuoja tiesioginį ryšį su transatlantinės saugumo sistemos kaitos aiškinime naudojamu argumentavimu dėl regioninio bendradarbiavimo ir JAV vaidmens jame sureikšminimo.

Prieš pradėdant nagrinėti aukščiau minimus veiksnius, nemažiau svarbu yra suprasti Baltijos valstybėms priskiriamos rezistencijos nišos aiškinimo relevantiškumą, kuris išlieka ne iki galo argumentuotas tiek žvelgiant į nodalinės gynybos aiškinimą, tiek ir į JAV strateginės minties vystymosi tendencijas planuojant Baltijos šalių gynybą. Sąjungininkų įgalinimo ir infrastruktūros paruošimo nišos argumentacija nesukuria papildomo analizės poreikio, tačiau norint suprasti kodėl rezistencijai (nekonvenciniam ir pilietiniam pasipriešinimui) suteikiama tokia svarba, pirmoje eilėje

vertėtų identifikuoti koncepcijoje pateikiamo matymo priežastinį ryšį su Rusijos karybos ir naujų technologijų vystymosi tendencijomis.

Naujosios technologijos šiuo atveju minimos dėl esminės priežasties: ketvirtosios pramonės revoliucijos, apie kurią karybos studijų diskurse kalbama vis dažniau (Schwab, 2019). Reikia suprasti, kad technologijos yra tas faktorius, prie kurio reikia pritaikyti karinę strategiją norint efektyviai kariauti. Dėl šios priežasties tiriant Baltijos valstybių funkcinės nišos aktualumo priežastinį ryšį su Rusijos grėsme, technologinės karybos kaitos implikacijos neturėtų likti nuošalyje bei turėtų būti įtrauktos į šį vertinimą.

3.1. Rusijos karinės minties ir technologinio progreso karyboje sąsajos su poreikiu vystyti rezistencijos nišą

Dmitriy Adamsky (toliau – Adamsky), yra vienas iš nedaugelio šių dienų mokslininkų, kuris nagrinėja dabartinę Rusijos karinę mintį ir pokyčius rusų karinėse pajėgose. Jo teigimu, Rusiją jau dabar galima vertinti kaip valstybę esančią karo stovyje. Tokią poziciją nulemia tai, kad šiai dienai galima matyti Rusijos režimo pastangas mobilizuoti visuomenę bei ruošti ją galimam kariniam konfliktui. Ne išimtis yra ir karinės pajėgos, kurios autorius teigimu yra papildomai indoktrinuojamos pasitelkiant religiją. Nors visus šiuos procesus galima būtų priskirti prie gynybinio pobūdžio veiksnių ir gynybinės režimo reakcijos į dabartinę geopolitinę situaciją, tačiau autorius pabrėžia Rusijos galimybę gynybinio pobūdžio priegą labai lengvai transformuoti į puolamojo pobūdžio priegą. Tokia galimybė egzistuoja dėl valdžios vertikalės principo bei autoritarinės jos prigimties, o be to, prevencinio pajėgų panaudojimo galimybė yra numatyta ir Rusijos karinėje doktrinoje (Adamsky, 2019).

Vis dėlto, šie veiksniai patys savaime sukuria konvencinio pobūdžio grėsmę ir neiškelia nekonvencinio pasipriešinimo priemonių tobulinimo svarbos į viršų. Dėl šios priežasties reikalingas gilesnis žvilgsnis į tai, kaip Rusija kariauja ir planuoja kariauti. Adamsky teigimu Rusijos strateginiame karybos suvokime konvencinio karo veiksmai yra vienas iš paskutinių etapų. Karo esmė yra demoralizuoti ir destabilizuoti priešininko karines pajėgas naudojant informacines operacijas ir nekinetines poveikio priemones. Kitaip tariant, esminis tikslas yra pažeisti varžovo galimybę suduoti kinetinį atsaką, arba sumažinti šį atsaką iki minimumo (Adamsky, 2019).

Vertinant tai, galima teigti, kad Rusijos karinė mintis ir joje užprogramuotas nekinetinio poveikio priemonių naudojimas aktualizuoja nekonvencinio ir pilietinio pasipriešinimo priemonių tobulinimo svarbą Baltijos valstybėse. Taip pat neprognozuojamas perėjimas nuo gynybinės priegos prie puolamosios bei vystomas potencialas greitai mobilizuoti Rusijos visuomenę ir kariuomenę karui sukuria poreikį fronto linijoje esančioms Baltijos valstybėms būti nuolatinėje parengtyje ir atitinkamai planuoti pajėgumus.

Adamsky argumentus paremia ir vieno iš dabartinės Rusijos karinės minties architekto generolo Valerijaus Gerasimovo teiginiai dėl išnykusios linijos, kuri nurodo ribą tarp šalies buvimo taikos stovyje ir judėjimo į karo būseną. Rusijos veiksmai Baltijos valstybėse šią tezę paremia, kuomet vykdoma nuolatinė propaganda, dezinformacijos kampanijos, oro erdvės pažeidimai bei kibernetinės atakos (Hooker, 2019).

Kitas svarbus nekonvencinio pasipriešinimo nišą Baltijos valstybėse aktualizuojantis faktorius yra pajėgumų disproporcija. Šiame poskyryje kalbant apie Rusijos pajėgumus nebus

stengiamasi skaičiuoti Rusijos turimos technikos vienetų ir konvencinio balanso, tačiau bus bandoma analizuoti technologinio pranašumo ir galimybių skirtumus lyginant su Baltijos valstybėmis.

Vienas iš nodalinės gynybos koncepcijos autorių viename savo straipsnių nagrinėja technologinių naujovių galimą poveikį Baltijos valstybių saugumui (Lanozka, 2019). Autoriaus teigimu ketvirtoji pramonės revoliucija ir besivystančios technologijos trumpojoje perspektyvoje nors ir nežymiai, tačiau patobulins Rusijos karines galimybes. Tuo tarpu Baltijos valstybėse galima įžvelgti, kad technologinių galimybių išnaudojimas nėra iki galo išpildytas. Dėl šios priežasties pateikiamose įžvalgose pabrėžiamos galimybės Baltijos valstybėms panaudoti dirbtinio intelekto galimybes ankstyvojo perspėjimo sistemoms, kurios stebėtų socialinių tinklų erdvę ir koduotus pranešimus tarp Rusijos ir šaltinių Baltijos valstybėse. Kitaip tariant, dirbtinio intelekto galimybės yra siejamos su atsaku potencialiems Krymo „žaliųjų žmogeliukų“ scenarijams, kurie aktualesni Latvijoje ir Estijoje dėl didesnės populiacijos, simpatizuojančios Rusijai skaičiaus. Taip pat pabrėžiamos 3D spausdinimo suteikiamos galimybės lengviau vykdyti rezistencinį pasipriešinimą ir tapti sunkiai „suvirškinamu“ ir okupuojamu varžovu. Šios galimybės atsiranda dėl potencialo supaprastinti logistinį aprūpinimą paliekant mažiau pėdsakų ir vykdamas jį slapta bei decentralizuotai (Lanozka, 2019).

Ankstesnėje dalyje vykdytoje JAV tyrimų centrų turinio analizėje taip pat buvo pozicijų, kurios parėmė teiginį, kad naujosios technologijos Baltijos valstybėms suteikia geresnes galimybes savo teritorijos gynybai, o aukščiau aptartos prielaidos konstruoja poziciją, kad naujos technologijos ir jų suteikiamos galimybės nebūtinai suteikia dominuojančią poziciją didelėms ir galingoms valstybėms. Jos gali įgalinti ir mažesnes valstybes bei netgi nevalstybinius veikėjus efektyviau priešintis prieš galingesnę varžovą bei tam tikromis aplinkybėmis netgi išgauti palankesnę galios balansą.

Vis dėlto, kitoje technologinio diskurso pusėje teigiama, kad technologijos yra ir bus sutelkiamos didžiųjų valstybių rankose ir dėl šios priežasties jos taps dar pranašesnėmis prieš mažąsias, nes šios bet koku atveju priklausys nuo jų kuriamų technologijų. Ši situacija susidaro dėl kelių priežasčių: 1) Resursai, kuriuos valstybės gali investuoti į mokslinius tyrimus ir naujų technologijų, diegimą. 2) Mažos valstybės neturi industrinio komplekso, leidžiančio technologinę pažangą paversti kariniais produktais didele apimtimi. 3) mažos valstybės turi ribotus resursus ruošti kariavimui visose šešiose karo erdvėse (Česnakas, 2019).

Tačiau, netgi ir šioje technologinės pažangos diskurso pusėje yra išskiriamos galimybės, kuriomis mažos valstybės ir nevalstybiniai veikėjai gali pasinaudoti, kad sumažinti didžiųjų ir karyboje technologiškai labiau pažengusių valstybių pranašumą. Tarp šių galimybių išskiriami šie veiksniai (Česnakas, 2019):

- 1) Nekonvencine karyba paremtas pasipriešinimas (Rezistencija).

- 2) Moralinis komponentas ir valia priešintis (stiprus gynybinis identitetas).
- 3) Kariavimas miestuose.

Galima susieti karinę Rusijos mintį ir naujų technologijų poveikį karybai su nekonvencinio ir pilietinio pasipriešinimo svarba Baltijos valstybėse. Kalbant apie Rusijos karinę mintį ir jos karinėse pajėgose vykstančius procesus galima teigti, kad grėsmė Baltijos valstybėms egzistuoja ir ji yra reali, tačiau bet koku atveju prieš didelio masto kinetinį (konvencinį) įsiveržimą Baltijos valstybės susidurtų su padidėjusiu nekinetinių priemonių panaudojimu ir informacinėmis operacijomis. Taip pat galima teigti, kad dalis šio poveikio vyksta jau seniai, tačiau siektinas šių priemonių efektas prieš plataus masto karinius veiksmus yra karinių pajėgų ir visuomenės demoralizacija, todėl kylant pavojui reikia tikėtis daug platesnio šių priemonių panaudojimo. Iš esmės tai aktualizuoja pilietinio ir nekonvencinio pasipriešinimo elementų diegimą valstybėje, kuris didintų bendrą valstybės atsparumą visomis kryptimis. Jei minimas atsparumas bus išplėtotas iki tokio lygmens, kuris nesuteiktų galimybės pasiekti kinetinius veiksmus įgalinančio efekto, tuomet tai užtikrintų atgrasinimo funkciją.

Galima matyti, kad šios prielaidos reprezentuoja ankstesnėje dalyje nagrinėtas studijas, kuriose taip pat buvo argumentuojama visapusiško atsparumo didinimo būtinybė. Trumpiau tariant, išryškėja totalios gynybos prieigos Rusijos grėsmės kontekste suteikiami privalumai. Dėl šios priežasties totalios gynybos sąvoką galima inkorporuoti į nodalinės gynybos koncepciją bei vertinti ją kaip Baltijos valstybėms priskiriamos funkcinės nišos refleksiją.

Totalia gynyba grįstas požiūris iškelia į viršų visos visuomenės įtraukimą į gynybos organizavimą ir pabrėžia pilietinio pasipriešinimo ir nekonvencinių priemonių panaudojimo planavimo svarbą mažoms valstybėms. Vylius Leskys savo straipsnyje (Leskys, 2019) argumentuoja, kad geriausia ilgalaikė gynybos strategija Lietuvai yra pradėti formuoti rezistencijos tinklą, į kurį būtų įtraukta visa visuomenė ir kuris gebėtų veikti nekonvenciniais metodais bei taip taptų „nesuvirškinamu“ varžovu Rusijai. Verta paminėti ir Švedijos gynybos universiteto išleista rezistencijos vykdymo koncepciją (Havel, 2019), kuri taip pat paremta totalios gynybos principu ir prie kurios kūrimo reikšmingai prisidėjo amerikiečiai. Šiame leidinyje formuluojama būtinybė žinoti savo silpnąsias vietas visuose vidinio valstybės gyvenimo sektoriuose ir šias vietas stiprinti ne tik gynybos sektoriaus, tačiau ir visos visuomenės indėlio pagalba.

Galima teigti, kad nodalinės gynybos koncepcijoje konstruojama rezistencinė funkcinė niša yra ypatingai aktuali žvelgiant į Rusijos grėsmės pobūdį ir naudojamą prieigą bei šios funkcinės nišos vystymo poreikį paremia vis didesnę svarbą Baltijos valstybių apginamumo diskurse įgaunanti totalinės gynybos prieiga. Vis dėlto, šiuo atžvilgiu nėra iki galo aišku koks vaidmuo ir kokia svarba tenka konvencinio pasipriešinimo komponentui. Totalinės gynybos prieigoje kalbama apie visus

sektorius, įskaitant švietimą, energetiką, susisiekimą ir panašiai (Havel, 2019), tačiau reguliariųjų pajėgų vaidmuo šiuo atveju gali būti suprantamas ir interpretuojamas skirtingai.

Jau buvo minėta, kad nodalinės gynybos koncepcija tikslios pozicijos reguliariųjų pajėgų vystymo Baltijos valstybėse klausimu nepateikia, tačiau daroma prielaida, kad reguliariosios pajėgos su konvencinio atsako galimybėmis visada išliks reikšmingu gynybos įrankiu, kurio pajėgumai bus vystomi ir į kurį vis tiek bus investuojama. Taip pat svarbu suvokti, kad Baltijos valstybėse kariuomenės nuolatos buvo rengiamos standartinių konvencinių operacijų vykdymui, o karininkai ir kariai buvo mokomi NATO valstybėse vykstančiuose kursuose pagal standartizuotus karybos reikalavimus. Tikimybė, kad susiformavusi reguliariųjų pajėgų panaudojimo kultūra gali keistis yra praktiškai neįsivaizduojama. Iš vienos pusės, reguliariųjų pajėgų panaudojimas konvenciniam karui išlieka svarbus komponentas pradiniam pasipriešinimo etapui. Iš kitos pusės, per didelis susikoncentravimas į šį pajėgumą gali eikvoti resursus reikalingus ilgojo termino pasipriešinimo (rezistencijos) planavimui.

Grįžtant prie galimybių disproporcijos ir technologinių inovacijų implikacijų, galima matyti, kad viena iš galimybių sumažinti priešininko technologinį pranašumą yra kariavimas miestuose. Nors remiantis totalios gynybos prieiga mažų valstybių gynybos planavime esminės pastangos turi būti sutelkiamos į atgrasymą, kurio realizavimui būtinas atsparumo tobulinimas prieš nekinetinio poveikio priemones, tačiau miesto faktorius gali suteikti geras galimybes ir reguliariosioms pajėgoms. Priešui pradėjus puolamuosius veiksmus mažos valstybės atžvilgiu, konvencinio pasipriešinimo laikotarpis iki teritorijos užėmimo yra pats trumpiausias. Po teritorijos užėmimo seka rezistencinis laikotarpis, kurio trukmė nėra apibrėžta, tačiau pastangos palaužti priešo intencijas konsoliduoti galią užimtoje teritorijoje gali užtrukti pakankamai ilgai. (Česnakas, 2019).

Nepaisant to, kad konvencinio pasipriešinimo laikotarpis yra pats trumpiausias, tačiau jo tikslas turėtų būti maksimalios žalos priešo pajėgoms padarymas. (Česnakas, 2019). Atsižvelgiant į tai bei į faktą, kad miestas sumažina priešininko technologinį pranašumą, konvencinio pasipriešinimo panaudojimas kinetinio karo pradžioje gali būti efektyvus jei bus vykdomas mieste ir bus orientuojamas į maksimalios žalos priešo pajėgoms sukėlimą. Grįžtant prie Rusijos karybos tendencijų, svarbų tampa suprasti priešo strategijoje vis didesnę reikšmę įgyjančiam tinklinės karybos principui (Rėvaitis, 2017). Tinklinės karybos svarbos suvokimas Rusijos karinėje mintyje leidžia daryti prielaidą, kad pirmieji kinetiniai smūgiai nesant tiesioginiam kontaktui būtų vykdomi į pagrindinius politinius ir karinius objektus Baltijos valstybėse. Taip pat atsižvelgiant į tai, kad Baltijos valstybės neturi strateginio gylio, todėl karinių dalinių ir sandėlių standartinės dislokacijos vietos gali būti tiesiog sunaikintos.

Maksimalios žalos rezultatas pirminiame kinetinių veiksmų etape nebus optimalus jei reikšminga dalis kariuomenės pajėgumų ir resursų bus sunaikinta per atstumą. Žinoma, galima teigti,

kad Rusijos kariuomenės mobilizavimas ir telkimas prie sienos bus pastebėti ir leis pasiruošti gynybai miestuose bei sutelkti pagrindinius resursus ten, tačiau vienaip ar kitaip papildomo aprūpinimo galimybės smarkiai nukentėtų jei dalis resursų būtų paliekama gerai žinomuose karinių objektų lokacijose.

Šiuo atveju verta atsižvelgti į totalinės gynybos prieigą bei joje mažosioms valstybėms siūlomus sprendimus rezistencinės gynybos planavimui. Vienas šių siūlymų yra iš anksto paruoštų pozicijų ginkluotei ir amunicijai įrengimas, kurias karo metu galima būtų naudoti kaip decentralizuotos logistikos sistemą, apie kurios lokacijas nežino priešas (Leskys, 2019). Švedų ir amerikiečių sukurtoje rezistencijos koncepcijoje akcentuojamas Šveicarijos rezistencinio modelio pavyzdys, kuomet buvo kuriamos įmonės nepriklausančios kariuomenės struktūrai su tikslu koordinuoti rezistencinę veiklą net ir okupacijos sąlygomis (Havel, 2019). Šis pavyzdys gali būti naudojamas kaip iliustracija potencialiems logistiniams sprendimams, kurie apeitų tinklinės karybos panaudojimo grėsmę iš Rusijos pusės.

Reguliariosios pajėgos ir jų paruošimas konvenciniam kariavimui išliks, tačiau jų panaudojimas atsižvelgiant į Rusijos galimybes ir technologinių permainų implikacijas turėtų būti planuojamas atitinkamai. Šiame poskyryje surinkta informacija leidžia teigti, kad funkcinė nekonvencinio ir pilietinio pasipriešinimo niša iš tiesų yra aktuali atsižvelgiant į potencialaus agresoriaus ir karybos tendencijų parametrus. Vis dėlto, esminis klausimas išlieka tai, ar Baltijos valstybių gynybos planavime reguliariųjų pajėgų vykdomos konvencinės gynybos organizavimas orientuojamas į maksimalios žalos padarymą per maksimaliai trumpą laiką, ar šis organizavimas orientuojamas į ilgai trunkantį pasipriešinimą. Pirmasis atvejis patvirtintų tai, jog gynybos planavimas siejamas su rezistencijos vykdymu. Antrasis atvejis leistų daryti prielaidą, kad nekonvencinis pasipriešinimas ir rezistencija yra atsarginis planas. Taip pat nereiktų pamiršti nodalinės gynybos koncepcijoje Baltijos valstybėms priskiriamo antrojo funkcinio vaidmens, kuris yra sąjungininkų galimybių veikti jų teritorijoje įgalinimas.

Jei Baltijos valstybės sulauktų staigaus sąjungininkų pastiprinimo, kuris leistų efektyviai priešintis prieš Rusiją konvenciniame kare, tuomet rezistenciją galima būtų laikyti kaip atsarginį planą. Akivaizdu tai, kad toks variantas būtų pats palankiausias scenarijus Baltijos valstybėms, kuomet teritoriją nebūtų prarasta ir nereiktų vykdyti rezistencijos, kurios trukmė iki išsivadavimo būtų neapibrėžta. Vis dėlto, dabartinėje karinių pajėgumų balanso situacijoje remiantis ankstesnėje dalyje tirtais vertinimais, dabartiniai sąjungininkų dislokuoti pajėgumai nesugebėtų užtikrinti reikiamos paramos. Tol, kol karinių pajėgumų balanso Šiaurės Rytų Europos regione ir sąjungininkų galimybių suteikti greitą pastiprinimą Baltijos valstybėms situaciją nepasikeis, tol optimaliausias sprendimas yra orientuotis į rezistencijos planavimą. Be to, orientavimasis šia kryptimi ir atsparumo didinimas gali užtikrinti jau minėtą atgrasymo efektą, kuris Rusijai leistų

suprasti, kad kinetinių veiksmų tektų imtis prieš nedemoralizuota, tačiau kovai pasirengusį varžovą ir nuostoliai bus didesni nei norėtųsi.

Turint šias išvalgas galima pereiti prie Baltijos valstybių gynybinių vizijų vertinimo etapo, kuris susijęs su konkrečiais duomenimis – dabartinių šių valstybių dalyvaujamų kooperacijų analizės bei bendros strateginės gynybinės minties ir gynybos planavimo apžvalgos.

3.2. Baltijos valstybių gynybinės vizijos ir dalyvaujamos saugumo kooperacijos

Visos tris Baltijos valstybės atnaujino savo strateginius su gynyba ir nacionaliniu saugumu susijusius dokumentus panašiu laikotarpiu 2015 – 2017 m. Galima teigti, kad šis atnaujinimas buvo susijęs su poreikiu užtvirtinti naują gynybinę viziją po 2014 m. įvykių Ukrainoje. Šio poskyrio tikslas yra atskirai įvertinti kiekvienos Baltijos valstybės gynybinę viziją bei identifikuoti totalinės gynybos principų įtvirtinimą šiose vizijose. Nustačius šių principų integracijos lygmenį valstybių gynybos politikose bus galima įvardinti ar situacija iš tiesų reflektuoja nekonvencinio ir pilietinio pasipriešinimo (rezistencinės) nišos dominavimą. Papildomai bus apžvelgtos visų trijų Baltijos valstybių bendrai dalyvaujamos gynybinės kooperacijos ir karinio bendradarbiavimo mechanizmai. Turint šią informaciją galima bus pamatyti ar nodalinės gynybos koncepcijos pateikiamas regioninio bendradarbiavimo aiškinimas sėkmingai vystosi toliau bei evoliucionuoja į tai, ką galima būtų laikyti *ad hoc* koalicija. Taip pat surinkus minimą informaciją galima bus identifikuoti vietinės dinamikos ryšį su išoriniu (saugumo garanto) daromu poveikiu.

3.2.1. Lietuvos gynybinė vizija

2017 m. atnaujintoje Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje (Lietuvos Respublikos Seimas, 2017) pateikiamas sisteminis ir kompleksiškas potencialių grėsmių sąrašas, tačiau didžiausia svarba suteikiama Rusijos problemai. Strategijoje aiškiai išreiškiama būtinoji nacionalinio saugumo sąlyga, kuri sako, kad saugumas gali būti užtikrinamas sąmoningų piliečių indėliu į gynybą bei jų pasirengimu kritiniu atveju prisidėti prie jos. Tarp pirmaeilių interesų yra išskiriamos visos kartinės atsparumo didinimo reikalaujančios sritys (informacinė erdvė, energetinė diversifikacija, kibernetinis ir socialinis saugumas). Strategija akcentuoja sąveikumo ir sąjungininkų galimybių įgalinimo klausimą, tačiau kalbant apie kariuomenės galią ir vystymą nieko neužsimena apie nekonvencinį pasipriešinimą. Strategija akcentuoja tai, kad didžiausias dėmesys bus skiriamas sausumos koviniams pajėgumams, oro erdvės stebėjimo ir gynybos pajėgumams, ugnies paramos pajėgumų plėtrai bei atsargų kaupimui. Trumpai tariant, totalinės gynybos paraleles susijusios su visapusišku atsparumo didinimu ir pilietinio sąmoningumo komponentu yra akivaizdžios, tačiau nekonvencinio pasipriešinimo tema strategijoje nepaliečiama bei akcentuojamas dabartinių reguliariųjų pajėgų stiprinimas. Norint pilnai suprasti gynybinę viziją vien šio dokumento nepakanka, todėl galima nusileisti iki Lietuvos karinės strategijos lygmens.

Lietuva savo naują karinę strategiją išleido 2016 m (Lietuvos Respublikos Karinė Strategija, 2016). Skyriuje nagrinėjančiame bendrą saugumo aplinką strategijoje išskiriamas punktas, kuriame pabrėžiama, kad glaudus dvišalis bendradarbiavimas su JAV, Baltijos valstybėmis, Šiaurės

šalimis ir Lenkija stiprina Lietuvos saugumą. Kiti sąjungininkai šioje strategijoje nėra konkrečiai įvardinami, todėl galima suprasti, kad paminėtos valstybės suprantamos kaip didžiausios svarbos Lietuvos sąjungininkai gynybos kontekste. Bendrai vertinant saugumo aplinką Lietuvos karinėje strategijoje be konvencinės grėsmės minimi įvairūs sektoriai, kurie gali būti pažeidžiami (kaip ir nacionalinio saugumo strategijoje).

Pats pirmasis gynybos politikos principas strategijoje nurodo, kad gynyba yra visuotinė ir besąlyginė, kas iš esmės gali būti įvardinta kaip totalinės gynybos principas. Kaip pirmaeilis karinis tikslas akcentuojamas atgrasymas ir jei jis nepavyktų – gynybą kartu su sąjungininkais. Atgrasymo užtikrinimo būdai strategijoje reflektuoja totalinės gynybos principus, nes juose akcentuojamas ne tik kariuomenės paruošimas, tačiau ir piliečiai, kurie rengiami tiek ginkluotam, tiek neginkluotam pasipriešinimui. Svarbu paminėti, kad viena iš atgrasymo užtikrinimo priemonių yra priimančiosios šalies paramos sistemos plėtojimas, kuris sudarytų palankias sąlygas sąjungininkams paremti Lietuvą. Taip pat karinėje strategijoje akcentuojamas visapusiškas požiūris į gynybą bei karinių ir civilinių institucijų sąveikos svarba (Lietuvos Respublikos Karinė Strategija, 2016).

Pereinant prie kariuomenės aspekto Lietuvos karinėje strategijoje, tarp reikalavimų kariuomenei nieko nėra minima apie pasiruošimą vykdyti pasipriešinimą nekonvencinėmis priemonėmis ar metodais. Taip pat nėra formuluojama būtinybė vykdyti rezistenciją jei pirminė gynyba nepavyktų. Karinė strategija išskiria reikalavimą gebėti gintis savarankiškai tol, kol bus suteikta sąjungininkų karinė parama (Lietuvos Respublikos Karinė Strategija, 2016).

Visi peržvelgti Baltijos valstybių apginamumo tyrimų vertinimai leidžia teigti, kad norint efektyviai apsiginti, Lietuvos kariuomenė turėtų būti sustiprinta regione dislokuotomis sąjungininkų pajėgomis dar prieš prasidedant puolimui. Lietuvos karinė strategija iškelia reikalavimą gintis savarankiškai iki sąjungininkų paramos atvykimo, tačiau atsižvelgiant į realią situaciją, savarankiškos gynybos reikalavimas mažų mažiausiai turėtų būti papildytas rezistencijos vykdymo būtinybe. Ši būtinybė egzistuoja dėl pajėgumų disproporcijos, kuri sudarytų galimybes Lietuvai savarankiškai gintis konvenciniame kare tik trumpą laiką. Karinėje strategijoje netgi nėra pabrėžiamas rezistencijos terminas, bet formuluojama pozicija, kad savarankiškai apsiginti iki sąjungininkų paramos atvykimo yra įmanoma (Lietuvos Respublikos Karinė Strategija, 2016).

Jau minėti apginamumo tyrimai nurodo, kad su dabartine galios balanso regione situacija sąjungininkai galėtų suteikti adekvačią karinę paramą tik tada, kai Lietuva jau būtų fiziškai užimta. Žinoma, iš esmės strategija pabrėžia pilietinio pasipriešinimo reikšmę, ką iš esmės galima susieti su rezistencija, tačiau joje galima pasigesti konkretumo šiuo atžvelgiu. Kalbant bendrai, karinėje strategijoje taip pat reflektuojami totalios gynybos principai.

Teritorinės gynybos ir jos panaudojimo okupuotoje teritorijoje galimybė yra numatoma kitame svarbiame su karine strategija susijusiame dokumente - Lietuvos karinėje doktrinoje (Lietuvos

Karinė Doktrina, 2016). Teritorinės gynybos vaidmuo karinėje doktrinoje priskiriamas KASP, Šaulių sąjungai ir kitiems pilietinio pasipriešinimo (rezistencijos) vienetams, taip pat ir SOP elementams. Doktrinoje akcentuojamas nelinijinės ir spiečiaus taktikos panaudojimas teritorinei gynybai užtikrinti, kas iš esmės atitinka nekonvencinius metodus. Taip pat Lietuvos karinėje doktrinoje kalbama ir apie visuotinę neginkluotą pilietinį pasipriešinimą bei jo sąveiką su teritorinės gynybos vienetais. Trumpai tariant, Lietuvos karinėje doktrinoje pateikiamas sisteminis požiūris į šalies saugumą, kuriame reflektuojami totalinės gynybos principai bei priešingai nei aukščiau aptartuose dokumentuose yra išskiriamos nekonvencinių metodų panaudojimo galimybės teritorinės gynybos vienetams. Lietuvos kariuomenės operacinė doktrina analizuojama nebuvo, nes ji vis dar nėra atnaujinta nuo 2011 m. ir ją galima laikyti gerokai pasenusia.

Apibendrinant, Lietuvos gynybą numatantys strateginiai dokumentai turi nemažai totalinės gynybos bruožų, tačiau tam tikrose vietose juntamas šių bruožų inkorporavimo į gynybinę viziją neišdirbtumas. Visų pirma, sudėtinė totalinės gynybos koncepcijos dalis kalbant apie mažas valstybes yra nekonvenciniai metodai (Havel, 2019), tačiau Lietuvoje apie juos kalbama tik karinėje doktrinoje, o operacinė doktrina nebuvo atnaujinta nuo 2011 m. Lietuvoje vis dar nėra doktrininio leidinio, kuriame būtų konkrečiai kalbama apie rezistencijos vykdymą ir operacinį nekonvencinių metodų panaudojimo pritaikymą. Žinoma galima būtų kalbėti apie kitus leidinius, kurie orientuoti į visuomenę ir jos paruošimą potencialiam karo scenarijui (Krašto apsaugos ministerija, 2014), tačiau šių leidinių poveikį bendram gynybos planavimui galima laikyti marginaliu.

Galima teigti ir tai, kad Lietuvos gynybinėje vizijoje centrinis vaidmuo tenka reguliariosioms pajėgoms bei jų panaudojimui. Kaip jau buvo aptarta ankstesniame poskyryje, atsižvelgiant į realią situaciją, reguliariųjų pajėgų panaudojimas teoriškai turėtų būti orientuojamas į maksimalios žalos padarymą per trumpą laiką, tačiau gynybinė vizija sudaro įspūdį, kad reguliariųjų pajėgų gynyba planuojama ilgam laikotarpiui. Iš esmės tai nėra blogas ženklas tuo atveju jei artimiausiu laikotarpiu sąjungininkų galios balansas regione keisis ir rotaciniu pagrindu mūsų ar kaimyninės Lenkijos teritorijoje būtų dislokuoti papildomi JAV kariniai vienetai. Vis dėlto, dabartiniu momentu svarbu tampa apžvelgti nuo 2014 m. vykdytus pirkimus ir gautą paramą (**žr. Priedą Nr. 8**), kas leis susidaryti vaizdą apie Lietuvos galimybes padaryti maksimalią žalą prieš pajėgoms per trumpą laiką.

Nors nuo 2014 m. Lietuvos pagrindiniams kariniams pirkiniams galima priskirti *Boxer* kovos mašinas, vokiškas savaeiges haubicas *PzH2000*, norvegiškas vidutinio nuotolio oro gynybos sistemas *NASAMS* bei amerikietiškas transporto priemones *Oshkosh L-ATV* (**žr. Priedą Nr. 8**), tačiau šie pirkiniai nereflektuoja bendro įsigijimų paveikslo, kuriame priemonių kiekis naikinti tankus ir prieš lėktuvus Lietuvoje padidėjo drastiškai. Kalbant apie oro gynybą, Lietuva iš Lenkijos įsigijo 140 portabilių žemė – oras sistemų *GROM* ir 50 švediškų protabilių žemė – oras sistemų *RBS-70*.

Svarbu tai, kad šios sistemos yra nešiojamos žmogaus ir jų panaudojimui beveik nereikalinga papildoma parama iš kitų vienetų (RBS 70 NG missile system, 2000). Nors nėra tikslių duomenų apie turimą šaudmenų kiekį šioms sistemoms, tačiau vien pats faktas, kad šios sistemos įsigytos, leidžia spręsti, kad tam tikros raketų atsargos šių sistemų panaudojimui egzistuoja. Be to, Lietuva iš JAV gaus 400 vienetų *AIM-120C AMRAAM* vidutinio nuotolio oras – oras raketų, kurios skirtos norvegiškoms *NASAMS* sistemoms. *NASAMS* sistemos Lietuvą turėtų pasiekti 2021 m. (žr. Priedą Nr. 8). Kalbant apie prieštankinį pajėgumą, Lietuva kartu su Izraelio gamybos bokšteliais tvirtinamais ant *Boxer* kovos mašinų įsigijo 1000 vienetų prieštankinių raketų, kurios gali būti šaudomos iš šių bokštelių. Taip pat buvo įsigytas neapibrėžtas kiekis (mažiausiai 36 vienetai) prieštankinių raketų *Javelin* sistemoms (žr. Priedą Nr. 8).

Šie duomenys leidžia teigti, kad nepaisant karinės strategijos reikalavimų neatitikimo su realiomis galimybėmis kovoti konvencinį karą savarankiškai be sąjungininkų paramos, Lietuva turi potencialą padaryti maksimalią žalą svarbiai prieš technikai pirminėje kinetinio konflikto fazėje. Nežiūrint į tai, kad egzistuoja nekonvencinio pasipriešinimo ir rezistencijos planavimo neapibrėžtumai ir trūkumai, tačiau žvelgiant iš teorinės pusės, totalios gynybos principas reflektuojamas gynybinėje Lietuvos strategijoje, o investicijos į reguliariąsias pajėgas leidžia pasiekti optimalų jų panaudojimą karo metu bei sukurti geras sąlygas rezistencijos pradžia (sąjungininkų karinės paramos vėlavimo atveju).

Kalbant apie gynybos planavimo mechanizmus, kurie užtikrina sąveiką tarp kariuomenės institucijų ir civilinių institucijų, galima išskirti karo komendantų parengimo projektą (15MIN, 2019). „*Karo komendantų institucija užtikrins sąveiką tarp ginkluotųjų pajėgų ir savivaldybės, o savivaldybės administracijos direktorius teiks neginkluotą pagalbą kariuomenei ir užtikrins visuomenės saugumą. Karo komendantai pagrindė bus tarpininkai tarp kariuomenės ir savivaldybės administracijos*“. Atsižvelgiant į tai, kad karo komendantų etatus administruoja KASP, galima teigti, kad šis mechanizmas iš dalies reprezentuoja teritorinės gynybos stiprinimo ir rezistencijos planavimo mechanizmus.

Be to, svarbus faktas yra tai, kad karo komendantais skiriami atsargos karininkai, turintys kapitono, majoro ar pulkininko leitenanto karinį laipsnį. Kitaip tariant, šis buvusių valstybės tarnautojų ir lojalių valstybei žmonių panaudojimo precedentas sudaro galimybes ateities gynybos planavimui. Ankstesniame poskyryje nagrinėjant funkcinės nišos reikšmingumą buvo minimas Šveicarijos pavyzdys, kuomet žmonės už kariuomenės struktūros ribų buvo įtraukiami į gynybos planavimo mechanizmą ir turėjo konkrečius vaidmenis rezistencijos scenarijuje.

Susisteminant surinktą informaciją galima teigti, kad Lietuvos gynybinė vizija reprezentuoja totalinės gynybos principus, tačiau joje pastebimi ir akivaizdūs trūkumai, susiję su konkretumo trūkumu kalbant apie rezistencijos planavimą ir nekonvencinių metodų panaudojimą

naikinant priešą. Iš kitos pusės, reguliariųjų pajėgų svarbos sureikšminimas Lietuvos gynybos planavime nesumenkina pilietinio pasipriešinimo ir rezistencijos nišos. Reguliariosios pajėgos reikalingos pradiniam kinetinių veiksmų etape tam, kad padaryti maksimalią žalą, o Lietuvos pirkiniai šį tikslą paremia. Trumpai tariant, negalima teigti, kad rezistencijos planavimo niša Lietuvos gynybos planavime yra dominuojanti, tačiau matomas bendras suvokimas, kad be jos pasisekimas gynyboje ir atgrasyme neįsivaizduojamas.

3.2.2. Latvijos gynybinė vizija

2016 m. Latvija patvirtino ir išleido nacionalinę gynybos koncepciją (Ministry of Defence of the Republic of Latvia, 2016). Ši koncepcija apibrėžia strateginius tikslus, pagrindinius principus ir prioritetus gynybos planavimui tiek taikos, tiek karo metu. Taip pat šis dokumentas yra kelrodis Latvijos nacionalinės gynybos planavimui, politinių ir operacinių prielaidų formavimui bei ginkluotojų pajėgų vystymui.

Kalbant apie strateginės aplinkos ir grėsmių poveikio pateikimą, pagrindinis dėmesys koncentruojamas į Rusijos grėsmę bei į jos pajėgumų plėtojimą, kuris suteikia galimybes pradėti vykdyti puolamuosius veiksmus prieš Baltijos valstybes per trumpą laiką. Taip pat akcentuojama sunkiai įžvelgiama riba tarp taikos ir karo būsenos, kuomet Latvija pastoviai susiduria su asimetrinių priemonių prieš ją naudojimu (Ministry of Defence of the Republic of Latvia, 2016).

Nacionalinę gynybos sistemą nagrinėjančiame poskyryje pabrėžiama, kad nepriklausomumo ir suvereniteto tikslas gali būti pasiekiamas tik įtraukiant į šį procesą visą Latvijos visuomenę. Latvijos visuomenės integralumas ir pasiryžimas vykdyti rezistenciją koncepcijoje taip pat įvardinama kaip būtina sąlyga. Strateginius principus gynybos užtikrinimui šioje koncepcijoje galima įvardinti kaip atitinkančius totalinės gynybos prieigą. Šie principai išskiria tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimą, civilinės visuomenės įtraukimą ir valstybės atsparumo didinimą prieš nekinetinį poveikį. Latvijos teritorinės gynybos pajėgos ir kadetų pajėgos įvardinami kaip pagrindiniai įrankiai įtraukiant visuomenę į gynybos mechanizmą. (Ministry of Defence of the Republic of Latvia, 2016).

Atgrasymo efekto sukūrimui Latvijos nacionalinės gynybos koncepcijoje pabrėžiama sąjungininkų buvimo Latvijos teritorijoje svarba. Ypatingas akcentas dedamas ant JAV, kuri įvardinama kaip pagrindinis strateginis partneris, o Latvijos tikslas yra užsitikrinti nuolatinį amerikiečių karinio kontingento buvimą valstybėje. Taip pat pabrėžiama sąveikumo su amerikiečiais didinimo poreikis, o kalbant apie saugumo kooperacijas platesne prasme, išreiškiamas koordinuoto Baltijos valstybių gynybos mechanizmo, kuriame dalyvautų Lenkija, kūrimo poreikis (Ministry of Defence of the Republic of Latvia, 2016). Galima matyti, kad šie bruožai Latvijos gynybinėje vizijoje

reflektuoja kooperacinio gynybos mechanizmo, kuriame dalyvauja ribotas skaičius valstybių sureikšminimą. Taip pat svarbu paminėti, kad gynybinėje koncepcijoje kalbama apie poreikį sugebėti greitai reaguoti ir veikti kartu su partneriais ir ketvirtojo NATO straipsnio pagrindu. Kitaip tariant, tai galima susieti su nodalinės gynybos koncepcijos aiškinimais saugumo garanto dominuojamų sistemų bruožais NATO aljanse.

Grįžtant prie totalinės gynybos principų refleksijų Latvijos gynybinėje vizijoje svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad joje konstruojamas poreikis sugebėti užtikrinti decentralizuotą karinių vienetų veikimą, vadovavimą jiems bei decentralizuotą logistikos sistemą. Taip pat sugebėjimas duoti tiek konvencinį, tiek asimetrinį atsaką. Išskirtinis dėmesys skiriamas prieštankiniams ir oro gynybos pajėgumams. Taip pat išsikeliamas tikslas garantuoti ir bet kokiomis sąlygomis užtikrinti priimančiosios šalies paramai reikalingos infrastruktūros apsaugą (Ministry of Defence of the Republic of Latvia, 2016).

2017 m. pradžioje Latvijos gynybos ministerija pareiškė, kad šalis grįžta prie totalia gynyba paremto modelio, tačiau privalomojo šaukimo į kariuomenę gražinti neketina dėl ribotų finansinių galimybių šiam tikslui pasiekti. Rezervo didinimui Latvija ketina kasmet į vasaros karines stovyklas pritraukti bent po dešimt procentų studentų (Nikers, 2017). Šiuo metu Latvijos karinės pajėgose tarnauja apie 6000 profesinės karo tarnybos karių ir šalis turi apie 8300 dydžio teritorinės gynybos pajėgas (galima tapatinti su KASP Lietuvoje) bei 3000 rezervo karių. (Latvian Ministry of Defense, 2019).

Palyginimui su Lietuva, kurioje 2020 m. duomenimis yra 10800 profesinės karo tarnybos karių ir 5100 aktyviojo rezervo (KASP) narių bei kasmet rezervą papildo daugiau nei po 3000 privalomąją pradinę tarnybą baigusią karių (KAM, Skaičiai ir faktai, 2020), Latvijos skaičius galima įvardinti kaip ganėtinai kuklius. Žinoma, reikia įvertinti ir tai, kad Latvijos populiacija mažesnė ir tai paaiškina mažesnius reguliariųjų pajėgų ir aktyviojo rezervo skaičius, tačiau rezervo pildymo klausimu Latvija akivaizdžiai rodo per mažai pastangų. Nepaisant to, kad Latvija oficialiai paskelbė apie totalios gynybos diegimą, tačiau nuolatinę privalomąją karinę tarnybą galima įvardinti kaip vieną iš efektyviausių pilietinės visuomenės įtraukimo ir paruošimo elementų.

Visų pirma, studentų ir moksleivių rengimas savanorišku pagrindu vasaros laikotarpiu niekada kokybiškai neprilygs devynis mėnesius trunkančiai tarnybai. Be to, per devynis mėnesius trunkančią tarnybą įtraukiami ne tik joje dalyvaujantys kariai, tačiau ir jų artimieji, su kuriais kariai palaiko ryšį, dalinasi įspūdžiais ir taip į karinio – pilietinio parengimo ratą netiesioginiu būdu patenka gerokai daugiau žmonių. Antra, savanoriškumo principas Latvijoje eliminuoja galimybę įtraukti tvirtos pilietinės pozicijos neturinčius, arba tiesiog apolitinius jaunimo atstovus. Privaloma tarnyba kariuomenėje gali pakeisti tokių asmenų požiūrį ir taip praplėsti jų pilietinį suvokimą ir padidinti

įsitraukimą į šalies gynybą. Dėl šių priežasčių Latvijos pasirengimą diegti totalinės gynybos modelį galima vertinti ganėtinai neigiamai.

Grįžtant prie Latvijos gynybinės koncepcijos galima išvelgti, kad joje reguliariosios pajėgos taip pat išlieka centrine ašimi valstybės gynyboje bei jų pajėgumus planuojamos didžiausios investicijos (Ministry of Defence of the Republic of Latvia, 2016). Atsižvelgiant į tai kaip ir ankstesniame poskyryje verta apžvelgti pagrindinius Latvijos karinius įsigijimus, kurie leistų susidaryti nuomonę apie pasiruošimą gynybos planavimui iš šios pusės.

Latvija pasipildė savo arsenalą savaeigėmis amerikietiškomis haubicomis, gautomis iš Austrijos, o iš Jungtinės Karalystės įsigijo naudotus lengvuosius tankus ir šarvuotas vadavietėms bei medicininei evakuacijai skirtas transporto priemones. Latvija kaip ir Lietuva padidino savo oro gynybos ir prieštankinės gynybos arsenalą, kuomet buvo įgyti 50 vienetų *Stinger* sistemų ir *100 RBS-70* sistemų (žr. **Priedą Nr. 9**). Taip pat Latvija pasirašė 108 mln. dolerių kontraktą prieštankinių Izraelio gamybos *Spike* raketų įsigijimui, kurios galės būti leidžiamos naudojant iš Jungtinės Karalystės gautas šarvuotas transporto priemones (Kelly, 2018). Nors palyginimui su Lietuva, Latvija ir neįsigijo vidutinio nuotolio oro gynybos sistemų, tačiau apibendrinanti vykdytų karinių įsigijimų prielaida taip pat leidžia teigti, kad pajėgumų vystymas atitinka maksimalios žalos priešininko pajėgoms padarymo kriterijų.

Apžvelgus Latvijos gynybinę viziją galima teigti, kad rezistencijos nišą šioje valstybėje galima įvardinti kaip dominuojančią teoriškai, tačiau svarbu suvokti, kad reguliariosios pajėgos praktikoje vis tiek išlieka svarbios. Latvijos aktyviojo rezervo pajėgos yra didesnės už reguliariąsias, o nacionalinė gynybos koncepcija šias pajėgas kartu su kadetų struktūra (analogas Lietuvos šaulių sąjungai) įvardina kaip pagrindinius instrumentus visuomenės įtraukimui į totalinės gynybos mechanizmą. Tai reiškia, kad ir taip dydžiu už reguliariąsias pajėgas didesnių ir už teritorinę gynybą atsakingų pajėgų svarba plėsis. Vis dėlto, prielaidų, leidžiančių teigti, kad Latvijos pasiruošimas vykdyti rezistenciją ir įtraukti visuomenę į gynybos planavimą yra geresnis nei Lietuvoje – nėra. Atvirksčiai, apribotos rezervo didinimo galimybės ir atsisakymas sugražinti privalomąją karinę tarnybą galimai netgi sumenkina Latvijos galimybes užtikrinti visuomenės įtraukimą į totalinę gynybą. Iš koncepcinės pusės, nekonvencinio ir pilietinio pasipriešinimo elementai Latvijos gynybinėje vizijoje yra aiškesni, tačiau jų užtikrinimo mechanizmų efektyvumas gali būti abejotinas.

3.2.3. Estijos gynybinė vizija

Estija savo nacionalinę gynybos koncepciją atnaujino 2017 m. ir iš esmės šis dokumentas apibrėžia nacionalinės saugumo politikos tikslus, principus bei prioritetus. Taip pat šis dokumentas yra pagrindinis kelrodis kitų su nacionaliniu saugumu susijusių dokumentų rengimui ir

veiksmų planų vystymui. Kaip pagrindinis nacionalinio saugumo tikslas yra besąlyginė valstybės gynyba krizės atveju bei rezistencijos organizavimas net ir tuo atveju jei dalis šalies teritorijos būtų prarasta (Parliament of Estonia, 2017).

Šioje koncepcijoje yra išskiriama, kad į Estijos saugumo planavimą yra įtraukiamos tiek karinės, tiek ne karinės galimybės. Kitaip tariant, Estijos nacionalinio saugumo koncepcijoje lygiai taip pat kaip ir Lietuvos ar Latvijos gynybinėse vizijose yra reflektuojami totalinės gynybos bruožai. Pabrėžiama tarpinstitucinės sąveikos, aktyvių piliečių įtraukimo ir privataus - viešojo sektoriaus sąveikos svarba (Parliament of Estonia, 2017).

Bendrai strateginės aplinkos vertinime Estijos gynybinėje vizijoje pabrėžiama Rusijos grėsmė, jos naudojamos asimetrinės priemonės, tačiau lyginant su Latvija ir Lietuva, Estijos gynybinėje vizijoje galima matyti daugiau formuluočių, kuriose kalbama apie bendrą Europos saugumą, tarptautinę tvarką, Jungtinių tautų principus. Trumpai tariant, šios formuluotės papildomai analizuojamos nebus, tačiau galima paminėti, kad Estijos nacionalinio saugumo koncepcijoje daug dėmesio suteikiama norint pateikti platesnį tarptautinio saugumo ir iššūkių kontekstą (Parliament of Estonia, 2017).

Taip pat šiame dokumente gana plačiai išplėtojamoms atsparumo didinimo priemonėms, būdai joms įgyvendinti ir pasiekti. Galima matyti, kad paliečiami visi svarbūs valstybei sektoriai, tačiau reikia paminėti, kad visoje koncepcijoje ypatinga svarba suteikiama kibernetiniam saugumui, kuris sureikšminamas dėl didelio skaitmeninių paslaugų integruotumo visuomenėje. Ši sritis įvardinama kaip ta niša, kurioje Estija turi tarptautinį ekspertinį pripažinimą bei gali daryti įtaką tarptautiniams su kibernetiniu saugumu susijusiems procesams (Parliament of Estonia, 2017). Iš dalies tokią poziciją galima susieti su bronzinio kario nuėmimo istorija ir po to sekusiomis kibernetinėmis atakomis, po kurių Estijoje susikūrė NATO kibernetinio saugumo centras.

Kalbant apie bendradarbiavimą su partneriais, Estijos saugumo koncepcijoje yra pabrėžiama santykių su JAV svarba, kurią planuojama didinti. Taip pat pabrėžiama bendradarbiavimo gynyboje svarba su Baltijos valstybėmis ir Skandinavijos valstybėmis (Parliament of Estonia, 2017). Galima matyti, kad priešingai nei Lietuva ir Latvija, Estija savo strateginėje koncepcijoje neišskiria Lenkijos bei nemini didžiųjų Vakarų Europos valstybių. Vis dėlto, aljanso solidarumo ir bendradarbiavimo ne tik NATO, tačiau ir Europos Sąjungos kontekste reikšmė pabrėžiama ne kartą, tačiau JAV, Baltijos valstybių ir Skandinavijos šalių išskyrimas leidžia daryti prielaidą, kad gynybinė kooperacija su šiomis šalimis Estijai yra prioritetinga.

Pereinant prie išimtinai karinės dimensijos, dokumente rašoma, kad Estija gins savo teritoriją tiek konvencinės, tiek asimetrinės karybos priemonėmis, o karinės agresijos atveju į atsaką bus įtraukta visa visuomenė. Kaip pagrindas visuomenės įtraukimui išskiriama nacionalinė gynybos lyga (aktyvusis rezervas) (Parliament of Estonia, 2017). Galima matyti, kad Estija taip pat kaip ir

Latvija savo gynybinėje vizijoje išsikelia tikslą gintis asimetrinėmis priemonėmis. Estija savo saugumo koncepcijoje išsikelia tikslą siekti, kad sąjungininkų buvimas valstybėje būtų nuolatinis bei valstybė užtikrintų reikiamą infrastruktūrą, kuri reikalingą sąjungininkų įgalinimui bei atitiktų keliamus reikalavimus.

Atitikimą su totalia gynybos prieiga ir atsparumo didinimo svarbą įrodo ir tai, kad Estijos gynybinę viziją reflektuojančiame dokumente tokioms sritims kaip konstitucinė ir teisinė santvarka, vidinių konfliktų ir krizių prevencija, ekonominis saugumas, kibernetinis saugumas, žmonių apsauga ir bendras visuomenės vieningumas suteikiama didelė reikšmė bei parodomas įsitikinimas, kad pažanga ir stabilumas šiose srityse užtikrins teigiamą atgrasymo efektą bei jos yra kertinės valstybės saugumui.

Beje, Estijos gynybinė koncepcija skiriasi nuo kitų Baltijos valstybių dar ir tuo, kad joje paliečiamas technologinės evoliucijos aspektas. Koncepcija atsižvelgia į tai, kad potencialaus agresoriaus technologinis išsivystymas ir galimybės gali būti pažengusios ir dėl šios priežasties reikalingos papildomos pastangos, kurios sukurtų išmanią gynybos sistemą, galinčią susidoroti su šiuo iššūkiu (Parliament of Estonia, 2017).

Estijos reguliariųjų pajėgų dydis yra apie 6500 karių, kurių pusė yra šauktiniai. Kasmet Estijos rezervą panašiai kaip ir Lietuvoje papildo virš 3000 karių, tačiau galima matyti, kad profesionalių karių skaičius šioje šalyje yra dar mažesnis nei Latvijoje. Kitaip tariant, rezervistai yra Estijos karinės gynybos pagrindas (Veebel, 2017). Estijos gynybos lyga (aktyviojo rezervų pajėgos), kurios yra atsakingos už teritorinę gynybą ir kurios yra pagrindinis instrumentas visuomenės įtraukimui, dydis yra apie 16 000 žmonių, o įskaitant visas šios lygos suborganizacijas (kartu su kibernetiniu saugumu susijusius vienetus) šis dydis yra apie 25 000 žmonių (Veebel, 2017).

Galima matyti, kad Estijoje kaip ir Latvijoje už teritorinę gynybą atsakingos pajėgos yra didesnės už reguliariąją profesionalų kariuomenę. Nors rezervistai mobilizacijos atveju „išpūstų“ struktūrą bei užpildytų antrąją pėstininkų brigadą, kuri taikos metu faktiškai neegzistuoja, tačiau pats faktas, kad teritorinės gynybos pajėgos yra didesnės, leidžia teigti, kad pilietinio pasipriešinimo niša Estijoje turi didelę reikšmę. Be to, planuojama teritorinės gynybos pajėgose kurti papildomas penkias kuopas, kurios dar labiau padidintų visuomenės įsitraukimą. Taip pat galima išskirti, kad už nekonvencinio atsako priemones šalies teritorijoje yra atsakingos Estijos specialiosios pajėgos (Veebel, 2017).

Verta išskirti ir Estijos pasirengimą reaguoti į nepaprastąsias situacijas, susijusias su galimu nekinetinio poveikio panaudojimu prieš valstybę. 2017 m. atnaujintas nepaprastųjų padėčių įstatymas fokusuojasi į 14-ą kertinių sričių, kurių atsparumui ir apginamumui egzistuoja atskiras teisinis reguliavimas: elektros tiekimas, dujų tiekimas, skysto kuro atsargos, pagrindinių šalies kelių priežiūra, telefoninių ir internetinių tinklų funkcionavimas, duomenų perdavimo tinklų

funkcionavimas, elektroninės identifikacijos sistema, medicinos priežiūros įstaigų gebėjimas dirbti nepaprastomis aplinkybėmis, apmokėjimų ir pinigų cirkuliavimo paslaugos bei būtinosios atsargos. Taip pat Estija numato galimybę ne tik ginti savo kibernetinę erdvę, tačiau plėtoti atsakomąsias kibernetines galimybes (Veebel, 2017). Šie duomenys leidžia teigti, kad Estijos gynybinėje vizijoje totalios gynybos principai taip pat yra aiškiai išreiškiami bei plėtojami.

Galiausiai, paskutinis likęs gynybinės vizijos vertinimo aspektas yra reguliariųjų pajėgų vystymo tendencijos. Galima matyti, kad nuo 2014 m. Estija taip pat įsigijo švedišką šarvuotų kovos transporto priemonių, korėjietiškas savaeigės haubicas ir oro erdvės stebėjimo sistemas. Kalbant apie priešlėktuvinius pajėgumus, iš Prancūzijos buvo įsigytos trumpojo nuotolio *Mistral* sistemos, kurios gali būti montuojamos ant transporto priemonių ir laivų. Iš prieštankinių pajėgumų Estija taip pat pirko Izraelio gamybos prieštankines raketas *Spike* bei gavo 240 vienetų *Javelin* sistemoms skirtų prieštankinių raketų kaip paramą iš JAV. Trumpai tariant, šių įsigijimų bendras poveikslas atitinka likusias Baltijos valstybes, tačiau galima pridurti, kad Estija kaip ir Latvija neįgijo vidutinio nuotolio oro gynybos pajėgumų.

Turint pagrindinius duomenis apie Estijos gynybinę viziją, galima apibendrintai teigti, kad totalinės gynybos prieiga joje yra akivaizdžiai reflektuojama, o pasiruošimo rezistencijai nišą galima įvardinti kaip dominuojančią.

Vis dėlto, kalbant ne tik apie Estiją, tačiau apie visas Baltijos valstybes bendrai svarbu suvokti, kad reguliariosios pajėgos profesionalų pagrindu šiose valstybėse yra ir išliks vienu pagrindiniu karinio atsako elementu, į kurį bus investuojama. Tai paremia nodalinės gynybos vertinime padarytą prielaidą, kad konvencinio atsako galimybės koncepcijoje nėra minimos, nes jos bet kokių atveju išlaikys savo svarbą ir bus vystomos, tačiau didėjančios svarbos galima tikėtis rezistencijos planavime ir priimančiosios šalies paramos galimybių klausimu.

Viljar Veebel ir Illimar Ploom 2019 m. išleido mokslinį straipsnį (Veeber & Ploom, 2019), kuriame nagrinėjo Baltijos valstybių gynybos politikas bei jų potencialą sukurti atgrasymo efektą prieš Rusiją. Šie autoriai savo atliktame tyrime pastebėjo, kad Rusija gerai parengtas, mobilias ir didelę patirtį turinčias karines pajėgas galimai suvokią kaip pavojingiausią elementą, kuris galėtų sukurti geriausią atgrasymo efektą. Taip pat prie atgrasymo reikšmingai prisidėtų įsitikinimas, kad NATO pajėgos pasiruošusios greitai suteikti karinį pastiprinimą konflikto atveju, o Baltijos valstybes turėtų geras galimybes priešintis iki paramos atvykimo. Tokia pozicija taip pat leidžia tvirtinti, kad į konvencines pajėgas Baltijos šalyse reikia žiūrėti rimtai ir šių pajėgumų vystymas nepraras reikšmės.

Priimančiosios šalies pajėgumų įgalinimo ir infrastruktūros vystymo klausimas aiškiai reflektuojamas visų trijų šalių gynybinėje vizijoje bei tai leidžia teigti, kad pastangos šia kryptimi Baltijos valstybėse tik didės, o noras turėti didesnę sąjungininkų kontingentą savo teritorijoje taip pat nulems šios nišos prioretizavimą. Jei į totalios gynybos prieigą žvelgti kaip į rezistencijos planavimo

(nekonvencinio ir pilietinio pasipriešinimo) nišą, tuomet jos refleksijos taip pat matomos visose trijose Baltijos valstybėse. Nors totalinės gynybos inkorporavimo į gynybines vizijas klausimu tarp Baltijos valstybių egzistuoja tam tikri skirtumai, tačiau panašumai yra akivaizdūs ir visi jie susiję su visuomenės įtraukimo į gynybą bei atsparumo prieš nekinetinį poveikį didinimu. Šių priemonių įgyvendinimo mechanizmai bei priemonės Baltijos valstybėse yra atskira tema, kuriai būtų reikalinga papildoma ir išsami analizė. Tačiau galima teigti, kad nuosekliai išpildant gynybines vizijas ir įtraukiant vis daugiau visuomenės į valstybės gynybą tiek teritorinės gynybos pajėgų, tiek pilietinio - patriotinio ugdymo ar kitokių panašių įtraukimo formų pagalba, rezistencijos planavimo nišos reikšmė su laiku tik didės, o atitinkamai su šiuo procesu bus galvojama apie efektyviausias šiam tikslui priemones (nekonvencinius metodus jei remtis totalinės gynybos koncepcija).

Nors galima matyti, kad vidinė Baltijos valstybių gynybos planavimo dinamika sutampa su sisteminių poveikį regiono saugumo dinamikai reprezentuojančia JAV strategine mintimi, tačiau šioje vietoje galima išvelgti ir galimą Baltijos valstybių poveikį amerikiečiams. Amerikiečių tyrimų centrų susidomėjimas ir kalbėjimas apie totalinės gynybos ir atsparumo didinimo pritaikymą Baltijos valstybėse prasidėjo gerokai vėliau nei apie tai buvo pradėta kalbėti Baltijos šalyse. Šiuo atžvilgiu rytinio NATO flango nariai jau seniai žinojo ir suprato atsparumo svarbą ir vėlesnis amerikiečių tyrimų aktyvumas šioje srityje leidžia teigti, jog jie tapo reaguojantys veikėjai į vidinę saugumo dinamiką ir mąstymą šiame Europos regione. Kitaip tariant, poveikis Baltijos valstybių gynybos planavimui gali būti daromas ne tik iš saugumo garanto pusės, tačiau ir atvirkščiai.

Taip pat galima matyti, kad Baltijos šalių gynybinėse vizijose regioninis gynybinis bendradarbiavimas, kuriame išskirtinė svarba suteikiama Amerikos dalyvavimui, yra dominuojantis. Galima matyti ir Lenkijos bei Skandinavijos šalių svarbos akcentavimą, tačiau galima pasigesti regioninių centrų (Vokietijos, Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės) reikšmės akcentavimo. Dėl šios priežasties išryškėja svarba apžvelgti pagrindinius Baltijos valstybių dalyvaujamus gynybinės kooperacijos mechanizmus, kurie suteiktų daugiau aiškumo regioninių centrų atžvilgiu.

3.2.4. Baltijos valstybių dalyvaujamos gynybinės kooperacijos

Baltijos valstybės bendrą gynybinį bendradarbiavimą vysto jau nuo 1994 metų ir kalbant apie bendrus projektus galima išskirti BALTBAT, BALTNET, BALTRON IR BALTDEFCOL, tačiau tai nėra tie mechanizmai, kurie reprezentuoja koordinuotą atsako sistemą Rusijos agresijos atveju. Žinoma, BALTDEFCOL bendrai ruošiami Baltijos valstybių karininkai, tačiau tai tik iš dalies galima susieti su koordinuoto atsako mechanizmu, kuomet vystosi bendras gynybos vykdytojų parengimas pagal vienodus standartus. Taip pat kalbant apie šiuos projektus verta paminėti tai, kad BALTNET buvo sukurtas JAV iniciatyva (Jasutis, 2011, p. 45), kas reprezentuoja

išorinį poveikį vidinei regiono saugumo dinamikai. Karinis pasirengimas ir sąveika pagrinde yra tobulinami karinių pratybų ir mokymų metu. Šioje vietoje svarbu atkreipti dėmesį į tai, su kokiomis valstybėmis Baltijos valstybės daugiausiai tobulina karinę sąveiką bei tokiu būdu vysto atsako mechanizmą prieš potencialią karinę agresiją jų atžvilgiu.

Po NATO Briuselio viršūnių susitikimo buvo priimtas sprendimas kurti tarptautinę Šiaurės diviziją (angl. Multi-National Division North) (Milevski, 2018). Ši iniciatyva skirta sukurti tarptautinį divizijos lygmens štabą, vadovaujamą Latvijos, Estijos ir Danijos. Taip pat šio štabo kūrimo procese dalyvauja Lietuva, Kanada ir Jungtinė Karalystė. Ilgojo termino tikslas yra į šio štabo darbą pilnai įsitraukti ir sugebėti bendrai planuoti operacijas visoms Baltijos valstybėms ir Lenkijai. Kitaip tariant, šio štabo tikslas yra formuoti operacinio lygmens planavimo pajėgumus Baltijos valstybių gynyboje, kadangi žvelgiant į ankstesnį planavimą brigadų (taktiniame) lygmenyje to nebuvo ir atsiradus poreikiui koordinuoti Baltijos valstybių gynybą bei planuoti NATO pajėgų rotaciją, ši pajėgumą būtų tekę kurti jau prasidėjus kariniams veiksams.

Galima matyti, kad minėto štabo kūrime dalyvauja EFP formato šalys. EFP yra vienas iš būtinų paminėti gynybinių bendradarbiavimų, kuriame dalyvauja du transatlantinės saugumo sistemos regioniniai centrai: Vokietija ir Jungtinė Karalystė, o Prancūzija turi ganėtinai menką vaidmenį prisidedant prie Vokietijos vadovaujami kontingento, kuris yra dislokuotas Lietuvoje. Nors regioniniai centrai kuruoja po vieną tarptautinio kontingento batalioną Baltijos šalyse ir šis pajėgumas niekaip neišlygina galios balanso regione atsižvelgiant į Rusijos grėsmę, tačiau NATO sąjungininkų buvimas regione ir nuolat vykstantis karinės sąveikos tobulinimas karinių pratybų metu turėtų būti vertinamas kaip turintis didelę reikšmę.

Dar vienas gynybinio bendradarbiavimo mechanizmas, kurį būtina aptarti yra jungtinės ekspedicinės pajėgos (angl. Joint Expeditionary Force, toliau darbe - JEF), kurios buvo sukurtos Jungtinės Karalystės iniciatyva. Nuo JEF įsikūrimo jame dalyvavo Danija, Estija, Latvija, Lietuva, Nyderlandai, Norvegija ir Jungtinė Karalystė. JEF iš Jungtinės Karalystės perspektyvos yra pagrindinis bet kokios karinės kontribucijos įrankis tiek vykdant NATO užduotis, tiek dalyvaujant kariniuose veiksmuose už NATO aljanso ribų. JEF formato įsikūrimas dalinai siejamas su JK poreikiu prisiimti daugiau įsipareigojimų aljanso kolektyvinės gynybos klausimu bei prisidėti prie produktyvių partnerystės plėtojimo transatlantinio saugumo architektūroje. Bene pagrindinis aspektas kalbant apie JEF yra tai, kad Velso viršūnių susitikimo metu jis buvo pristatytas kaip įrankis sustiprinti NATO atsaką į galimą Rusijos agresiją su mažiausiai 10 000 dydžio divizijos lygmens vienetu. Vėliau britai išreiškė tikslą vadovaujamo kontingento skaičių paremiant penktojo straipsnio operacijas padidinti iki 50 000 karių (Saxi, 2017).

Taip pat 2017 m. prie JEF iniciatyvos oficialiai prisijungė Švedija ir Suomija, kas iliustruoja ne NATO valstybių įtraukimą į transatlantinėje saugumo sistemoje vystomus gynybinius

bendradarbiavimus. Nors didžioji dalis (apie 90 %) JEF kontingento sudaro britų pajėgos, tačiau šis vienetas gali suteikti karinę paramą Baltijos valstybėms per savaitę, o tai yra ypatingos svarbos veiksnys atsižvelgiant į tai, kad Rusijos galimybės mobilizuoti pajėgas pirmajam puolimo ešelonui yra vertinamos nuo 7 iki 10 dienų.

Galima teigti, kad EFP ir JEF formatai paaiškina regioninių centrų vaidmenį Baltijos valstybių gynyboje. Jau buvo kalbėta, kad šių valstybių parama konflikto atveju išlieka svarbiu komponentu nodalinės gynybos aiškinime. Žinoma, galima matyti ir tai, kad tiek kalbant apie tarptautinę Šiaurės diviziją, tiek apie JEF, tarp dalyvių galima matyti Daniją, o Kanada vadovauja vienam iš EFP batalionų Latvijoje. Taip pat galima paminėti, kad nors ir nedideliais kontingento kiekiais, tačiau EFP batalionus Baltijos šalyse papildė kariai iš šių valstybių: Belgijos, Kroatijos, Nyderlandų, Norvegijos, Lenkijos, Slovakijos, Slovėnijos, Ispanijos, Italijos, Albanijos, Danijos ir Islandijos (NATO, 2020).

Iš vienos pusės, toks prisidedančių valstybių skaičius prieštarauja nodalinės gynybos aiškinimui, kuriame gynybiniai mechanizmai saugumo garanto dominuojamose sistemose tobulinami riboto valstybių skaičiaus pagrindu. Iš kitos pusės, EFP batalionai pripažįstami kaip nekeičiantys regioninio galios balanso ir juos kuruojantys regioniniai centrai bei saugumo garantas sudaro didžiąją dalį batalionų kontingento. Toks prisidedančių valstybių skaičius turėtų būti vertinamas kaip solidarumo išraiška bei daugiašalio aljanso reikšmės išlaikymo sudėtinė dalis. Pagrindinis dėmesys turėtų būti siejamas su batalionų kuruojančiais regioniniais centrais bei jų vaidmeniu. Tiesa, Šiaurės Europos valstybių dalyvavimas EFP ir JEF formatuose paremia nodalinės gynybos aiškinimą, nes jos taip pat susiduria su tiesioginiu Rusijos pavojumi ir turi svarbų vaidmenį Šiaurės Rytų Europos regioninėje saugumo dinamikoje bei gali reikšmingai prisidėti greitu paramos suteikimu Baltijos šalims.

Nemažiau svarbu ir tai, kad EFP atsirado po 2016 m. NATO Varšuvos viršūnių susitikimo, ir nors tai buvo paskelbta kaip bendra aljanso iniciatyva, tačiau didžiausią įtaką šio formato atsiradimui padarė Obama administracija, kuri turėjo imtis lyderio vaidmens ir padrąsinti sąjungininkus Rytų Europoje (Wright, 2019). JK sukurta JEF ir panašiu metu pradėta kito regioninio centro (Vokietijos) sisteminio bendradarbiavimo (angl. framework nation) iniciatyva susilaukė palaikymo iš amerikiečių ir tai parodo, kad nepaisant JAV įtakos ir svarbos, regioninių centrų parama ir prisidėjimas yra reikalingi paremiant saugumo garantą įvairiose operacinėse erdvėse. Galima paminėti ir tai, kad Vokietijos kuruojamą sisteminio bendradarbiavimo iniciatyvą taip pat galima sieti su funkcinio pasiskirstymo reiškiniu (Saxi, 2017). Nodalinės gynybos aiškinime regioniniai centrai taip pat turi pakankamai galios koordinuoti bendradarbiavimą tarp skirtingų sąjungininkų ir organizuoti funkcinį pasiskirstymą vaidmenimis gynyboje. Šiuo atveju JK ir Vokietijos iniciatyvos tokį požiūrį savo indėliu tik patvirtina.

2019 m. pradžioje Vokietija perėmė vadovavimą NATO VJTF pajėgoms, kuriose taip pat dalyvauja Latvijos bei Lietuvos vienetai. Nors VJTF yra įvardijamas kaip NATO ieties smaigalys, kurio reakcijos laikas yra greičiausias, tačiau iš esmės tai yra brigados dydžio vienetas (apie 8000 karių). Agresijos prieš Baltijos valstybes atveju šis vienetas savarankiškai niekaip neišlygintų konvencinės galios balanso, tačiau galima įžvelgti didėjančią Vokietijos vaidmenį ir norą prisidėti prie kolektyvinės gynybos. Apjungus šį pajėgumą su amerikiečių pajėgomis dislokuotomis regione ir prisidėjus Lenkijai bei JEF pajėgoms galima kalbėti apie didėjančias gynybos galimybes efektyviai atremti karinę agresiją pačioje konflikto pradžioje.

Apžvelgiant šiuos gynybinio bendradarbiavimo formatus galima pasigesti prancūzų vaidmens. Prancūzija dalyvauja dabartiniame VJTF kontingente ir yra sąveiki su britų valdomomis JEF pajėgomis. Be to, Prancūzijos karinėje doktrinoje yra nustatytas reikalavimas būti pasirengus perdislokuoti kovinę brigadą į bet kurią Pasaulio vietą per 10 dienų (David, 2018).

Viena iš paskutinių NATO karinės paramos iniciatyvų yra *four thirties*. Nors nėra viešai prieinamų duomenų kokios valstybės ir kokius pajėgumus suteiktų šia iniciatyva numatomo pastiprinimo organizavimui, tačiau atsižvelgiant į tai, kad tai yra viso aljanso iniciatyva, šią paramą reikėtų sieti su daugianacionaliniu indėliu. Tai tik iliustruoja faktą, kad daugiašalio aljanso struktūra išlaiko savo svarbą ir prisidėti prie Baltijos valstybių gynybos turėtų dauguma sąjungininkų, tačiau reikia nepamiršti, kad kalbama apie 30 dienų laikotarpį. *Ad hoc* koalicija ir ribotas joje dalyvaujančių ir sąveiką turinčių valstybių skaičius yra efektyvus įrankis vykdant koordinuotą atsaką konflikto pradžioje. Reakcijos laikas ir galimybė greitai dislokuoti pastiprinančias pajėgas į Baltijos valstybes yra lemiamas įtaką turintis veiksnys. Paremti Baltijos šalis dislokuojant pajėgas dar prieš tai kai priešas kerta valstybės sienas galimybes turi tik VJTF ir amerikiečių pajėgos dislokuotos regione. Amerikiečių vadovaujamos koalicijos panaudojimo reikšmę taip pat reikia pabrėžti galvojant apie egzistuojančią galimybę dėl tam tikrų sąjungininkų neužtikrintumo aktyvuojant penktąjį straipsnį. Šios prielaidos tik įrodo tai, kad mišri aljanso struktūra, kurioje persipina saugumo garanto dominuojamos ir daugiašalio aljanso sistemos atsakas yra paremta realių galimybių vertinimu.

Grįžtant prie saugumo garanto vaidmens ir vykdomo bendradarbiavimo su Baltijos valstybėmis dvišaliu pagrindu reikia pabrėžti, kad 2020-iems metams JAV Baltijos valstybėms skirs bendrą 175 milijonų dolerių paramą, iš kurios 50 milijonų bus skirta oro gynybos pajėgumų tobulinimui (Tanner, 2019). Prie JAV strateginio dialogo su Baltijos valstybėmis paketo galima išskirti dvišalę JAV – Lietuvos strateginės partnerystės sutartį (Sprenger, 2019), kurioje nuo 2019 m. iki 2024 m. numatomas bendradarbiavimo stiprinimas tokiose srityse kaip pajėgų paruošimas, bendros pratybos, atgrasymo Baltijos jūroje užtikrinimas, žvalgybinių duomenų dalinimasis ir kibernetinis saugumas. Tokias dvišales sutartis su JAV vėliau pasirašė tiek Latvija, tiek Estija.

2020 m. planuotos karinės pratybos Defender, kurios įvyko tik dalinai dėl globalios pandemijos turėjo būti pirmosios pratybos po Šaltojo karo pabaigos, kuriose JAV treniruotūsi perdislokuoti į Šiaurės Rytų Europą visą diviziją. Pagrindinis šių pratybų tikslas iš JAV pusės įvardinamas kaip pajėgų galimybes divizijos lygmeniu suteikti pastiprinimą Rytų Europos valstybėms įvertinimas. Taip pat buvo planuojama ištestuoti naująją JAV daugiadimensinių operacijų koncepciją (Judson, 2019).

Bendradarbiavimas su saugumo garantu parodo, kad amerikiečių svarba Baltijos valstybių gynybos planavime tik didėja, kuomet sąveikos treniravimas vyksta planuojant panaudoti vis didesnę kontingentą, tęsiant investicijas ir planuojant dar glaudesnę bendradarbiavimą dalinantis žvalgybiniais duomenimis ir didinant atsparumą prieš nekinetinį poveikį. Į regioninių centrų dalyvavimą šiuo atveju reikia žiūrėti kaip į saugumo garantą paremiančius veikėjus, kurių dalyvavimas prisidedant prie kolektyvinės gynybos iš JAV perspektyvos yra būtinas siekiant sumažinti kaštus bei užsitikrinti dvigubo atgrasymo principą

Baltijos valstybių dalyvaujami gynybinio bendradarbiavimo formatai atitinka tai, ką galima būtų įvardinti kaip sąveikos su ribotu skaičiumi valstybių prioretizavimą. Paramos galimybės viso aljanso indėliu išlieka svarbios, tačiau šiai dienai jos neturėtų būti siejamos su aktyviu vaidmeniu galimo konflikto pradžioje dėl ribotų pajėgų perdislokavimo galimybių. Karinį bendradarbiavimą ir sąveikos tobulinimą su NATO sąjungininkais neturinčiais galimybių greitai perdislokuoti pajėgų tikrai nereikia sumenkinti, tačiau žvelgiant į realias galimybes prioritetas gynybos planavime greičiausiai ir toliau bus teikiamas sąveikos didinimui su amerikiečiais, lenkais ir JEF bei EFP formatus kuruojančiomis ir juose dalyvaujančiomis valstybėmis.

IŠVADOS

Šiame tyrime pasirinktas transatlantinės saugumo sistemos kaitos aiškinimas ir jame išskiriamas JAV vaidmuo darbo pradžioje buvo apibrėžtas kaip ne iki galo pagrįstas dėl dabartinės JAV prezidento pozicijos ir mokslinio debato, kuriame dalis mokslininkų teigia, kad amerikiečiai ilgojoje perspektyvoje grįš prie izoliacionizmo. Amerikiečių strateginės minties vystymosi tendencijos leidžia patvirtinti darbe naudojamą transatlantinės saugumo sistemos aiškinimo adekvatumą bei prieštarauja teiginiams dėl bręstančio JAV izoliacionizmo. Trump vadovavimo laikotarpiu faktinės amerikiečių galimybės Rytų Europoje suteikti karinę paramą ginantis nuo Rusijos tik gerėjo. Nors dabartinio JAV prezidento retoriką galima įvardinti kaip skaldančią aljanso vienybę, tačiau jo administracijos vykdoma strategija siekia stiprinti aljansą, o kaip viena iš priemonių tam pasiekti yra regioninių saugumo mechanizmų Europoje stiprinimas „iš apačios“, kuomet vykdomas dvišalis ir ribotu skaičiumi valstybių paremtas gynybinis bendradarbiavimas bei taip kuriamos saugumo garanto dominuojamos sistemos.

Šiame tyrime surinkti duomenys leidžia teigti, kad transatlantinės saugumo sistemos kaitą nulemia šie veiksniai (aplinkybės):

- 1) Skirtingas grėsmių prioretizavimas bei interesai tarp sąjungininkų ir šio veiksnio keliami iššūkiai bendro gynybinio bendradarbiavimo efektyvumui daugiašaliame aljanse.
- 2) Sumažėjusios JAV galimybės projektuoti galią ir iššūkiai susiję su poreikiu dominuoti strateginėse varžybose prieš Kiniją ir Rusiją, bet tuo pačiu išlaikyti dėmesį kituose gyvybiniais interesams priskiriamuose regionuose.

Tam, kad išlaikyti NATO efektyvumą ir strateginį pranašumą, JAV iniciatyva aljanse didėja regioninių gynybinių kooperacijų reikšmė, kas reprezentuoja *ad hoc* koalicijų vystymąsi. Šios kaitos tikslas yra būti pasirengus reaguoti į įvairaus pobūdžio grėsmes nedelsiant bei turint aiškų supratimą kokius vaidmenis ir kokias funkcijas sąjungininkai gali atlikti. Regioniniuose atsako mechanizmuose JAV siekia išlaikyti svarbų vaidmenį bei stiprinti šiuos mechanizmus dvišaliu bendradarbiavimu, kas į daugiašalę aljanso struktūrą įneša saugumo garanto dominuojamų sistemų bruožus.

Daugiašališkumo principas ir Vašingtono sutartis transatlantinėje saugumo sistemoje išlaiko savo reikšmę, nes institucionalizuotas NATO organizmas prisideda prie bendro tarptautinės tvarkos stabilumo ir padeda išlaikyti liberaliomis vertybėmis paremtų principų svarbą. Aljanso bendrai kuriamos iniciatyvos suteikia Baltijos valstybėms galimo konflikto atveju gauti karinę paramą iš visų sąjungininkų, tačiau kalbant apie pradinį galimo karinio konflikto etapą, greitesnį ir efektyvesnį atsaką pavyktų išgauti *ad hoc* koalicijos (saugumo garanto dominuojamos sistemos)

pagalba. Taip pat galima teigti, kad daugiašalės partnerystės svarbą išlaiko amerikiečių nusiteikimas atsargiai vertinti dvišalio gynybinio bendradarbiavimo suteikiamas galimybes, kurios peržengus ribą gali pažeisti didžiųjų Europos sąjungininkų interesus bei padaryti daugiau žalos jiems nusprendus apriboti savo dalyvavimą. Regioniniai centrai išlieka svarbi transatlantinės saugumo sistemos dalis, kurių parama papildant saugumo garanto galimybes naujų iššūkių kontekste tampa reikšmingu faktoriumi. Taip pat regioninių centrų įtraukimas į saugumo garanto dominuojamas sistemas siejamas su strategine amerikiečių siekiamybe padidinti europiečių įsitraukimą bei sumažinti sau tenkančią našta, o tuo pačiu vykdyti dvigubą atgrasymą, kuris neleistų įpainioti JAV į konfliktą prieš jos valią.

NATO rytinio flango gynybos kontekste Baltijos valstybių gynybos planavimui daromo poveikio ir besiformuojančios saugumo garanto dominuojamos sistemos išraišką galima aprašyti sekančiai: amerikiečių (pagrindinio saugumo garanto) dalyvavimas pradinėje gynyboje yra pagrindinis veiksnys, tačiau tam, kad jo panaudojimas būtų efektyvus, Lenkijos vaidmuo vystosi į tai, ką galima būtų pavadinti pagrindinį veiksnį įgalinančiu veikėju. Lenkijos teritorija ne tik įgalina JAV galimybes paremti Baltijos šalis pirminiame karinės agresijos prieš jas etape, bet tuo pačiu Lenkijos karinės pajėgos turi būti suvokiamos kaip reikšmingai papildančios saugumo garanto atsaką. Švedijos ir Suomijos vaidmuo taip pat yra didėjančios svarbos, nes jų leidimas naudotis savo teritorija suteikiant karinę paramą yra siekiamybė. Vokietijos ir Jungtinės Karalystės vaidmenys taip pat tampa didėjančios reikšmės Baltijos valstybių gynyboje, nes jos papildoma saugumo garantą prisidedant prie greito atsako užtikrinimo savo kuruojamų gynybinio bendradarbiavimo iniciatyvų pagalba. Daugiašalė karinė parama iš kitų sąjungininkų penktojo straipsnio pagrindu išlieka svarbiu veiksmu, tačiau ji aktualesnė kalbant apie regione jau veikiančių koalicijos (saugumo garanto dominuojamos sistemos) pajėgų pastiprinimą. Saugumo garanto dominuojamos sistemos atsakas įgauna prasmę ne tik dėl galimybių reaguoti greičiausiai, tačiau ir dėl galimybės veikti ketvirtojo NATO straipsnio pagrindu ar Šiaurės Atlanto taryboje nesant konsensusui dėl penktojo straipsnio aktyvavimo.

Pačios Baltijos valstybės neturi galimybės išlyginti konvencinio galios balanso savarankiškai, todėl jų vaidmuo labiausiai išreiškiamas kuriant atgrasymą, kuomet diegiama totalia gynyba paremta sistema ir netgi teritorijos užėmimo atveju priešas negalėtų čia konsoliduoti galios bei įvesti efektyvios kontrolės. Taip pat nemažiau svarbus Baltijos šalių vaidmuo yra kuriant ir išlaikant fizinę infrastruktūrą, kuri įgalintų partnerių galimybes greitai jas pastiprinti bei vadovavimo ir valdymo infrastruktūrą, kuri palengvintų su sąjungininkais koordinuoto atsako užtikrinimą.

Kalbant apie vidinę Baltijos valstybių gynybos planavimo dinamiką, jų gynybines vizijas galima apibūdinti kaip atitinkančias ir paremiančias saugumo garanto dominuojamos sistemos kūrimą rytiniame NATO flange. Visos trys valstybės savo strateginiuose dokumentuose prioretizuoja JAV ir Šiaurės Rytų Europos regiono valstybių reikšmę jų gynyboje potencialaus karinio konflikto atveju. Taip pat visos trys remiasi totalios gynybos principais ir suteikia prioritetinę reikšmę fizinės

bei vadovavimo ir valdymo infrastruktūros, kuri būti sąveiki su sąjungininkais, plėtojimui. Visgi reikia suprasti ir tai, kad konvencinio atsako ir reguliariųjų pajėgų komponentas yra pagrindinis Baltijos valstybių gynybos vykdymo instrumentas, kurio reikšmė išliks, tačiau bendro valstybės atsparumo didinimo ir sąjungininkų įgalinimo galimybių plėtojimo reikšmė tik didės.

Atsižvelgus į Rusijos karinės minties tendencijas ir technologinės kaitos karyboje sukuriamas galimybes bei apribojimus galima konstatuoti, kad Baltijos valstybėms priskiriamos funkcinės nišos konstravimas yra adekvatus. Baltijos šalių investicijos į reguliariąsias pajėgas tinkamai jas išnaudojus sukuria palankias galimybes padaryti varžovui maksimalią žalą pradiname galimo konvencinio karo etape ir pradėti vykdyti rezistenciją jei sąjungininkų parama vėluotų ar būtų nepakankama.

Šiame tyrime nodalinės gynybos aiškinimas buvo praplėstas pasitelkiant papildomus teorinius ir empirinius argumentus. Atsižvelgiant į visą darbe surinktą medžiagą tyrimo ginamąjį teiginį galima patvirtinti: Baltijos valstybių gynybos planavimas bendro NATO rytinio flango gynybos planavimo kontekste gali būti aiškinamas pasitelkiant ir plėtojant nodalinės gynybos koncepciją. Amerikiečių strateginės minties tendencijos aktualizuoja koncepcijos teiginius, o Baltijos šalių dalyvaujami gynybinio bendradarbiavimo formatai atitinka nodalinės gynybos aiškinimą bei reprezentuoja atsirandančius saugumo garanto dominuojamų sistemų bruožus daugiašalėje aljanso struktūroje.

Vis dėlto, šis tyrimas buvo orientuojamas tik į vieno subregiono gynybą iš daugelio galimų. Tai leidžia teigti, kad nodalinės gynybos aiškinimo plėtojimui, arba konstruktyvios šio aiškinimo kritikos kūrimui egzistuoja daugybė kitų, tyrimams potencialiai tinkamų gynybinio bendradarbiavimo formatų bei ten pasireiškiančių saugumo garanto dominuojamos sistemos bruožų. Taip pat reikia paminėti, kad šiame tyrime taikyta išorinio (sisteminio) poveikio prieiga gali būti gerokai praplėsta, įtraukiant ne tik regioninių centrų, tačiau ir vietinių centrų gynybinių vizijų analizes.

LITERATŪRA

Knygų ir kitų neperiodinių leidinių nuorodos

- Adler, E., & Barnett, M. (1998). *Security Communities*. Cambridge University Press.
- Buzan, B., & Weaver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Society*. The Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Carpenter, T. G. (2019). *NATO The Dangerous Dinosaur*. Cato institute.
- David, J., & John D. (2018) *Routledge handbook of defense studies*. Taylor and Francis group.
- Layne, C. (2006). *The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present*. New York: Cornell University Press.
- Wright, T. (2019). *Russia what's old is new again*. In B. Blechman, *Military Coercion and US Foreign Policy— The Use of Force Short of War*. Routledge.

Mokslinių publikacijų periodiniuose leidiniuose ir žurnaluose nuorodos

- Acharya, A. (2017). *After Liberal Hegemony: The Advent of a Multiplex World Order*. Ethics & International Affairs.
- Barrie, D., Barry, B. ir kt. (2019). *Defending Europe: scenario-based capability requirements for NATO's European members*. The International Institute for Strategic Studies.
- Beckley, M. (2015). *The Myth of Entangling Alliances Reassessing the Security Risks of U.S. Defense Pacts*. International Security.
- Boyd, J. (2017). *JAV užsienio politikos tyrimų ir analizės centrai ir jų požiūris į Baltijos valstybių saugumą*. Lietuvos metinė strateginė apžvalga.
- Česnakas, G. (2019). *The Implications of the Technological Trends in Military on the Defence of Small States*. Lietuvos metinė strateginė apžvalga.
- Cottey, A. (2000). *Europe's new subregionalism*. Journal of Strategic Studies.
- Dall'Agnol, A. (2018). *Balancing in unipolarity: who is afraid of balance of power?* Brazilian Journal of International Relations.
- Fromkin, D. (1970). *Entangling Alliances*. Foreign Affairs, Vol. 48, Nr. 4.
- Gvosdev, N., & Tannver, T. (2004). *Wagging the Dog*. National interest.
- Ikenberry, J. (2018). *The end of liberal international order?* International Affairs.
- Keohane, R. (2012). *Twenty Years of Institutional Liberalism*. SAGE.
- McGan, J. (2016). 2016 *Global Go To Think Tank Index Report*. Scholarly Commons.
- McGan, J. (2020). 2019 *Global Go To Think Tank Index Report* . Scholarly Commons.

- McMahon, R. (1991). *Credibility and World Power: Exploring the Psychological Dimension in Postwar American Diplomacy*. Diplomatic History.
- Morrow, J. (1991). *Alliances and Asymmetry: An Alternative to the Capability Aggregation Model*. American Journal of Political Science.
- Mearsheimer, J. (1995). *The False Promise of International Institutions*. International Security.
- Noetzel, T., & Schreer, B. (2009). *Does a Multi-Tier NATO Matter? The Atlantic Alliance and the Process of Strategic Change*. International Affairs, 85(2).
- Meijer, H., & Wyss, M. (2018). *Upside down: Reframing European Defence Studies*. Cooperation and Conflict.
- Rėvaitis, A. (2017). *Šiuolaikinės karybos diskursas Rusijos karinėje mintyje*. Lietuvos metinė strateginė apžvalga.
- Saxi, L. (2017). *British and German initiatives for defence cooperation: the Joint Expeditionary Force and the Framework Nations Concept*. Defence Studies.
- Schwab, K. (2019). *Globalization 4.0 A New Architecture for the Fourth Industrial Revolution*. Žiūrėta Foreign affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2019-01-16/globalization-40>
- Simon, L., Lanozka, A., & Meijer, H. (2019). *Nodal defence: the changing structure of U.S. alliance systems in Europe and East Asia*. Journal of Strategic Studies.
- Tierney, D. (2010). *Multilateralism: America's Insurance Policy against Loss*. SAGE journals.
- Sudreau, L., & Giegerich, B. (2018). *NATO Defence Spending and European Threat Perceptions*. Survival.
- Toft, P. (2005). *John J. Mearsheimer: an offensive realist between geopolitics and power*. Journal of International Relations and Development.
- Walt, S. (2008). *Alliances in a Unipolar World*. World Politics.
- Walt, S., & Mearsheimer, J. (2016). *The Case for Offshore Balancing A Superior U.S. Grand Strategy*. Foreign Affairs.
- Wright, T. (2017). *A Post-American Europe and the Future of U.S. Strategy*. The New Geopolitics.

Mokslinių publikacijų nuorodos

- Fagan, M. (2018). *NATO is seen favorably in many member countries*. Žiūrėta Pew Research Center: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/07/09/nato-is-seen-favorably-in-many-member-countries-but-almost-half-of-americans-say-it-does-too-little/>.
- Hartung, W., & Lutz, C. (2017). *The Military Budget and the Costs of War: The Coming Trump Storm*. Costs of War.
- Havel, T. (2019). *Resistance Operating Concept*. Stockholm: Swedish defence University.

Lanozka, A. (2019). *How Emerging Technologies Might Affect Baltic Security*. Research Gate.

Leskys, V. (2019). *Thornbush Strategy – Deterrence by denial in Lithuania*. Žiūrėta Small Wars Journal: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/thornbush-strategy-deterrence-denial-lithuania>.

Smeltz, D., & Daalder, I. (2019). *Rejecting Retreat*. Chicago Council on global affairs.

Valasek, T. (2011). *Surviving Austerity The case for a new approach to EU military collaboration*. Center for European Reform.

Veebel, V. (2017). *Planning and developing the Estonian Military Forces*. Research Gate.

Veeber, V., & Ploom, I. (2019). *Are the Baltic States and NATO on the right path in deterring Russia in the Baltic?* Defense & Security Analysis.

Walt, S. (2020). *There's No Such Thing as Good Liberal Hegemony*. Žiūrėta Foreign policy: <https://foreignpolicy.com/2020/04/21/theres-no-such-thing-as-good-liberal-hegemony/>.

Walt, S. (2018). *On U.S. Foreign Policy: Should America Be Doing Less In World Affairs?* (M. Chakrabarti, Interviewer)

Zandae, D., Homan, K., & Drent, M. (2013). *Bold Steps in Multinational Cooperation*. Clingendael Netherland Institute of International Relations.

Kvalifikacinio mokslo darbo nuorodos

Bardauskaitė, D. (2018). *The nexus between knowledge and action in the U.S. foreign policy: the role of think tanks in the construction of the Middle East*. Doktoro disertacija.

Jasutis, G. (2011). *Karinio aljanso patvarumo tyrimas: Rusijos ir Baltarusijos atvejis*. Doktoro disertacija.

Karpavičiūtė, I. (2010). *Analysis of Regional Security Dynamics: Internal and External Factors and Their Interplay*. Doktoro disertacija.

Pirminiai šaltiniai, teisės aktų nuorodos

Lietuvos Karinė Doktrina. (2016). Žiūrėta <https://kam.lt/download/53126/lkd%202016.pdf>.

Lietuvos Respublikos Karinė Strategija. (2016). Žiūrėta <https://lr.v.lt/uploads/main/documents/files/lr%20karin%C4%97%20strategija%202016.pdf>.

Lietuvos Respublikos Seimas. (2017). *Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo*. Žiūrėta e-tar: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2627131DA3D2/asr>.

Ministry of Defence of the Republic of Latvia. (2016). *National defense concept* Žiūrėta: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/Valsts_aizsardzibas_koncepcija_EN.pdf.

Parliament of Estonia. (2017). *National security concept*. Žiūrėta:

https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/national_security_concept_2017_0.pdf.

US Department of Defense. (2018). *Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America*. Žiūrėta Department of Defense:

<https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>.

Tyrimų centrų publikacijų nuorodos

Applebaum, A. (2018). *The Black Hole at the Heart of NATO*. The Wilson Quarterly.

Bergmann, M. (2017). *An Alliance in Crisis: Europe Needs to Act Quickly to Defend Itself*. Žiūrėta Center for American Progress:

<https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2017/06/01/433466/alliance-crisis-europe-needs-act-quickly-defend/>.

Binnendijk, A., & Priebe, M. (2019). *An Attack Against Them All?* RAND corporation.

Blackwill, R. (2019). *Trump's Foreign Policies Are Better Than They Seem*. New York: Council on foreign relations.

Cordesman, A. (2018). *The U.S., NATO, and the Defense of Europe: Shaping the Right Ministerial Force Goals*. CSIS.

Cordesman, A. (2019). *“Burden-sharing” and the 2% of GDP Solution: A Study in Military Absurdity*. CSIS.

Covington, S. (2016). *The Culture of Strategic Thought Behind Russia's Modern Approaches to Warfare*. Cambridge: Belfer Center for Science and International Relations.

CSIS (2018). *Has Poland Cracked the Trump Code, and Will That Put Cracks in the NATO Alliance?*.

Dobbins, J. (2019). *Is NATO Brain Dead?* RAND corporation.

Ellehuus, R. (2019). *NATO at 70—Shaping the Future for the Next 70 Years*. CSIS.

Flanagan, S., Osburg, J., Binnendijk, A., Kepe, M., & Radin, A. (2019). *Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance*. RAND corporation.

Heritage foundation. (2018). *Trump Administration Embraces Heritage Foundation Policy Recommendations*.

Heritage Foundation. (2019). *Preparing the U.S. National Security Strategy for 2020 and Beyond*.

Heritage Foundation. (2019). *Executive Summary*. Žiūrėta Heritage Foundation:

<https://www.heritage.org/military-strength/executive-summary>.

Heritage foundation. (2020). *Six Key Priorities for U.S. Europe Policy in a Crucial Year*.

- Hooker, R. (2019). *How to defend the Baltic states*. Washington: JamesTown foundation.
- Kramer, D., & Wilson, D. (2018). *Enlarge NATO to Ensure Peace in Europe*. Atlantic Council.
- Kuhn, U. (2018). *Preventing Escalation in the Baltics: Introduction*. Carnegie Endowment.
- Magsamen, K., Bergmann, M., Fuchs, M., & Sutton, T. (2018). *Securing a Democratic World The Case for a Democratic Values-Based U.S. Foreign Policy*. Žiūrėta American Progress: <https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2018/09/05/457451/securing-democratic-world/>.
- Osburg, J. (2016). *Unconventional Options for the Defence of the Baltic States*. RAND corporation.
- Pernin, C., Hlavka, J., Boyer, M., Gordon, J., & Lerario, M. (2019). *Targeted Interoperability*. RAND corporation.
- Pezard, S., & Radin, A. (2017). *European Relations With Russia*. RAND Europe.
- Radin, A. (2017). *Hybrid Warfare in the Baltics Threats and Potential Responses*. RAND corporation.
- Preble, C., Ashford, E., & Evans, T. (2016). *Our Foreign Policy Choices: Rethinking America's Global Role*. Žiūrėta CATO institute: <https://www.cato.org/publications/white-paper/our-foreign-policy-choices-rethinking-americas-global-role>.
- RAND Corporation. (2020). *Supporting The National Defense Strategy*.
- Ryan, K. (2018). *Making Sense of the U.S. National Defense Strategy*. Carnegie Moscow Center.
- Shlapak, D., & Johnson, M. (2016). *Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank*. RAND corporation.
- Vershbow, A., & Breedlove, P. (2019). *Permanent deterrence: Enhancements to the US military presence in North Central Europe*. Atlantic Council.
- Wilson, D. (2018). *A Blueprint for US Strategy in the Baltics*. Atlantic Council.

Pranešimai mokslinėse konferencijose

- Adamsky, D. (2019). LKA kviestinio svečio Dmitrij Adamsky paskaita. LKA. Vilnius.
- Mearhseimer, J. (2019). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. SOAS University of London. Žiūrėta YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=ni9rncx8ceA>.

Informacijos internetiniuose naujienų portaluose ir puslapiuose nuorodos

- Atlantic Council. (2017, Lapkričio 8). *NATO Announces Major Changes to Its Military Command Structure*. Žiūrėta Atlantic Council: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/nato-announces-major-changes-to-its-command-structure/>.

Atlantic Council. (2020). *Honor roll of contributors*. Žiūrėta Atlantic Council: <https://www.atlanticcouncil.org/support-the-council/honor-roll-of-contributors/>.

15MIN. (2019, Gegužės 16). *Lietuvos kariuomenėje rengiami karo komendantai, kurie veiktų karo padėties atveju*. Žiūrėta 15MIN, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvs-kariuomeneje-rengiami-karo-komendantai-kurie-veiktu-karo-padeties-atveju-56-1145880>.

BBC News. (2017, Sausio 16). *Trump worries Nato with 'obsolete' comment*. Žiūrėta BBC NEWS: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38635181>.

Judson, J. (2019, spalio 7). *Reforged redux? Defender 2020 to be 3rd largest exercise in Europe since Cold War*. Žiūrėta DefenseNews: <https://www.defensenews.com/land/2019/10/07/reforged-redux-defender-2020-exercise-to-be-3rd-largest-exercise-in-europe-since-cold-war/>.

KAM. (2019, spalio 20). *I Lietuvą atvyksta JAV rotacinių pajėgų karinė technika*. Žiūrėta Lietuvos krašto apsaugos ministerijos internetiniame puslapyje.

KAM. (2020, gegužės 16). *Skaičiai ir faktai*. Žiūrėta Lietuvos krašto apsaugos ministerija: http://kam.lt/lt/personalo_politika_512/skaiciai_ir_faktai_537.html.

KAM biudžeto asignavimai. (2019). *Biudžeto suvestinė*. Žiūrėta Krašto apsaugos ministerijos internetiniame puslapyje.

Kelly, F. (2018, vasario 2). *Latvia to buy Israeli Spike guided missiles for CVR-T vehicles for €108 million*. Žiūrėta TheDefensePost: <https://www.thedefensepost.com/2018/02/12/latvia-israel-spike-missiles-vehicles/>.

Krašto apsaugos ministerija. (2014). Žiūrėta: [http://kam.lt/download/46229/ka%20turime%20zinoti%20\(knyga%202014\)%20sk.pdf](http://kam.lt/download/46229/ka%20turime%20zinoti%20(knyga%202014)%20sk.pdf).

Latvian Ministry of Defense. (2019). *The National Armed Forces*. Žiūrėta Latvian Ministry of Defense: <https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/NBS%20faktu%20lapa%20-%20ENG.pdf>

Malyasov, D. (2020). *U.S. missile shield site in Poland is nearing final phases of construction*. Žiūrėta Defense Blog: <https://defence-blog.com/news/u-s-missile-shield-site-in-poland-is-nearing-final-phases-of-construction.html>.

Milevski, L. (2018, Liepos 13). *Multi-National Division North, What Does It Mean?* Žiūrėta Foreign Policy Research Institute: <https://www.fpri.org/article/2018/07/multi-national-division-north-what-does-it-mean/>.

NATO. (2020). *EFP structure*. Žiūrėta: <https://shape.nato.int/efp/efp/present-structure>.

Nikers, O. (2017, Gegužės 2). *Latvia Pursues 'Total Defense' Concept, Rejects Conscription*. Žiūrėta JamesTown Foundation: <https://jamestown.org/program/latvia-pursues-total-defense-concept-rejects-conscription/>.

Pothier, F. (2019, Lapkričio 21). *Macron leads from the front with disruptive foreign policy*. Žiūrėta IISS: <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2019/11/macron-foreign-policy>.

RAND Corporation. (2020). *Center for Analysis of U.S. Grand Strategy*. National security research division: <https://www.rand.org/nsrd/isdp/grand-strategy.html>.

RBS 70 NG missile system. (2000). *Man-Portable Air Defence System*. Žiūrėta SAAB: https://saab.com/land/weapon-systems/ground-based-air-defence-missile-systems/rbs_70_ng/ S.

Sprenger, S. (2019, balandžio 3). *Lithuania is first Baltic nation to sign US defense-cooperation pact*. Žiūrėta DefenseNews: <https://www.defensenews.com/global/europe/2019/04/03/lithuania-is-first-baltic-nation-to-sign-us-defense-cooperation-pact/>.

Tanner, J. (2019, gruodžio 23). *US allocates \$175 million in military aid to Baltics in 2020*. Žiūrėta MilitaryTimes: <https://www.militarytimes.com/news/pentagon-congress/2019/12/23/us-allocates-175-million-in-military-aid-to-baltics-in-2020/>.

The Guardian. (2019, Gruodžio 4). *Macron clashes with erdogan*. Žiūrėta The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/03/macron-clashes-with-erdogan-over-anti-isis-kurdish-fighters>.

PRIEDAI

1 Priedas. Saugumo garanto dominuojamos sistemos.

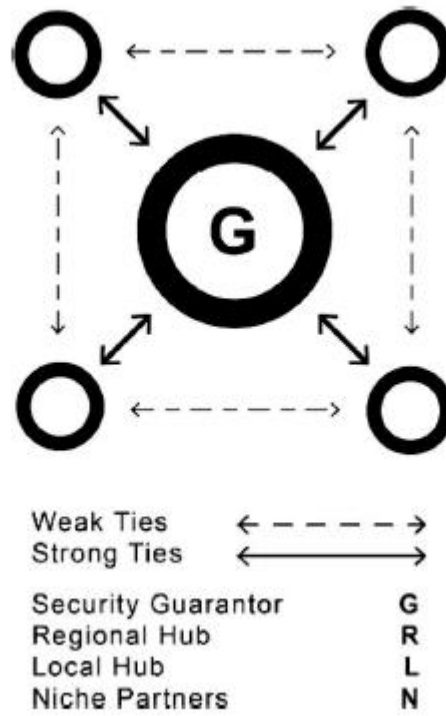

Figure 1. Hub-and-Spokes Alliance Systems.

Šaltinis: Simon, L., Lanozka, A., & Meijer, H. (2019). Nodal defence: the changing structure of U.S. alliance systems in Europe and East Asia

2 Priedas. Daugiašalē aljanso struktūra.

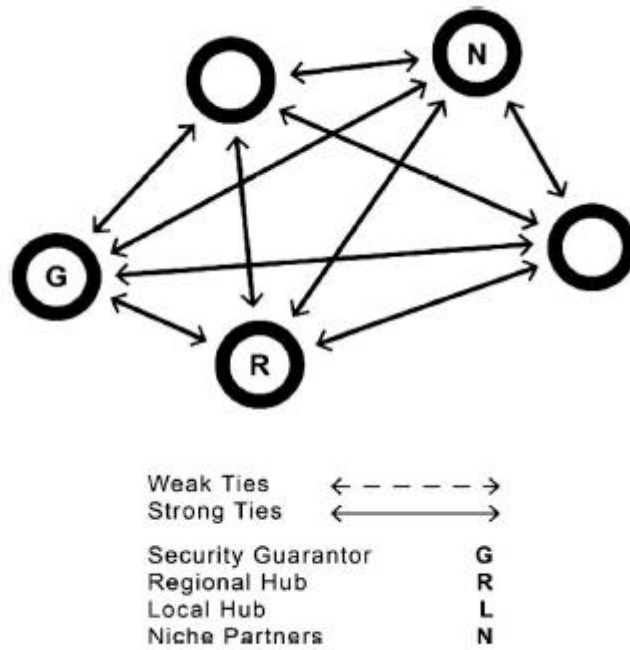

Figure 2. Multilateral Alliance Systems.

Šaltinis: Simon, L., Lanozka, A., & Meijer, H. (2019). Nodal defence: the changing structure of U.S. alliance systems in Europe and East Asia

3 Priedas. Mišri (nodalinē) aljanso struktūra

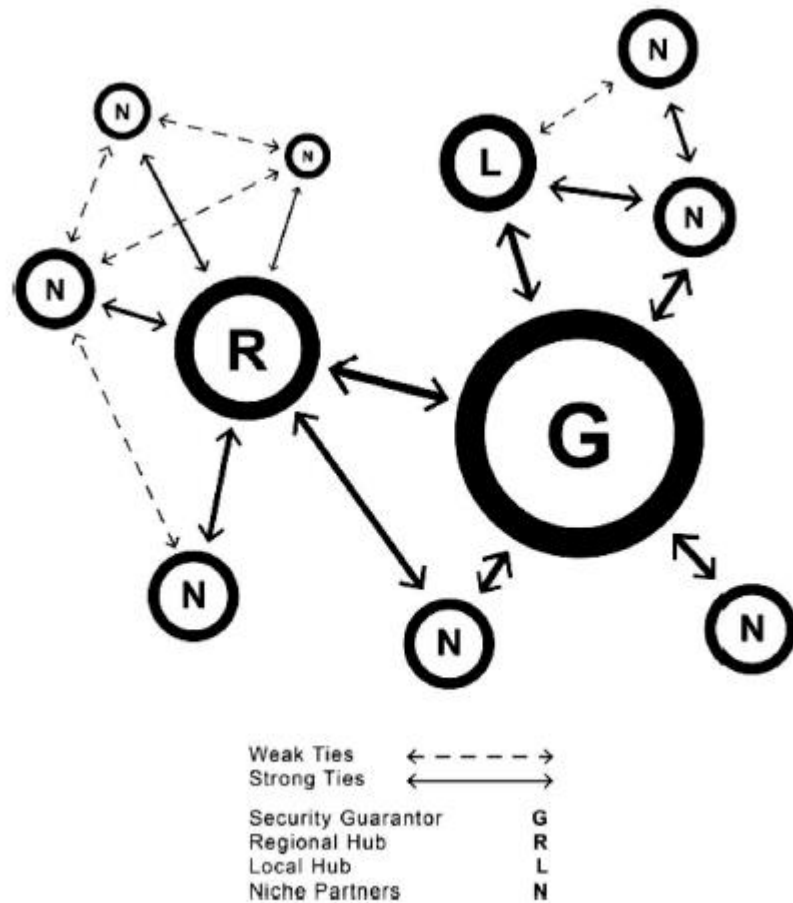
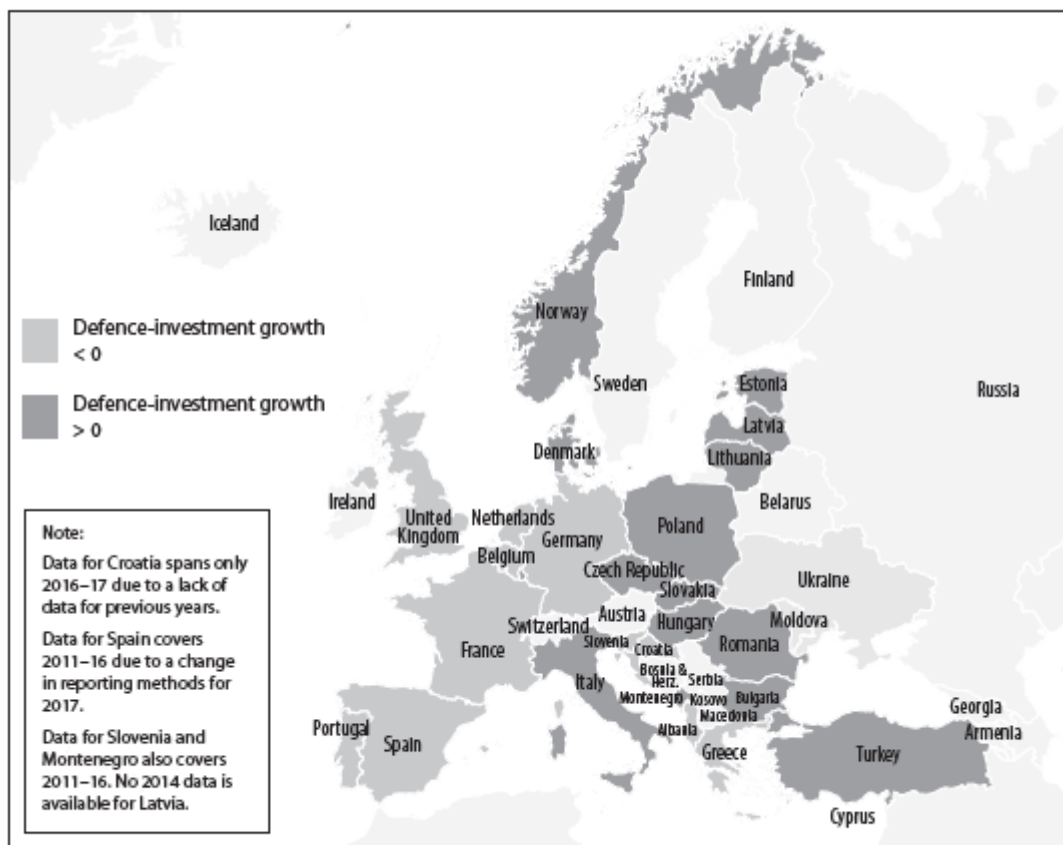

Figure 3. Nodal Defence Alliance Systems.

Šaltinis: Simon, L., Lanoszka, A., & Meijer, H. (2019). Nodal defence: the changing structure of U.S. alliance systems in Europe and East Asia

4 Priedas. Gynybos biudžeto pokyčiai tarp NATO sąjungininkų Europoje

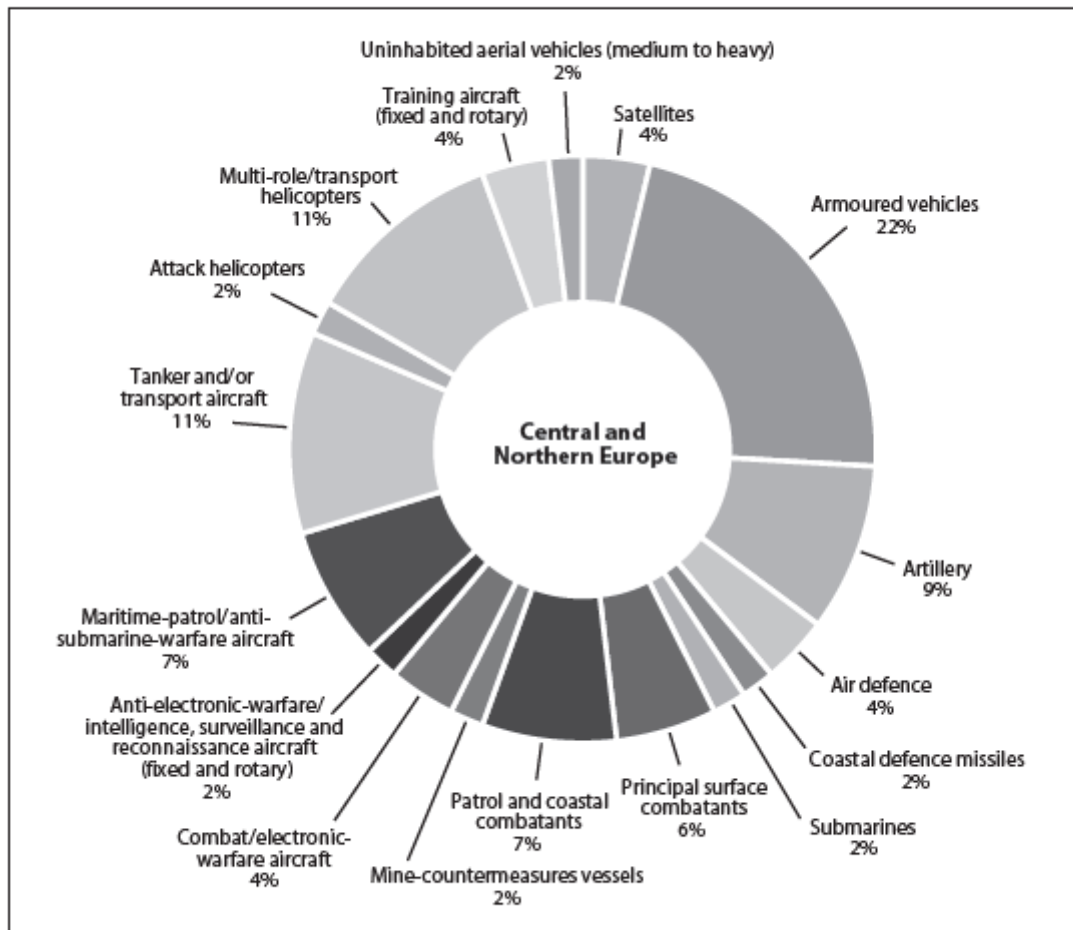
Figure 3: Defence-investment growth in European NATO members, 2011–2017

Sources: National budget information; IISS communication with governments

5 Priedas. Investavimas į atskiras gynybos sritis Šiaurės ir Centrinėje Europoje

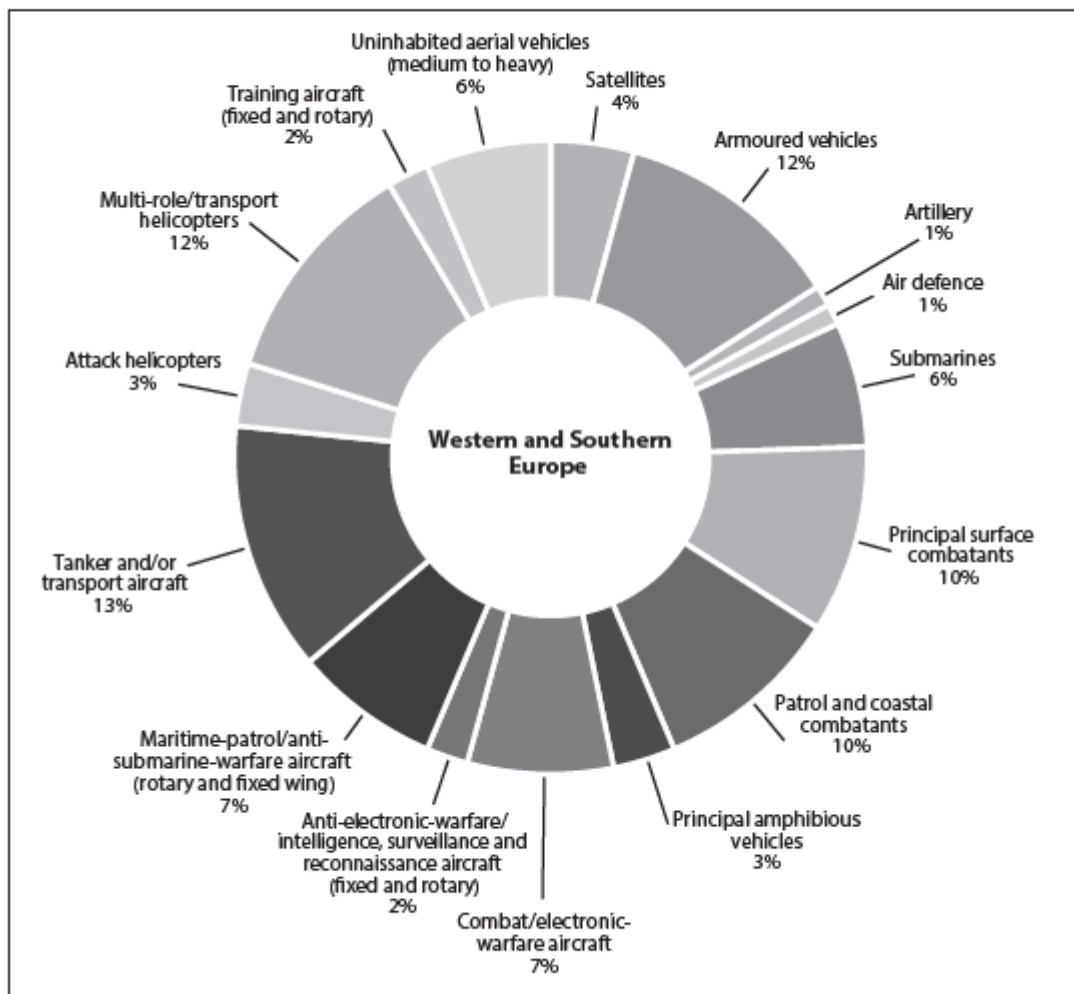
Figure 4: Ongoing or completed procurement by category in central and northern Europe, 2010–2017

Source: IISS Military Balance+ database

6 Priedas. Investavimas į atskiras gynybos sritis Vakarų ir Pietinėje Europoje

Figure 5: Ongoing or completed procurement by category in western and southern Europe, 2010–2017

Source: IISS Military Balance+ database

7 Priedas. Rusijos A2/AD galimybės

Šaltinis: Hooker, R. (2019). HOW TO DEFEND THE BALTIC STATES.

8 Priedas. Lietuvos ginkluotės sandoriai nuo 2014 iki 2019 metų

Note: The 'No. delivered' and the 'Year(s) of deliveries' columns refer to all deliveries since the beginning of the contract. The 'Comments' column includes publicly reported information on the value of the deal. Information on the sources and methods used in the collection of the data, and explanations of the conventions, abbreviations and acronyms, can be found at URL <<http://www.sipri.org/contents/armstrad/sources-and-methods>>.

Source: SIPRI Arms Transfers Database

Information generated: 09 May 2020

Supplier/ recipient (R) Comments	No. ordered	No. designation	Weapon description	Year(s) Weapon of order	Year delivery	of delivered	No.
Bulgaria R: Lithuania	(36)	2B11 120mm	Mortar	(2013)	2014	36	Possibly second-hand; designation uncertain (reported as '120mm mortar')
Denmark R: Lithuania	1	StanFex-300	Patrol craft	2015	2016	1	Second-hand; EUR6.5 m. deal
France R: Lithuania	3	AS365/AS565 Panther	Helicopter	2013	2015	3	LTL180 m (\$72 m) deal (partly financed by EU); AS365 N3+ version; mainly for SAR
Germany R: Lithuania	6	BPz-2	ARV	2015	2016-2017	(6)	Part of EUR58 m (\$65 m) deal; second-hand (but possibly modernized before delivery)

22	M-113	APC	2015	2019	22	Part of EUR58 m (\$65 m) deal; second-hand but probably modernized before delivery ; M-577V2 version
18	PzH-2000 155mm	Self-propelled gun	2015	2016-2018	18	Part of EUR58 m (\$65 m) deal; second-hand but modernized before delivery ; 3 more for spare parts
2	Boxer	APC	2016			Command post version
86	Boxer	IFV	2016	2019	(2)	\$435 m deal; delivery planned 2019-2021
168	M-113	APC	2016	2019	(168)	Second-hand; EUR1.6 m deal; M-577V2 version

Israel

R: Lithuania

(32)	CARDOM 120mm	Mortar	2013	2015-2016	(32)	For modernisation of M-106 self-propelled mortars
86	Samson RCWS-30	IFV turret	2016	2019	(15)	Samson Mk-2 version for 86 Boxer IFV from FRG

	(1000)	Spike-MR/LR	Anti-tank missile	(2016)	2019	(150)	Spike-LR version; for Boxer IFV; from German production line
<hr/>							
Norway							
R: Lithuania	2	NASAMS-2	SAM system	(2016)			EUR100 m deal; NASA MS-2 version; delivery by 2021
<hr/>							
Poland							
R: Lithuania	(140)	Grom-2	Portable SAM	2014	2014-2017	(140)	EUR34 m deal
<hr/>							
Sweden							
R: Lithuania	(50)	RBS-70 Mk-3 Bolide	Portable SAM	2015	2016	(50)	SEK 106 m (\$14 m) deal
	(25)	RBS-70 Mk-3 Bolide	Portable SAM	2018	2019	(25)	
<hr/>							
United States							
R: Lithuania	(400)	AIM-120C AMRAAM	BVRAAM	(2016)			For NASA MS SAM systems
	(36) 2	FGM-148 Javelin MPQ-64 Sentinel	Anti-tank missile Air search radar	2016 (2016)	2017	(36)	For 2 NASA MS SAM systems from Norway
	200	FGM-148 Javelin L-ATV	Anti-tank missile APV	2018 2019			JLTV version
	(6)	S-70/UH-60L	Helicopter	(2019)			UH-60M version; delivery planned from 2024; selected 2019 but contract not yet signed by end-2019

9 Priedas. Latvijos ginkluotės sandoriai nuo 2014 iki 2019 metų

Note: The ‘No. delivered’ and the ‘Year(s) of deliveries’ columns refer to all deliveries since the beginning of the contract. The ‘Comments’ column includes publicly reported information on the value of the deal. Information on the sources and methods used in the collection of the data, and explanations of the conventions, abbreviations and acronyms, can be found at URL <<http://www.sipri.org/contents/armstrad/sources-and-methods>>.

Source: SIPRI Arms Transfers Database

Information generated: 09 May 2020

Supplier/ recipient (R) Comments	No. ordered	No. designation	Weapon description	Year(s) Weapon of order	Year delivery	of delivered	No.
Austria R: Latvia	47	M-109A5 155mm	Self-propelled gun	2017	2017-2018	(47)	Second-hand
Denmark R: Latvia	(50)	FIM-92 Stinger	Portable SAM	2017	2018	(50)	Second-hand
Germany R: Latvia	5	SWATH-125t	Patrol craft	(2008)	2011-2014	(5)	Latvian designation Skrunda
Israel R: Latvia	..	Spike-ER	Anti-tank missile	2018			Part of EUR10 8 m deal; Spike-ER2 version; for CVR-T tank destroyers; from German production line; delivery planned 2020-2023
		Spike-MR/LR	Anti-tank missile	2018			Part of EUR10 8 m deal; from German production line; Spike-LR2 version; delivery planned

		Spike-SR	Anti-tank missile	2018			2020-2023 Part of EUR10 8 m deal; from German producti on line; delivery planned 2020- 2023
Sweden							
R: Latvia	(50)	RBS-70	Portable SAM	2015	2017	(50)	
	(50)	RBS-70	Portable SAM	2016	2016-2017	(50)	
United Kingdom							
R: Latvia	(20)	Scimitar	Light tank	2015	2015-2019	(17)	Second- hand; part of GBP39 m deal; delivery planned 2015- 2020
	(103)	Spartan	APC	2015	2015-2019	(92)	Second- hand; part of GBP39 m deal; incl Sultan comma nd post, Samarit an ambula nce and Samson ARV versions ; delivery planned 2015- 2020
United States							
R: Latvia	4	MPQ-64 Sentinel	Air search radar	2015	2016	4	
	3	TPS-77	Air search radar	2015	2018-2019	(3)	TPS-77 MRR version
	4	S-70/UH-60L	Helicopter	2018			EUR175 m deal; UH- 60M version; delivery planned around 2021

10 Priedas. Estijos ginkluotės sandoriai nuo 2014 iki 2019 metų

Note: The 'No. delivered' and the 'Year(s) of deliveries' columns refer to all deliveries since the beginning of the contract. The 'Comments' column includes publicly reported information on the value of the deal. Information on the sources and methods used in the collection of the data, and explanations of the conventions, abbreviations and acronyms, can be found at URL <<http://www.sipri.org/contents/armstrad/sources-and-methods>>.

Source: SIPRI Arms Transfers Database

Information generated: 09 May 2020

Supplier/ recipient (R) Comments	No. ordered	No. designation	Weapon description	Year(s) Weapon of order	Year of delivery	of delivered	No.
France R: Estonia	2	Ground Master-400	Air search radar	2009	2013-2015	2	EUR28 m deal (part of EUR200 m deal incl 12 for Finland); Ground Master-403 version; for 'BALT NET' air surveillance network
	(100)	Mistral	Portable SAM	2015	2015-2019	(100)	EUR24 m deal; Mistral M3 version
	3	Type-2093	MCM sonar	2017	2019	(1)	Type-2193 version; for modernization of 3 Sandown MCM ships
		Mistral	Portable SAM	2018			Delivery planned from 2020
Israel R: Estonia		Spike-MR/LR	Anti-tank missile	2019			From German

								EuroSpike producti on line
Netherlands								
R: Estonia	81	XA-180	APC	2010	2010-2016	(81)		Second-hand; EEK320 m (\$25-29 m) deal; incl for use in Afghanistan
	2	BPz-2	ARV	2014	2016-2017	(2)		Second-hand
	2	BrPz-1 Biber	ABL	2014	2017	(2)		Second-hand
	44	CV-9035	IFV	2014	2016-2019	(44)		Second-hand (but probably almost not used by Netherlands); CV-9035NL version
	2	PiPz-1	AEV	2014	2017	(2)		Second-hand
Norway								
R: Estonia	35	CV-90	APC	2016				Second-hand CV-9030N version without armament; to be modified to several versions in Estonia; EUR0.6 m deal
South Korea								
R: Estonia	12	K-9 Thunder 155mm	Self-propelled gun	2018				EUR46 m deal; delivery planned 2021-2023
United States								
R: Estonia	(240)	FGM-148 Javelin	Anti-tank missile	2014	2015-2017	(240)		Aid
	2	M28 Skytruck	Light transport ac	2017	2019	(2)		Second-hand; aid

11 Priedas. Pasaulio gynybos ir nacionalinio saugumo tyrimų centrų reitingai

2019 Top Defense and National Security Table 14	
1.	International Institute for Strategic Studies (IISS) (United Kingdom)
2.	RAND Corporation (United States)
3.	Brookings Institution (United States)
4.	Royal United Services Institute (RUSI) (United Kingdom)
5.	Belfer Center for Science and International Affairs (United States)
6.	European Union Institute for Security Studies (EUISS) (France)
7.	Carnegie Endowment for International Peace (United States)
8.	Atlantic Council (United States)
9.	National Institute for Defense Studies (NIDS) (Japan)
10.	Center for a New American Security (CNAS) (United States)
11.	Council on Foreign Relations (CFR) (United States)
12.	Institute for National Security Studies (INSS) (Israel)
13.	Australian Strategic Policy Institute (ASPI) (Australia)
14.	Heritage Foundation (United States)
15.	Institute for International Strategic Studies (IISS) (China)
16.	Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP) (Germany)
17.	Institut des Relations Internationales et Stratégiques (IRIS) (France)
18.	French Institute of International Relations (IFRI) (France)

Šaltinis: McGan, J. (2020, sausio 27). 2019 Global Go To Think Tank Index Report

12 Priedas. Pasaulio užsienio politikos ir tarptautinių santykių tyrimų centrų reitingai

2019 Top Foreign Policy and International Affairs Think Tanks Table 19	
1.	Brookings Institution (United States)
2.	Carnegie Endowment for International Peace (United States)
3.	French Institute of International Relations (IFRI) (France)
4.	Chatham House (United Kingdom)
5.	Center for Strategic and International Studies (CSIS) (United States)
6.	China Institutes of Contemporary International Relations (CICIR) (China)
7.	Wilson Center, FKA Woodrow Wilson International Center for Scholars (United States)
8.	Japan Institute of International Affairs (JIIA) (Japan)
9.	RAND Corporation (United States)
10.	International Institute for Strategic Studies (IISS) (United Kingdom)
11.	Council on Foreign Relations (CFR) (United States)
12.	Center for American Progress (CAP) (United States)
13.	German Council on Foreign Relations (DGAP) (Germany)
14.	Atlantic Council (United States)
15.	Real Instituto Elcano (Spain)
16.	Institute for International Political Studies (ISPI) (Italy)
17.	Clingendael, Netherlands Institute of International Relations (Netherlands)
18.	Istituto Affari Internazionali (IAI) (Italy)
19.	European Council on Foreign Relations (ECFR) (United Kingdom)
20.	Hudson Institute (United States)
21.	Center for a New American Security (CNAS) (United States)
22.	Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP) (Germany)
23.	Transparency International (TI) (Germany)
24.	Heritage Foundation (United States)
25.	Eurasia Group (United States)

Šaltinis: McGan, J. (2020, sausio 27). 2019 Global Go To Think Tank Index Report

13 Priedas. JAV tyrimų centrų reitingai

2019 Top Think Tanks in United States	
Table 7	
1.	Center for Strategic and International Studies (CSIS) (United States)
2.	Carnegie Endowment for International Peace (United States)
3.	Heritage Foundation (United States)
4.	Peterson Institute for International Economics (PIIE) (United States)
5.	Urban Institute (United States)
6.	Wilson Center, FKA Woodrow Wilson International Center for Scholars (United States)
7.	Center for American Progress (CAP) (United States)
8.	Atlantic Council (United States)
9.	RAND Corporation (United States)
10.	Hudson Institute (United States)
11.	Council on Foreign Relations (CFR) (United States)
12.	Belfer Center for Science and International Affairs (United States)
13.	Cato Institute (United States)
14.	Center for a New American Security (CNAS) (United States)
15.	American Enterprise Institute for Public Policy Research (AEI) (United States)
16.	Baker Institute for Public Policy (United States)
17.	Stimson Center (United States)
18.	Human Rights Watch (HRW) (United States)
19.	Resources for the Future (RFF) (United States)
20.	Freedom House (United States)
21.	German Marshall Fund of the United States (GMF) (United States)

Šaltinis: McGan, J. (2020, sausio 27). 2019 Global Go To Think Tank Index Report